

• Jean Baudrillard
• **Kötülüğün Şeffaflığı**
• Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme
• Fransızca'dan Çeviren: Işık Ergüden
• Lacivert Kitaplar

4. BASIM

Ayrinti: 117
Lacivert Kitaplar Dizisi, 19
Kötülüğün Şeffaflığı
Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme
Jean Baudrillard

Fransızca'dan Çeviren
İşıl Ergülen

Yayınla Hattıyayın
Metin Özgür

Dizinin
Canan Özlü

Çeviride Kullanılan Metinler
La Transparence du Mal
Essai sur les phénomènes extrêmes
Éditions Galilée : 1990

The Transparency of Evil
Essays on Extreme Phenomena
İngilizce'ye Çeviren: James Donohue
Verso : 1993

© Éditions Galilée

Bu kitabın Türkçe yayını hakları
Ayrintı Yayınları'na aittir.

Kapak İllustrasyonu
Seray Altın

Kapak Tasarımı
Gediz Akar

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication, bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Étrangères, de l'Ambassade de France en Turquie et du Centre Culturel et de Coopération Linguistique d'Istanbul.

Çeviride destek programı çerçevesinde yayınlanan bu kitap,
Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'deki Fransız Büyükelçiliği'ne ve
İstanbul Fransız Kültür Merkezi'ne desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Baskı ve Cilt:

Mart Matbaacılık Sanatları (0 212) 321 23 00 (Faks)

Merkez Mah. Bursa Sok. 6/1 Kâğıthane-İstanbul

Birinci Baskı 1995; İkinci Baskı 1998; Üçüncü Baskı 2004; Dördüncü Baskı 2010

Baskı Adedi : 2000

ISBN 978-935-530-571-2

Senifika No: 16061

AYRINTI YAYINLARI

Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No : 3 Eminönü - İstanbul

Tel.: (0212) 512 15 00 - 01 - 05 Faks: (0212) 512 15 11

www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Jean Baudrillard Kötülüğün Şeffaflığı

Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme

LACIVERT KİTAPLAR DİZİSİ

İŞ İSTEN ÖÇTİKTEN SONRA VERİLEN SÖZLER

Dariusz Lesiński

SEVGİNİN HALLERİ

Stephanie Denwick

ÖPÜŞME

Mesafukken Enriçe

Adriano Elze

KAHKAMA BENDEN YANA

Sören Kierkegaard

ARİSTOS

Yapıcı Üzerine Notlar

John Fowles

SALOME

Yapıcı ve Yapılan

Angela Loringhouse

HAŞTAN ÇIKARMA ÜZERİNE

Irvin Dillman

BENİ AYAKTA GÖMÜN

Çığırıcı ve Yıkıcılar

Jacques Fataud

GECE

Uyuz Hayat, Göçmen Dili, Uykusu ve Rüyaları

J. A. Auer

COĞU

Be Tarih Aratırın

Det. Paganini & Det. Robin

HAYATIMIN FİLOZOFUNA AŞK MEKTUPLARI

Montague Cumber

COĞU ANILAR (1990-2000)

Jeon Baudouard

KENDİNE ALDATMA

Helen Fingaret

COĞU DİLEK ADAM

Papalığı

SÖHRET

Chris Roper

ANANİTLER VE KİLİTLER

Kısa Dilekçeler

Michel Tournier

TİK TAK

Zetora Kaçamak Bir Bakış

Jay Griffiths

VAMPİR KAZANOVİ

İsmail Akbulut

DÜŞ SÖYLEMLERİ

Pierre Sorlin

APTALLIK ANSİKLOPEDİSİ

Marthe van Boven

ÖPÜŞME, GİDİKLANMA VE SIKILMA ÜZERİNE

Hayatın Dikkatlenmesi Yanlarına Dür

Psikolojik Denemeler

Adam Philips

KARŞILIKSIZ AŞK

Kovalamak ve Kovalanmak Üzerine

Gregory Durr

LANET

Son Tabuya Yitilene

Adel Kassar

Keren Haggerty

BİR ÇİFT SÖZ

Julian Barnes

DÜŞÜ

Duygusal Bir Laboratuvar

Brigitte & Christian & Sylvain

İMKANSIZ TAKAS

Jeon Baudouard

COĞU ANILAR V (2000-2004)

Jeon Baudouard

MASUMİYETİN AYARTICILIĞI

Franco Brachini

GÜLME

Konuşan Arslan Üstüne Deneme

Henri Bergson

SÖN MEKTUP

Be Aşk Bilişim

André Gide

DİKTİLEME GÜNLÜĞÜ

Hai Nishizawa

Since the world drives to a delirious state of things, we must drive to a delirious point of view.

Dünya çılgın bir seyir aldığına göre biz de dünyaya ilişkin çılgın bir bakış açısı edinmeliyiz.

Uçlardansa uçurumlarda telef olmak yerğdir.

İçindekiler

— Orj. sınırası	9
— Trans-estetik	19
— Trans-seksüel	25
— Trans-ekonomik	30
— Ayırı-iletken olaylar	39
— İşlemsel temizlik	46
— Fotokopi ve sonsuz	52
— Korunma ve zehirlilik	60
— İki ve tepkime	70
— Terörizmin aynası	74

— Peki o halde kötülük nereye gitti?	80
— Ölüler sergisi	87
— Enerjinin yazgısı	96
— Lanetli pay teoremi	102

Kökten ötekilik

— Kendi cehennemi	108
— Farklılık melodramı	118
— Uzlaşmazlık	131
— Kökten egzotizm	137
— Venedik takibi	147
— Viral konukseverlik	152
— İrade supması	155
— Tuhaf cazibe olarak nesne	162

Orji sonrası

İçinde bulunduğumuz güncel durumu nitelemek gerekseydi, bir orji sonrası hali derdim. Orji, tam da modernliğin patladığı andır; her alandaki özgürlüğün patladığı andır. Politik özgürleşme, cinsel özgürleşme, üretici güçlerin özgürleşmesi, yıkıcı güçlerin özgürleşmesi, kadının, çocuğun, bilinçdışı itkilerin özgürleşmesi, sanatın özgürleşmesi. Tüm temsil ve karşı-temsil modellerinin göklerle çıkarılması. Bu tam bir orjidir; gerçeğin, ussalın, cinselin, eleştirel ve karşı-eleştirelin, büyümenin ve büyüme krizinin orjisidir. Nesne, gösterge, ileti, ideoloji ve zevklere ilişkin her türlü sanal*

* Sanal (>virtual): Sözlük anlamı, "gerçekte yeri olmayıp zihinde tasarlanan ya da kurve halinde (potansiyel olarak) bulunan, fiili olmayan" anlamına gelen bu kelime; bilgi-işlem alanında, "kullanılan fiziksel ve mantıksal yapıdan bağımsız olarak, işlevsel açıdan kullanıcıya sunulan olanak" anlamındadır. (ç.n.)

üretim ve aşırı üretim yollarını katettik. Şimdi her şey özgür, kartlar açıldı ve hep birlikte asıl sorunla karşı karşıyayız: ORJİ BİTTİ. ŞİMDİ NE YAPACAĞIZ?

Artık yalnızca orji ve özgürleşme simülasyonu* yapmak, hızlanarak aynı yönde gidiyormuş gibi görünmek geliyor elimizden; oysa gerçekte boşlukta hızlanıyoruz, çünkü özgürleşmenin tüm hedeflerini çoktan aramızda bıraktık. Bugüne kadar yakamızı bırakmamış ve bizde saplantı haline gelmiş olan şey tam da peşine düştüğümüz tüm bu sonuçların, tüm göstergelerin, tüm biçimlerin, tüm arzuların elimizin altında hazır kullanılabilir halde olması durumuydu. Ne yapmalı o halde? Simülasyon durumudur bu; bütün senaryolar gerçek ya da sanal olarak [kuvve halinde] önceden vuku bulduklarından tüm bu senaryoları yeniden oynamaktan başka bir şey gelmez elimizden. Utopya gerçekleşti; tüm ütopyalar gerçekleştiği halde, tuhaf bir şekilde, sanki gerçekleşmemişler gibi yaşamayı sürdürmek gerekiyor. Ama madem bu ütopyalar gerçekleşti ve bunları gerçekleştirme umudunu artık taşıyamayacaksak, yapabileceğimiz tek şey, bitip tükenmez simülasyonlar içinde onları hiper-gerçekleştirmektir. Çoktan arkamızda bıraktığımız, ama yine de bir tür kaçınılmaz umursamazlık içinde yeniden üretmemiz gereken ideal, düş, görüntü ve hayalleri sonsuz biçimde çoğaltarak yaşıyoruz.

Aslında devrim her yerde gerçekleşti, ama hiç beklendiği gibi değil. Özgürleştirilmiş olan şey, her yerde, katıksız dolaşıma geçmek ve yörüngeye oturmak için özgürleşmiş oldu. Biraz mesafeli bakarsak, her özgürleşmenin varacağı kaçınılmaz noktanın dolaşım ağlarını teşvik etmek ve beslemek olduğunu söyleyebiliriz. Özgür kalan şeyler sonu gelmez biçimde birbirinin yerine geçmeye ve

* Simülasyon: Gerçekten ve fiili olarak var olmayan bir şeyi (durumu, vs.) bütün bileşenleriyle birlikte gerçekmiş ve fiilen varmış gibi gösterme durumu anlamına gelir. Başvurullard, bir başka kitabında, simülasyonun "keresteli ... imiş gibi göstermek" olmadığı belirtilmektedir. Bir sözleştikten sonra yapıyor: "Kendini hastayımış gibi gösteren kimse sadece yatağa girer ve hasta olduğuna inanılır. Bir hastalık simülasyonu yapan kimse ise kendinde bazı belirtiler bulur." Yine merinde geçen "simülakr" deyimi de "ima, idol" anlamına geldiği gibi, burada bir simülasyon olayının sonucunda ortaya çıkan görüntü-tesviye'dir. (ç.n.)

böylelikle gitgide artan belirsizliğe ve şüphelilik ilkesine mahkûmdurlar.

Artık hiçbir şey (Tanrı bile) sona ererek ya da ölümle yok olmuyor; hızla çoğalarak, sirayet ederek, doygunluk ve şeffaflık yoluyla, bitkinlik ve kök kazınma yoluyla, simülasyon salgını ve ikincil varoluş olan simülasyona ıktarıma yoluyla yok oluyor her şey. Artık ölümlel bir yok olma biçimi değil, fraktal bir dağılma biçimi vardır.

Hiçbir şey gerçekten yansımıyor; ne aynada ne de (bilincin sonsuza değin bölünmesinden ibaret olan) başdöndürücü alanda gerçekten yansıyan bir şey yok artık. Dolaşım ağlarının viral** dağılımındaki mantık ne değer mantığıdır ne de dolayısıyla eşdeğerliliğin mantığıdır. Artık değerler alanında devrim yok; değerler birbirine dolanıp kendi üzerlerine katlanıyor. Tüm sistemlerde hem merkezden kaynaklanan bir zorlamam hem de bir dışmerkezlilik var. Bu sistemleri katıksız bir yinleme [totoloji] içinde değil, kendi varlıklarını riske atarcasına güçlerini artırarak ve akıl almaz bir potansiyel güç haline gelerek kendi sınırlarından ötede patlamaya, kendi mantıklarını aşmaya götüren içsel bir metastaz,*** hummalı bir kendini zehirleme görüldü.

Tüm bunlar bizi değer yazgısıyla karşı karşıya getirir. Vaktiyle anlaşılması güç bir smuflandırmaya niyet ederek bir değer ticlemesine başvurmuştum. Doğal bir evre (kullanım değeri), ticari bir evre (değişim değeri), yapısal bir evre (gösterge değeri). Dolayısıyla, değer bir doğal yasası, bir ticari yasası ve bir yapısal yasası vardır. Bu ayrımlar biçimsel elbette; ama her ay yeni bir parçacık keşfeden fizikçilerde görülen ayrıma benziyor. Yeni parçacık öncekinin yerine geçmez: Varsayımsal bir dizi içinde art arda gelir ve birbirlerine eklenirler. Dolayısıyla burada ben simülakr mikrofiziği-

* Fraktal: Singer, kur tanesi gibi parçalanırlıkla benzer motifler sergileyen doğal nesnelere verilen ad. Aynı zamanda, kendine benzeme özelliği gösteren karmaşık geometrik şekillerin de ortak adıdır. (ç.n.)

** Viral: Virüse değgin; virüse bağlı, virüsten ileri gelen anlamında. (ç.n.)

*** Metastaz: Kanserli hücrelerin vücudun diğer bölgelerine sığınması. (ç.n.)

ne yeni bir parçacık ekleyeceğim. Doğal evrenin, ticari evrenin ve yapısal evrenin ardından değerın fraktal evresi geldi bile. Doğal evreye doğal bir gönderme uygun düşüyordu ve değer de dünyanın doğal bir kullanımına gönderme yaparak gelişıyordu. Ticari evreye genel bir eşdeğer uygun düşüyordu, değer de ticari bir mantığa gönderme yaparak gelişıyordu. Yapısal evreye bir kod uygun düşer ve burada değer, bir modeller klimesine gönderme yaparak yayılır. Dördüncü evre olan değerın fraktal -hatta viral; ışın gibi yayıldığı- evresinde artık kesinlikle hiçbir gönderme yoktur, değer her ne olursa olsun hiçbir şeye göndermede bulunmadan katıksız yan yanalık yoluyla tüm yönlerde, tüm zaman aralıklarında ızır. Bu fraktal evrede, ne doğal ne genel bir denge vardır, gerçek anlamda sözü edilebilecek bir değer yasası yoktur artık; bir tür *değer salgınından*, değerın genel metastazından, rastlantısal bir şekilde hızla çoğalma ve dağılmasından başka bir şey yoktur. Bu tür çoğalma ve zincirleme tepki her çeşit değerlendirmeyi olanaksız kıldığından değerden artık kesinlikle söz edemeyiz. Yine mikrofiziğe benzer bir durum bu: Güzel ya da çirkin, doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü terimleriyle değerlendirme yapmak, bir parçacığın hızını ve bulunduğu yeri aynı anda ölçmek kadar olanaksızdır. İyi, artık kötünün karşısı değildir; hiçbir şey apsister ve ordinatlar halinde düzenlenemez artık. Her tanecik kendi yörüngesini izler, her değer ya da değer parçası simülasyon göğünde bir an parlar, sonra diğer parçacıkların yoluyla ender olarak kesişen eğri bir çizgi boyunca boşlukta kaybolur. Fraktal değer şemasının ta kendisidir bu; kültürümüzün de güncel şemasıdır.

Şeyler, göstergeler ve eylemler düşüncelerinden, kavramlarından, özlerinden, değerlerinden, göndermelerinden, kökenlerinden ve amaçlarından kurtuldukları zaman sonsuza dek kendilerini yeniden üretirler. Düşünce çoktan yok olmuşken, şeyler işlemeyi sürdürür; hem de kendi içeriklerini hiç umursamadan işlemeyi sürdürürler. Paradoks da zaten bunların bu koşullarda bu kadar iyi işliyor olmaları durumudur.

Örneğin, ilerleme düşüncesi yok oldu, ama ilerleme sürüyor. Üretime temel teşkil eden zenginlik düşüncesi yok oldu, ama üretim güzelce sürüyor. Üretim, başlangıçtaki amaçları umursamadığı ölçüde hızlanıyor. Politika alanında da düşüncenin yok olduğu; ama politika oyununun, kendi hedefleri karşısında gizli bir umursamazlık içinde sürdüğü söylenebilir. Televizyon kendi görüntüleri karşısında tam bir umursamazlık içinde işliyor (insan yok olsa bile böyle devam edebilir). Her sistemin ve bireyin içinde her yanda çoğalabilmek, her yöne yayılabilmek için kendi düşünce ve özünden kurtulma yönünde gizli bir itki var olabilir mi? Ama bu tür bir ayrışmanın sonuçları ölümcül olabilir ancak. Düşüncesini yitiren bir şey gölgesini yitirmiş adama benzer; bu şey, kendini kaybettiği bir çılgınlığın içine düşer.

Değerin genetik koduna bile boyun eğmeyen kanserli çoğalmanın, yan yanalık yoluyla artmanın metastaz düzeni (ya da düzensizliği) burada başlar. O zaman da -tekhücreliler gibi sadece Aynı'nın bölünmesi ve kod aktarımıyla üreyen ölümsüz ve cinsiyetsiz varlıkların yaşadığı geçmiş (?) evreye geri dönecek şekilde- cinselliğin, cinsiyetli varlıkların hüyük serüveni her alanda canlılığını yitirir. Günlüğümüzün teknolojik varlıkları, -makinelere, klonlara, protezler- hepsi bu tip üreme biçimine yönelmekte, insanı ve cinsiyetli deneni varlıkları da yavaş yavaş aynı sürece sürüklemektedirler. Sadece en son biyolojik araştırmalar değil; bütün araştırmalar, bu tür bir genetik ikameyi gerçekleştirmeye, çizgisel olarak parçalara ayrılarak üremeyi, klon haline gelme ve döllenmesiz tomurcuklanmayla üremeyi (*parthenogérese*), küçük bekâr makineleri" gerçekleştirmeye yöneliktir.

Cinsel özgürleşme döneminde parola, en az üreme ile en çok cinsel ilişki oldu. Bugün, klonik bir toplumun düşü daha çok bunun tersi olurdu: Olası en az cinsel ilişkiyle en çok üreme. Vaktiyle beden ruhun metaforuydu, ardından cinselliğin metaforu oldu, bugün artık kesinlikle hiçbir şeyin metaforu değil; beden metastaz yeridir, simgesel düzenlenme olmadan, aşkın bir hedef olmadan, iletişim

* Klon: Tek bir bireyden eşeysiz üreme yoluyla üretilmiş, genetik yapısı birbirinin tıpatıp aynı canlı topluluğu. (ç.n.)

** Marcel Duchamp'a bir gönderme. (ç.n.)

ağlarının ve entegre devrelerin yan yanalığına benzer katıksız bir yan yanalık içinde, tüm bu süreçlerin sonsuza değin programlandığı ve mekanik biçimde birbirine eklendiği yerdir.

Metafor imkânı tüm alanlarda yitip gidiyor. Bu, cinselliğin oldukça ötesine yayılan genel trans-seksüelliğin bir görünümüdür; bilim kolları özgül niteliklerini yitirip, başımıza gelen bütün yeni olayların başlatıcı olayı olan viral bir belirsizlik sürecine, bir kargaşa ve bulaşma sürecine girdikleri ölçüde tüm bilim kollarına yayılır bu genel trans-seksüellik: Trans-ekonomi haline gelen ekonomi, trans-estetik olan estetik, trans-seksüellik olan cinsellik. Metaforun (eğretileme) olabilmesi için ayrımsal alanların ve ayrı nesnelerin varlığı gerektiği halde, tüm bunlar, artık hiçbir söylemin diğerinin metaforu olamayacağı, çapraz (*transversal*) ve evrensel bir süreç içinde birbirleriyle kesişirler. Bilim dalları arasındaki bulaşıcılık metafor imkânına son verir. Tam bir düzdeğişmece (*métonymie*) tanım (ya da tanımsızlık) gereği viral. Viral benzeşim, biyoloji alanından yapılan bir aktarma *değildir*; çünkü her şey söz konusu virüsler tarafından, zincirleme tepkime, rastlantısal ve anlamsız çoğalma ve metastaz tarafından aynı anda ve aynı oranda etkilenir. Belki de bu yüzden hüznünlüydük; çünkü metafor yine de güzeldi, estetikti, farklılıktan ve farklılık yamılsamasından iyi yararlanıyordu. Bugün, düzdeğişmece (bütünlük ve tek tek öğelerin birbirinin yerine geçmesi, terimlerin genel yer değiştirmesi) metaforun düş kırıklığı üzerine yerleşiyor.

Bütün kategoriler karşılıklı olarak birbirine bulaşabilir, her alanın yerine bir diğeri geçebilir: Türlerin karışması. Cinsellik artık yalnızca cinsellikte değil, başka her yerdedir. Politika politikada değildir artık, tüm alanlara mikrobunu saçmaktadır: Ekonomi, bilim, sanat, spor... Spor da sporda değildir artık; iş hayatında, cinsellikte, politikada, genel anlamda performansın üslubundadır. Mükemmelliğin, gücün, rekor kırmanın ve çocuksu bir kavram olan kendini aşmanın sportif ölçütünden her şey etkilenmiş durumdadır. Böylece her kategori bir geçiş evresi yaşıyor; ve her kategorinin özü, "suyun

belleği" gibi saptanamaz bir iz bırakarak yok olup gidene dek eriyiğin bütününde, önce son derece büyük, ardından sonsuz küçük dozlarda çözünüyor.

AIDS, aşırı bir cinselliğin ve hazzın yansınası değildir; cinselliğin yaşamın tüm alanlarına genel olarak sızmasıyla telafi ediciliğinin kaybolmasına, cinsel göz boyamanın tüm bildik çeşitleri içindeki cinselliğin her yana dağılmasına denk düşer. Bu genelleşmiş cinsellikte bağışıklık kaybolur, cinsel ayırımın ve dolayısıyla da cinselliğin yok olmasını içerir. AIDS salgınının yarattığı temel karışıklık, cinsel gerçeklik ilkesinin mikrobiyolojik, insani olmayan ve fraktal düzeyde kırılmasıyla belirir.

Cinselliği belki hâlâ hatırlıyoruz; tıpkı suyun, sonsuzca erimiş moleküllerini "hatırlaması" gibi. Ama bu ancak moleküller bir anıdır, önceki bir yaşamın cisimsi bir anıdır yalnızca; yoksa biçimlerin ya da özelliklerin (bir yüzün çizgileri, gözlerin rengi; su bunların biçimlerini koruyabilir mi?) anısı değil. Böylece politik, medyatik, iletişimsel bir kültür çorbası içinde son derece çözünmüş ve de bir de AIDS'in viral baskınına uğramışken, yüzü olmayan bir cinselliğin kalıntısını taşıyoruz.

Türlerin karışımı yasası dayatılıyor bize. Her şey cinseldir; her şey politiktir; her şey estetik; hem de aynı zamanda. Her şey politik bir anlam kazandı, özellikle de 1968'den bu yana sadece gündelik yaşam değil; delilik, dil, medya ve hatta arzu bile politik bir anlam kazandı. Her şey özgürleşme ve kolektif kitlesel süreçler alanına girdiği ölçüde politikleşiyor. Aynı zamanda her şey cinsel hale geldi, her şey arzu nesnesidir: İktidar, bilgi, her şey fantasma ve bastırma (*refoulement*) terimleriyle yorumlanıyor, basmakalıp bir cinsellik her yere egemen durumda. Aynı zamanda her şey estetikleşiyor. Politika gösteri içinde, cinsellik reklamcılık ve pornoda, her tür etkinlik kültür olarak adlandırılan şeyin içinde estetik nitelik kazanıyor; her şeyi istila eden medyatik ve reklamcı göstergeleşme tarzı; kültürün fotokopileştiği nokta. Her kategori mümkün olduğunca genelleşir ve böylece tüm özgüllüğünü yitirir ve tüm diğer kategoriler tarafından emilir. Her şey politik olduğunda artık hiçbir şey politik değildir ve politika sözcüğünün anlamı kalmaz. Her şey

cinsel olduğunda artık hiçbir şey cinsel değildir ve cinsellik tüm belirlenimini yitirir. Her şey estetik olduğunda artık güzel ya da çirkin olan bir şey kalmaz ve sanat da yok olur. Bir düşüncenin tamamen gerçekleşmesi ve modernlik eğiliminin kusursuz biçimde ortaya çıkması olduğu kadar, aynı zamanda da bu düşüncenin aşırılığı, kendi sınırlarının ötesine uzanarak yadsınması ve ortadan kalkması anlamına gelen şeylerin bu paradoksal durumunu tek bir simgede kavramak mümkündür: Trans-politik, trans-seksüel, trans-estetik.

Politika, cinsellik ve sanat alanında öngörüye sahip bir öncü (*avant-garde*) yok artık; dolayısıyla arzu adına, devrim adına ya da biçimlerin özgürleşmesi adına köktenci bir eleştiri olasılığı da yok. Bu devrimci hareket günleri geride kaldı. Modernliğin görkemli ilerleyişi tüm değerlerde hayal ettiğimiz değişime yol açmadı; değerlerin birbirine dolanıp kendi üzerlerine katlanmasına yol açtı ki bunun sonucu bizim için tam bir kafa karışıklığı oldu. Cinsel, politik ya da estetik alanda belirleyici bir ilkeyi kavramamız artık olanaksızdır.

Proletarya proletarya olarak kendini yadsınmayı başaramadı; Marx'tan bu yana bir buçuk yüzyıllık tarihin gerçekliği budur. Proletarya sınıf olarak kendini yadsınmayı ve böylelikle sınıflı toplumu yıkmayı başaranadı. Bu başarısızlığın nedeni belki de iddia edildiği gibi, proletaryanın bir sınıf olmamasıdır; sadece burjuvazi hakiki bir sınıftı ve dolayısıyla yalnızca burjuvazi kendini yadsıyabiliyordu. Gerçekten de bunu yaptı: Burjuvazi ve burjuvaziyle birlikte sermaye, sınıfsız bir toplum doğurdu; ama bunun proletaryanın kendini yadsınmasıyla ve bir devrimin sonucunda ortaya çıkacak sınıfsız toplumla hiçbir ilişkisi yoktu. Proletarya ise yalnızca yok oldu. Sınıf çatışmasıyla aynı anda ortadan kayboldu. Hiç kuşku yok ki sermaye kendi çelişkili mantığı uyarınca gelişmiş olsaydı proletarya tarafından bozguna uğratılmış olurdu. Marx'ın analizi ideal anlamda eksiksiz olmayı sürdürüyor. Ama Marx, bu yaklaşan tehdit karşısında sermayenin bir biçimde trans-politikleşme, yani üretim ilişkilerinin ve politik çelişkilerin ötesinde yürüneye yerleşme, yüzer-gezer, esrik ve rastlantısal bir biçimde özerkleşme ve böylece dün-

yayı kendi imgesinde toplama olasılığını öngörmemişti. Sermaye (hâlâ sermaye denebilirse?) ekonomi politikası ve değer yasasını çık-maza soktu: Kendi sonundan kaçmayı da bu anlamda başardı. Bundan böyle kendi erekliliklerinin ötesinde ve tamamen göndermesiz bir biçimde işlemektedir. Bu değişimi başlatan olay, 1929 krizi oldu kuşkusuz; 1987'deki bunalım, aynı sürecin devamıdır olsa olsa.

Devrimci kuram, toplumsallık zafer kazanır ve şeffaflaşırken politikanın da politika olarak kendini yadsıyacağına ve devletin yok olacağına ilişkin yaşayan ütopyayı da getirmişti. Bunların hiçbiri olmadı. Politika yok oldu olmasına, ama toplumsal olan içinde kendini aşmadı, toplumsallığı kendi yok oluşuna sürükledi. Artık trans-politika evresindeyiz, yani politikanın kendini yeniden üretme ve sonsuz simülasyon derecesi olan sıfır derecesindeyiz. Çünkü kendini aşmayan bir şey, sonsuz bir ikinci yaşam hakkı kazanır. Demek ki politika asla yok olmayacak ve yerine hiçbir şeyin çıkmasına da izin vermeyecektir. Politik histerezis' içindeyiz.

Sanat da modern zamanların estetik ütopyası uyarınca kendini aşıp, ideal yaşam biçimi haline gelmeyi başaramadı (önceleri kendini bir bütünselliğe doğru aşması gerekmiyordu, çünkü bütünsellik zaten vardı ve dinsel). Sanat kendini aşkın bir ideallik içinde değil, ana gündelik yaşamın genel estetikleştirilmesi içinde dağıttı, görüntülerin katıksız dolaşımı uğruna sıradanlığın trans-estetliği içinde yok oldu. Sanat, sermayeden bile önce bu yola girmiştir. Politikada belirleyici dönem, kitlelerin trans-politika evresine sermaye tarafından sokulduğu 1929 stratejik kriziyse, sanatta belirleyici dönem sanatın kendi estetik oyun kuralını yadsıyarak görüntülerin sıradanlığının trans-estetik çağına açıldığı Dada ve Duchamp dönemi oldu kuşkusuz.

Cinsel ütopya da gerçekleşmedi. Bu ütopya, cinselliğin ayrı bir etkinlik olmasının yadsınması ve bütün bir yaşam olarak gerçekleşmesi anlamına geliyordu. Cinsel özgürlük yanlıları bunu hâlâ düşlemektedir: Arzunun, bütün insanlarda, kadın erkek, tam olarak gerçekleşmesi ve arzusunun cinsiyet ayrımının ötesinde yüceltilmesi. Oysa cinsel özgürleşme içinde cinsellik, cinsel göstergelerin farksız

* Fiziksel bir etkiye maruz kalan bir cismin tepki vermekte gecikmesi. (ç.n.)

bir dolaşımı halinde özerkleşmeyi başardı yalnızca. Trans-seksüel bir duruma doğru geçiş yolundaysak eğer, bu durumun cinsellik aracılığıyla yapılan bir yaşam devrimiyse değil; cinselliğin sanal farksızlığına yol açan karışıklık ve içiçelikle kesin ilgisi vardır.

İletişim ve enformasyondaki başarı da aynı şekilde, yabancılaşmış ilişki olarak toplumsal ilişkinin kendi kendini aşmasının olanaksızlığından kaynaklanmıyor mu? Bu olanaksızlık yüzünden, toplumsal ilişki iletişim içinde kendini incelemekte, iletişim ağlarının çokluğunda çoğalmakta ve ağlardaki farklılık yokluğuna düşmektedir. İletişim toplumsaldan da toplumsaldır, hiper-ilişkiseldir, toplumsal tekniklerle aşırı etkinleştirilmiş toplumsallıktır. Oysa toplumsallık, özünde bu değildir. Bir düşün, bir söylence, bir ütopya, çatışmalı ve çelişkili bir biçim, şiddetli bir biçim, her halükârda rastlantısal ve istisnai bir olaydır toplumsallık. İletişim arayüzeyi sıradanlaştırarak toplumsal biçimi farksızlaştırır. Bir iletişim ütopyasının olmamasının nedeni budur. İletişim özellikle bir toplumun kendini diğer amaçlara doğru aşma yetersizliğinden doğduğuna göre iletişimsel bir toplum ütopyasının anlamı yoktur. Enformasyonun durumu da böyledir: Bilgi fazlası rastlantısal biçimde her yönde yüzeye dağılır, tek yaptığı yer değiştirmektir. Arayüzeyde, muhataplar bir fişle elektrik prizi gibi birbirine bağlanırlar. İletişim anlık bir devre aracılığıyla "meydana gelir" ve "iyi" bir iletişim olması için hızla iletmesi gerekir; sessizliğe zaman yoktur. Sessizlik ekranlardan, iletişimden kovulmuştur. Medyatik görüntüler (medyatik metinler de görüntüler gibidir) hiç susmazlar: Görüntü ve iletiler kesintiye uğramadan birbirlerini izlemelidir. Oysa sessizlik tam da örneğin televizyonda son derece anlamlı hale gelen, devredeki o senkop, o küçük felaket, o sürçmedir. Tüm bu iletişimin esas olarak zorunlu bir senaryo olduğuna, bizi boşluktan, hem ekranın boşluğundan hem de görüntülerini aym büyülenmeyle ve sabırsızlıkla beklediğimiz zihin ekranımızdaki boşluktan uzak tutan kesintisiz bir kurnaca olduğunu doğrulayan, sıkıntı ve neşceyle yüklü kopukluk. Teknisyenler grev yaptığından, boş televizyon ekranını hayranlıkla izleyen adamın görüntüsü günün birinde XX. yüzyıl antropolojisinin en mükemmel görüntülerinden biri olarak değer taşıyacaktır.

Trans-estetik

Sanatın her yerde çoğaldığını görüyoruz. Sanat üzerine söylem ise daha da hızlı çoğalmaktadır. Ama sanatın ruhu yok oldu. Macera olarak sanat; yanılsama yarılma gücüne sahip sanat; şeylerin daha üstün bir oyunun kuralına boyun eğdiği, gerçekliğe karşı bir "başka sahne" kuran sanat; bir tuvalin üstündeki çizgi ve renkler gibi, varlıkların anlamlarını yitirip kendi varlık nedenlerini aşarak bir baştan çıkarma süreci içinde ideal biçimlerine (bu, onların kendi yok olmuş biçimleri olsa bile) ulaşabildikleri aşkın bir figür olarak sanat yok oldu. Kültür adıyla tanıdığımız estetik değerlerin düpedüz üretiminden –göstergelerin sonsuza değin hızla çoğalmasından, geçmiş ve güncel biçimlerin yeniden kullanıma sokulmasından– sanatı ayıran simgesel uzlaşma niteliğiyle sanat yok oldu. Ne temel kural ne yargı ölçütü ne de zevk var artık. Günümüzün este-

tık alanında, kendi kullarını tanıyacak Tanrı kalmadı; ya da başka bir metafor kullanırsak, estetik zevk ve yargıya ilişkin hassas terazi yok artık. Sanatın durumu, tıpkı gerçek zenginlik ya da değere çevrilmesi imkânsız olduğundan artık değiş tokuş edilemeyen ve bundan böyle yalnızca dolaşan paralar gibidir.

Sanatta da aynı durumdayız: Son derece hızlı bir dolaşım ve olanaksız bir mübadele. "Yapılar" ne kendi aralarında ne de görülerine değeri karşısında değiş tokuş edilebiliyor artık. Bir kültürün geleceğini oluşturan o gizli suç ortaklıkları kalmadı. Yapıtları okumuyoruz artık, gırtlıkça daha çelişkili biçimler uyarınca şifrelerini çözüyoruz.

Sanat alanındaki hiçbir şey bir değerine karşı değil. Yeni-Geometriceilik, Yeni-Dışavurunculuk, Yeni-Soyutlamacılık, Yeni-Figürasyon; tüm bunlar tüm bir farksızlık içinde bir arada bulunuyorlar. Bu eğilimlerde özgün bir yaratıcılık kalmadığından aynı kültür alanı içinde bir arada bulunabiliyorlar. Biz de bunları derin bir umursamazlık uyandırdıklarından aynı anda benimseyebiliyoruz.

Sanat dünyası garip bir görünüm sunuyor. Sanatta ve esinde bir tıkanma var gibi. Birkaç yüzyıl boyunca göz kamaştırıcı biçimde gelişmiş olan şeyler sanki kendi görüntü ve zenginlikleri karşısında taş kesilip aından donup kalmışlar. Çağdaş sanatın tüm sarsıntılı devriminin ardında bir tür durgunluk, artık kendini uçamayan ve giderek daha fazla tekrarlayarak, kendi üstüne kapanan bir şey var. Bir yanda güncel sanat biçimlerinde bir tıkanma ve diğer yanda hızla çoğalma, vahşi bir abartı, geçmiş biçimler üzerine sayısız çeşitlenme (ölümüş olanın kendi içinde hareketli yaşamı) var. Tüm bunlar mantıklıdır: Nerede bir tıkanma [stasis] varsa orada metastaz [çoğalma, yayılma] vardır. Canlı bir biçimin düzensizleştiği yerde, genetik bir kuralın artık işlemediği bir yerde (kanserde olduğu gibi), hücreler düzensizlik içinde hızla çoğalmaya koyulurlar. Kimi biyolojik düzensizliklerin nedeninin gen kodundaki bir kopukluk olduğu keşfedilebileceği gibi, sanatın bugün içinde bulunduğu düzensizlik de aslında, gizli estetik kodundaki bir kopukluk olarak yorumlanabilir.

Biçimlerin, çizgilerin, renklerin ve estetik kavramların özgürleşmesiyle, tüm kültürlerin ve üslupların kaynaşmasıyla toplumumuz

genel bir estetikleşmeye, karşı-kültür biçimleri dahil olmak üzere tüm kültür biçimlerinin terfi etmesine, tüm temsil ve karşı-temsil modellerinin göklere çıkarılmasına yol açtı. Sanat alanında yalnızca bir ütopya, yani asla gerçekleşmeyecek bir şeyse, bugün bu ütopya dolu dolu gerçekleşmiştir: Medyalar, bilgi-işlem ve video teknolojisi sayesinde herkes fiilen yaratıcı oldu. Sanatsal ütopyaların en kotentencisi olan karşı-sanat bile, Duchamp'ın "Şişe tutacağı"nı yerleştirmesinden ve Andy Warhol'un bir makineye dönüşme isteğinden bu yana gerçekleşmiş oldu. Dünyanın tüm sanayi makineleri estetikleşti, dünyanın tüm anlamsızlığı estetik tarafından güzelleştirildi.

Batı'nın yaptığı en büyük işin dünyanın ticarileştirilmesi, her şeyi ticaretin yazgısına bırakmış olması olduğu söyleniyor. Oysa en büyük iş, dünyanın estetikleşmesi, kozmopolit biçimde sahnelenmesi, görüntüye dönüştürülmesi, gösterge-bilimsel olarak düzenlenmesi olmalıdır. Bizim tanık olduğumuz şey, ticaretin maddi kurallarının ötesinde, reklamlar, medya ve görüntüler aracılığıyla her şeyin bir gösterge sanayisine [*Sémantique*] dönüşmüş olmasıdır. En marjinal veya en sıradan veya en müstehecen şey bile estetikleşiyor, kültürelleşiyor, müzelik bir hal alıyor. Her şey söyleniyor, her şey ifade ediliyor, her şey bir gösterge gücüne ya da tavrına burunluyor. Sistem, ticaretin artık-değerinden çok göstergenin estetik artık-değerine göre işliyor.

Minimal sanat, kavramsal sanat, geçici sanat ve karşı-sanat dolaşısıyla tüm bir şeffaflık, yok olma ve cisimsizleşme estetiği içinde sanatın maddesizleştirilmesinden söz ediliyor. Oysa gerçekte, işlemsel biçim altında her yerde maddeleşmiş olan estetikdir. Zaten bunun için sanat minimal olmaya, kendi yok oluşunu kullanmaya zorlanmıştır. Sanat, oyunun tüm kuralları uyarınca, bir yüzyıldır bunu yapıyor. Yok olan tüm biçimler gibi simülasyon içinde kendini yinelenmeyi deniyor, ama yakında yerini uçsuz bucaksız yapay bir müzeye ve zincirinden boşanmış reklamcılığa bırakarak tamamen silinip gidecektir.

Biçimlerin eklektik baş döndürücülüğü, zevklerin eklektik baş döndürücülüğü: Barok'un simgesi de buydu. Ama Barok'ta yapaylığın yarattığı baş dönmesi tensel bir baş dönmesidir. Barok sanat-

çılar gibi biz de dizginsiz görüntü yaratıcılarıyız, ama gizliden gizliye putkırıncıyız. Görüntüleri yok edenlerden değil, *görülecek hiçbir şeyin olmadığı* bir görüntü bolluğu üretenlerdeniz. Çağdaş görüntülerin büyük çoğunluğu –video, resim, plastik sanatlar, görsel-işitsel ve sentez görüntüler– *görülecek hiçbir şeyin olmadığı* düz anlamda görüntüler; izsiz, gölgesiz, sonuçsuz görüntülerdir. Tek hissedilen her birinin ardında bir şeyin yok olmuş olduğudur. Üstelik bundan ibarettirler: Yok olmuş bir şeyin izi, Tek renk bir tabloda bizi büyüleyen şey, her tür biçimin o muhteşem yokluğudur. Trans-seksüelde bizi büyüleyen şeyin –hâlâ gösteri halindeki– cinsiyet farkının silinişi olması gibi, bu da her tür estetik sözdiziminin –hâlâ sanat halindeki– silinişidir. Bu görüntüler hiçbir şeyi gizlemez, hiçbir şeyi ortaya çıkarmaz, bir tür olumsuz yoğunlukları vardır. Andy Warhol'un Campbell çorbası kutularından oluşan resminin tek yararı (ve bu, çok büyük bir yarardır), tıpkı Bizans ikonlarının Tanrı'nın varlığı sorusunun –Tanrı'ya inanmaya devam ederek– artık sorulmamasını sağlamaları gibi, güzel mi çirkin mi, gerçek mi gerçekdişi mi, aşkın mı içkin mi sorusunun sorulmasına da artık gerek bırakmamasıdır.

Mucize huradadır. Bizim görüntülerimiz ikonlar gibidir: Sanatın varoluşu sorusuna es geçerek sanata inanmayı sürdürmemizi sağlıyorlar. Böylece belki de tüm çağdaş sanatımızı, antropolojik işlevinden başka bir düşünce taşımadan ve hiçbir estetik yargıya göndermede bulunmadan, aynı bir kullanımı olan ayınsı bir bütün olarak benimsememiz gerekiyor. Böylelikle ilkel toplumların kültür evresine geri dönmüş olurduk (sanat pazarındaki spekülasyonun da sanatın şeffaflığı ayınının bir parçasıdır).

Estetiğin ya ötesindeyiz ya da altında. Sanatımıza estetik bir yargı ya da tutarlılık aramak gereksiz. Cüğü mavisinin kızılaltında ya da morötesinde aranması gibi bir şey olur bu.

Bu anlamda artık güzel ya da çirkin ulaşamadığımızdan ve değer yargısında bulunmamız olanaksız olduğundan içinde olduğumuz bu noktada umursamazlığa mahkûmuz. Ama bu umursamazlığın ötesinde, estetik zevkin yerini alan başka bir büyülenme doğuyor. Güzel ve çirkin karşılıklı çelişkilerinden bir kez kurtuldular mı

bir biçimde çoğalırlar: Güzel'den daha güzel ya da Çirkin'den daha çirkin ortaya çıkar. Örneğin, güldürmekte resim tam olarak çirkinliği değil çirkinlik hâlâ estetik bir değerdir, çirkinden daha çirkin ("bad", "worse", kitsch);[•] karşıtıyla ilişkisinden kurtulmuş olduğu için çirkinliğin karesini geliştiriyor. "Hakiki" Mondrian'dan bir kez kurtulunca, "Mondrian'dan daha Mondrian" olmakta özgürsünüz. Hakiki naiflerden kurtulunca, "naiflerden daha naif" olabilirsiniz. Gerçeklikten kurtulunca, gerçeklikten daha gerçek olabilirsiniz: Hiper-Gerçekçilik. Her şey hiper-gerçekçilik ve pop sanat ile başladı; gündelik yaşam fotoğraflık gerçekçiliğin ironik gücüne bu şekilde yükseldi. Bugün bu tımanış, trans-estetik simülasyon alanına giren tüm sanat biçimlerini ve tüm üslupları ayımsız kucaklıyor

Sanat pazarının içinde de bu tımanışın bir benzeri vardır. Burada da her tür ticari değer yasasına son verilmiş olduğu için, her şey "pahalıdan daha pahalı", pahalının karesi haline gelir: Fiyatlar pek aşırılaşır, attırma çalgın bir hal alır. Estetik oyununun kuralı kalmadığında bu oyun nasıl her yana saçılıyorsa, değışim (müddabele) yasasına her tür gönderme ortadan kalktığında, pazar da aynı biçimde dizginsiz bir spekülasyon içine düşer.

Aynı zıvanadan çıkış, aynı delilik, aynı aşırılık. Sanatın reklamcılıktaki parlantısı her tür estetik değerlendirmenin olanaksızlığıyla doğrudan ilişki içindedir. Değer yargısı yokluğunda değer yükselişe geçer. Değerin vece halidir bu.

Günümüzde, böyle iki sanat pazarı vardır. Biri, değerler çoktan spekülasyon olsa da hâlâ değerler hiyerarşisine göre düzenlenmektedir. Diğer finans pazarında dalgalanan ve denetlenemeyen sermayelere benzer: Özellikle değer yasasına meydan okumaktan başka görünür nedeni olmayan katıksız bir spekülasyon, topyekûn bir devinimdir bu. Bu sanat pazarı, daha çok kumarı *andırır* ya da *potlatch'a*^{••} benzer: bu pazar, değerin hiper-uzamındaki bir uzay ope-

• Bad, worse, kitsch: (İng.) Kötü, daha kötü, niteliksiz sanat. (ç.n.)

•• İkel kabileler arasında girilen ve barbarine daha fazla armağan vermeye veya kendilerini daha fazla tahrip etmeye dayanan bağış ritüeli. (ç.n.)

rasıdır. Bu duruma kızacak mıyız? Hayır. Ahlâkdışı hiçbir şey yok burada. Gündün sanatı nasıl güzelin ve çirkinin ötesinde ise pazar da iyinin ve kötünün ötesindedir.

Trans-seksüel

Cinsel beden, güntümüzde bir tür yapay yazgıya malkûm edilmiştir. Bu yapay yazgı da trans-seksüelittir. Anatomik anlamda değil de daha geniş travestilik anlamında trans-seksüellik; yani cinsiyet göstergelerinin yer değiştirmesi üzerine kurulu oyun ve (daha önceki cinsel farklılık oyununun tersine) *cinsel farksızlık oyunu*, cinsel kutupların farksızlaşması ve haz olarak cinselliği umursamama anlamında trans-seksüellik. Cinsellik haza yönelmiştir (bu, özgürleşmenin nakaratıdır), trans-seksüel olan ise –ister cinsiyet değiştirme biçiminde olsun, isterse de travestilerin giyim, morfoloji, davranışlar veya karakteristik göstergelerle oynamaları biçiminde olsun– yapaylığa yönelmiştir. Her halukârda, söz konusu işlem ister cerrahi isterse de göstergesel olsun, ister göstergeleri is-

terse de organları içersin, protezlerle karşı karşıyayız; ve bedenün yazgısının protez haline gelmek olduğuna günümüzde, cinsellik modelimizin trans-seksüellik olması ve trans-seksüelliğin her yerde baştan çıkarmanın odağı haline gelmesi mantıklıdır.

Hepimiz trans-seksüeliz. Potansiyel olarak evrilebilir (*mutant*) biyolojik yaratıklar olduğumuz gibi, potansiyel olarak trans-seksüeliz. Bununla birlikte, biyolojik bir süreç de değil bu: Hepimiz *simge* olarak trans-seksüeliz.

Cicciolina'ya bakın. Cinselliğin, cinsellikteki pornografik masumiyetin daha harika bir cisimleşmesi olabilir mi? Cicciolina, aetobiğin ve donmuş bir esteliğin kızışmış meyvesi, her tür çekicilik ve duyarlıktan arınmış kış android olan ve tam da bu nedenle bir sentez idol haline getirilen Madonna'nın karşıtı olarak öne sürüldü. Peki, ama Cicciolina'nın kendisi de bir trans-seksüel değil mi? Platin rengi uzun saçlar, kalıplanmış göğüsler, bir şişme bebeğin ideal çizimleri, çizgi roman ya da bilim kurguya özgü konsantre erotizm, özellikle de (hiçbir zaman sapkın, hiçbir zaman çapkınca olmayan) cinsel söylemin abartılması, tam bir gılnahkârlık ve yapaylık. Etnik cinsellik imleriyle, abartılı imlerle yaşayan trans-seksüeller ve travestiler hariç, günümüzde hiçbir kadının ustlenemeyeceği etobur bir erotik ideolojinin ve pembe telefonların ideal kadınıdır Cicciolina. Tensele dış plazma olan Cicciolina, Madonna'nın sahte nitrogliserinine ya da Michael Jackson'un erdişi ve Frankeşaynvari cazibesine ulaşıyor burada. Hepsi de erotik görünümleriyle cinsiyetlerine ilişkin belirsizliklerini gizleyen, evrilmiş yaratıklar, travestiler, genetik olarak barok varlıklardır. Hepsi de "gender-benders", dönmedirler.

Michael Jackson'a bakın. Michael Jackson evrilmiş, yalnız bir yaratık; evrensel olduğu için kusursuz bir melezliğin öncüsü, ırklar sonrasının yeni ırkıdır. Bugünün çocukları melezleşmiş bir toplum karşısında şaşırıyorlar. Bu, onların evreni ve Michael Jackson bu çocukların ideal bir gelecek için düydükleri şeyin habercisidir. Michael Jackson'ın yüzüne estetik yaptırdığı, saçlarının düzleştiril-

dığı, derisinin renginin açıldığı, kısacası kendini tırlıkla yeniden oluşturduğu da eklenmeli buna: Onu masum ve saf bir çocuk, yani dünyayı İsa'dan daha iyi yönetilebilir ve uzlaşma sağlayabilen biri, bir çocuk-tarıdan daha iyi kılan, dolayısıyla masalın yapay erdişi yapan da budur: Bir protez-çocuk, bizi ırktan ve cinsiyetten kurtaracak evrilmenin düşünmüş tüm biçimlerdeki bir embriyon.

Simgesel figürü Andy Warhol olan estetiğin travestilerinden de söz edilebilir. Michael Jackson gibi Andy Warhol da evrimde olan yalnız bir yaratıktır; kusursuz ve evrensel bir sanat melezleşmesinin, tüm estetiklerin ardından gelen yeni bir estetiğin öncüsüdür. Jackson gibi tamamen yapay biridir: o da masum ve safır, yeni nesilden bir erdişi, kusursuzluğuyla bizi hem seksten hem estetikten kurtaran mistik bir protez ve yapay makine türüdür. Warhol, "Tüm yapıtlar güzel, seçim yapmama gerek yok, tüm çağdaş yapıtlar birbirine denk," dediğinde, "Sanat her yerdedir, dolayısıyla artık yoktur, herkes bir dâhi, dünya mevcut haliyle, hatta sıradanlığıyla bile harikadır," dediğinde kimseler buna inanamaz. Ama o bununla modern estetiğin, yani kökten bir bilinemezeiliğin biçimlerini betimler.

Hepimiz bilinemezeyiz ya da sanatın veya cinselliğin travestileriyiz. Ne estetik ne de cinsel bir manevamız var, ama hâlâ bunlara sahip olmayı öğreniyoruz.

Cinsel özgürleşme söylencesi gerçekliğin içinde çeşitli biçimlerde hâlâ canlıdır; ama imgelemde, erdişi varyasyonlarıyla trans-seksüel söylence hüküm sürmektedir. Orjiden sonra travestilik. Arzudan sonra, tüm erotik simülakların darmadağınık parçısı ve tüm görkemi içinde trans-seksüel kitsch. Cinselliğin, kendi ikinciliğinin teatral aşırılığında yitip gittiği postmodern pornografi de diyebilirsiniz buna. Cinsellik ve politikanın aynı yıkıcı tasarımın parçası olmalarından bu yana olaylar oldukça değişti: Cicciolina bugün İtalyan Parlamentosu'nda milletvekili seçilebiliyorsa bu, tam da trans-seksüelle trans-politiğin aynı ironik farksızlık içinde buluşmaları anlamına gelir. Birkaç yıl önce akla bile getirilemeyen bu başarı, yalnız-

ca cinsel kültürün değil; tüm politik kültürün de travestinin tarafına geçmiş olduğuna tanıklık eder.

Bu, cinsiyet göstergeleri sayesinde bedenden kurtulma ve arzunun sahnelenmesindeki abartı sayesinde arzudan kurtulma stratejisi, eskiden işe yurayan yasaklama yoluyla bastırma stratejisinden daha fazla etkilidir. Ancak bastırma stratejisinin tersine, bunun kimle yaradığı artık hiç belli değil; çünkü istisnasız herkes bu yeni stratejiye maruz kalıyor. Travestilik kuraltı, kimlik ve fark arayışımıza dek, bütün davranışlarımızın temeli haline geldi. Kendimize arşivlerde, bir anıda, bir tasarı ya da gelecekte kimlik arayacak zamanımız yok artık. Bize şipşak bir bellek, doğrudan bir bağlantı, anında doğrulanabilecek bir tür reklam kimliği gerekiyor. Böylece, bugün aranan şey, organik bir denge durumu olan sağlık değil pek; bedenün geçici, hijyenik ve reklamlardaki gibi parıldaması; ideal bir durumdan çok bir performans. Moda ve görünüş terimleriyle söylenirse, aranan şey güzellik ya da cazibe değil artık; *look* [görünüm].

Her kişi kendi görünümünü arıyor. Kendi varoluşunu iletir göstermek artık olanaklı olmadığından, ne var olmayı ne de bakılmayı istemeyi denemeksizden *boy göstermekten* başka yapılacak bir şey kalmıyor geride. Varım, buradayım değil; görüldüyorum, bir imajım; bak bana, bak! Narsisizm bile değil bu; sıg bir dışadönüklük, herkesin kendi görünüşünün menajeri haline geldiği bir tür reklamcı safı.

McLuhan'ın deyişiyle, hâlâ bakışı ve hayranlığı üzerine çekebilen modanın tam tersine, "*look*", özel bir anlam taşımayan, katıksız bir film hilesi, video görüntüsü gibi, dokunmatik ekran görüntüsü gibi, aslına en az sadık, bir tür minimal imgedir. *Look*, şimdiden moda olmaktan çıkmış, modayı aşmış bir biçimdir. Artık bir fark mantığına bile gönderme yapmaz bu, bir farklılıklar oyunu değildir, *farklılığa inanmaksızın farklılık sileli* verir. Farksızlıktır bu. Kendi olmak, geçici ve yarım olmayan bir başarıdır, kaba (*sans manière*) bir dünyada coşkusu yitirmiş bir yapmacıklık (*manéisme*) haline gelmiştir.

Geriye dönüp bakıldığında trans-seksüelin ve travestinin bu zaferi, önceki kuşakların cinsel özgürleşmesine garip bir açıklık kazandırıyor. Bu özgürleşme, kendi söyleminin iddia ettiği gibi, dışılığın ve hazzın ayrıcalıklı biçimde göklere çıkarıldığı, bedenün azami erotik değerinin yüceltildiği bir evre olmaktan uzak, olsa olsa cinslerin birbirine karışmasına doğru giden bir ara evre olabilir. Cinsel devrim olsa olsa trans-seksüelliğe doğru bir aşamadır. Temelde, bu, her devrimin sorunlu yazgısıdır.

Sibernetik devrim, beyinle bilgisayarın denkliği karşısında, insanı şu temel soruya yöneltir: "Bir insan mıyım ben, bir makine mi?" Gelmekte olan genetik devrim şu soruyla karşı karşıya bırakır: "Bir insan mıyım ben, sanal bir klon mu?" Cinsel devrim, tüm arzu potansiyelini serbest bırakarak bizi şu temel soruya yöneltir: "Erkek miyim ben, kadın mıyım?" (Psikanaliz hiç yoksa bu cinsel belirsizlik ilkesine katkıda bulunmuştur.) Tüm diğer devrimlerin prototipi olan siyasal ve toplumsal devrime gelince, bu devrim, insana kendi özgürlük ve irade kullanımını vererek insanı, acemasız bir mantık uyarınca, kendi iradesinin nerede olduğunu, temelde neyi istediğini ve kendisinden neyi beklemenin hakkı olduğunu kendine sormaya -çözümless sorun- yöneltmiştir. Her devrimin tuhaf sonucudur bu: Belirsizlik, sıkıntı ve bulanıklık devrimle başlar. Örneğin bir kez bilmeğe görsün, özgürleşme, herkesi kendi cinsiyetinin ve cinsel kimliğinin arayışıyla baş başa bırakır; göstergelerin dolaşımı ve hazların çeşitliliğinden dolayı bu arayışa bulunacak cevap ihtimali giderek azalmaktadır. Bu yüzden trans-seksüel olduk. Tıpkı trans-politik oluşumuz gibi; yani politik açıdan farksız ve farklılaşmamış varlıklar, erdışiler, en gelişmiş ideolojilere yatırında bulunup bunları hazmetmiş ve kusmuş, artık yalnızca maske taşıyan ve belki de farkında olmadan, zihinsel olarak politikanın travestileri olmamız gibi.

Trans-ekonomik

Wail Street iflasında (1987) ilginç olan şey, felaketin belirsizliğidir. Hakiki bir felaket oldu mu, yoksa gelecekte mi olacak? Yanıt: Gerçek bir felaket olmayacak, çünkü *sanal* felaket koşullarında yaşıyoruz.

Bu vesileyle, saymaca (*fiçif*) ekonomiyile gerçek ekonomi arasındaki uyumsuzluk çarpıcı biçimde ortaya çıktı; üretime dayalı ekonomilerin gerçek felaketinden bizi koruyan da bu uyumsuzluk-tur

Bu iyi bir şey midir, kötü bir şey mi? Uydu savaşları ile yerel savaşlar arasındaki uyumsuzluk ile aynı şeydir bu. Yerel savaşlar her yerde birbirini izliyor, ama nükleer savaş çıkmıyor. İkisi arasında bağlantısızlık olmasaydı, nükleer patlama çok zaman önce olurdu.

Uluslararası borsa ve finans iflası, nükleer patlama, Üçüncü Dünya'nın borç patlaması, nüfus bombası: Patlamayan bombaların ve sanal felaketlerin egemenliği altındayız. Önümüzdeki elli yıl içinde Kaliforniya topraklarının Pasifik'e kayacağı kehaneti gibi tüm bunların da bir gün kaçınılmaz olarak patlayacağı söylenebilir elbette. Ama olanlar ortada: Patlak vermeyen bir durumu yaşıyoruz. Yegâne gerçeklik (gerçek ekonomiyle saymaca ekonomi arasındaki bağlantısızlığın bu boyutta olmadığı 1929 krizinin tersine), çöktüğü zaman gerçek ekonomilerde önemli bir dengesizliğe yol açmayan sermayelerin oluşturduğu yörüngedeki o dizesiz kasırgadır. Yürer-gezer ve spekulatif sermayeler alanı o denli ozerkleştirmişler ki geçirdiği sarsıntıların izi bile kalmaz kuşkusuz.

Yine de öldürücü bir izim kaldığı yer, kendi çalışma alanındaki bu ayrışma karşısında tamamen silahsız olan ekonomi kuramıdır. Savaş kuramcıları da aynı ölçüde silahsızdırlar. Çünkü savaşta da bomba patlamıyor. İki farklı şeydir artık savaş: bir yanda, yörüngedeki, topyekûn ama sanal bir savaş ve diğer yanda, yeryüzündeki çok sayıda gerçek savaş. Sanal ekonomiyile gerçek ekonomide olduğu gibi bu iki savaş da ne aynı boyutlara ne de aynı kurallara sahiptir. Bu bölünmeye, uyumsuzluğun egemen olduğu bu dünyaya kendimizi alıştırmamız gerekiyor. Kuşkusuz 1929'da bir kriz ve Hiroşima'da da bir patlama oldu, yani hakiki bir iflas ve patlama anı yaşandı; ama ne sermaye (Marx'ın istediği gibi) giderek daha vahim krizlere girdi ne de savaş bir patlamadan diğerine sıçradı. Olay bir kere yaşandı, nokta, hepsi bu. Sonrası hep aynı: Büyük finans sermayesinin hiper-gerçekleşmesi imha araçlarının da hiper-gerçekleşmesidir; her ikisi de tepemizde, bızden kaçan, ama aynı nedenle gerçeklikten de kaçan bir akış içinde yörüngeye oturmuşlardır: Hiper-gerçekleşmiş olan savaş ve hiper-gerçekleşmiş olan para, erişilmez ama böyle olduğu için de dünyayı olduğu gibi bırakan bir uzamda dolaşmaktadırlar. Sonuç olarak, ekonomiler üretime devam ediyor, oysa ki saymaca ekonomideki çalkantıların en ufak mantıki sonucu, bu ekonomileri ortadan kaldırmaya çoktan yeterli olurdu (ticari değişim hacminin bugün sermayelerin devimin hacminden kırk beş kez önemsiz olduğunu unutmayalım). Kullanılabilir nükle-

er gücün binde biri dünyayı ortadan kaldırmaya yeterliyken dünya var olmayı sürdürüyor. Borcun temizlenmesi konusundaki en ufak kararsızlık bütün m lbadeleleri durdurmaya yeterliyken,   lne  Dünya da, diğer dünya da yaşamayı sürdürüyor. Zaten borç çoktan yorungeye yerleşti; borç da bu borcu tekrar satın alan bir bankudan diğerine, bir ülkeden diğerine dolaşmaya ba ladı; böylelikle sonunda atom artıkları ve daha bir sürü şey gibi yörüngede unutulup gidecek. Bu dönüp duran borç, dolaşan bu namevcut sermayeler, kuşkusuz bir gün borsa tarafından öteki şeyler gibi rayici belirlenecek olan bu eksi zenginlik, ne muhteşem bir şey!

Borç fazlasıyla can sıkıcı hale geldiğinde sanal bir uzama d  lar ve orada kendi yörüngesinde donmuş kalmış bir felaket görünümü sunar. Milyarlara dolarlık yüzergezer sermayelerin büküp usanmadan etrafımızda dönen bir uydu y  m  haline gelmesi gibi, savaş gibi borç da yeryüzünün bir uydusu haline gelir. Hem böylesi daha iyi kuşkusuz. Onlar dondu u sürece, uzayda patlasalar bile (1987 iflasındaki "kayıp" milyarlar gibi), dünya değişmez; umut edilebilecek en iyi şey de budur. Çünkü saymaca ekonomiyle gerçek ekonomiyi uzlaştırma umodu utopik bir umuttur. Gezinen bu milyarlarca dolar gerçek ekonomiye aktarılamaz; neyse ki aktarılamıyor, çünkü bu dolarlar mucize eseri üretim ekonomilerine tekrar sokulabilirdi, bu kez gerçek bir felaket olurdu. Aynı biçimde, sanal savaş da birakalım y runge üzerinde kalsın, çünkü o da bizi orada kalarak koruyor. Aşırı soyutla u ve korkunç sıradı lı ıyla nükleer güç, bizi en iyi koruyan şeydir. Yörünge bombası, mali spe  lasyon, dünya çapındaki borç, aşırı nüfus fazlası (bunun için yorungesel bir  oz m bulunamadı henuz, ama umut kesilmez): Bu  rların gölgesinde yaşamaya da alı almı. Bunlar, varolu larıyla, a ırılıkları, hatta hiper-gerçeklikleriyle kendi cinlerinden kurtuluyorlar ve dünyayı bir anlamda ikizinden kurtulmuş, el de memi  bırakıyorlar.

Segalen, dünyanın bir küre olduğunu gerçekten anladığımız andan itibaren yolculuk diye bir şey kalmadığını söylüyordu; çünkü bir kürenin üzerindeki bir noktadan uzaklaşmak bu noktaya yakla -

maya ba lamak demektir. Bir kürenin üstünde, doğrusallık gar p bir eğrilik kazanır, tekd zelili in e rilili ini. Astronotlar yeryüzünün çevresinde dönmeye koyuldukları andan itibaren, herkes gizliiden gizliye kendi etrafında dönmeye ba ladı. Yörüngesel  a  ba ladı; uzay bu çağın bir parçasıdır, ama asıl televizyon ve hücrelerimiz en gizli yerindeki DNA sarmallarının ve moleküllerin dansının da içinde yer aldığı daha bir sürü şey de bunun parçasıdır. Yörünge alanındaki ilk uzay u u larıyla birlikte d nyasalla ma sona erdi, ama ilerlemenin kendisi de döngüsel hale geldi ve insanların evreni de yörüngedeki dev bir aynaya indirgendi. Segalen'in dediği gibi, "turizm" ba lıyor. Daha doğrusu, yolculuk etmeyip, sınırları çizilmiş toprakları içinde daireler çizerek dönen (hiçbir yere gidemeyen) insanların sonu gelmez turizmi ba lıyor. Egzotizm  ld .

Ancak Segalen'in  n ermesi daha geniş bir anlam kazanıyor. Salt dolaşımın yararına varlığına son veren şey yalnızca yolculuk, yani yeryüzünün d  sellili i, a manın ve ke fin fiziği ve metafiziği değildir; bir zamanlar a kınlı ı, y celili i, sonsuzluğu hedeflemiş olan her şey, yörüngeye yerleşmek için kumazca e ilip bükülerek kendi varlığına son vermektedir. Bilgi, teknikler ve anlama yetisi de yuce insanlarına son vererek, sonu gelmez bir yörünge örmeye koyulmaktadır. Aynı biçimde enformasyon da y rungeseldir. Enformasyon bilgisi bir daha asla kendini a ımayacak, a kınlıla tırmayacak ve sonsuza dek kendini d  nmeyecek olmasına rağmen, yeryüzüne de de emeyen, hakiki bir dayanağı ve göndermesi olmayan bir bilgidir. Enformasyon dola ır, döner, kimi zaman tamamen gereksiz olan t ma gereklilik sorusu da sorulm yor artık) dolaşımını tamamlar ve her sarmalda ya da her devrimde daha da artar. Televizyon, artık hayal kurmayan, d  lemeyen ve gerçekle de hiç ilgisi olmayan bir görüntüdür. Yörüngesel bir devredir. Uydula tırılmı  olsun olmasın, nükleer bomba da y r ngeseldir. Nükleer bombanın yörüngesi, etrafında dönüp durduğu yeryüzünü meşgul etmeye devam eder, ama yere d  ce i de yoktur. Sonlu bir bomba değildir, kendini b tirecek de değildir (en azından böyle umuluyor); orada, yörüngede d rmaktadır ve korku saçmaya ya da en azından  aydırmaya yetiyor. D   lerimize korku bile sa m yor artık, yıkım hayal edilemez.

Bomba orada, yörüngededir, kararsızlık içinde ve sürekli dönmektedir. Euro-dolarlar ve yüzergezer para kitlesi için de aynı şey söylenebilir... Her şey uydulaşıyor, beynimizin bile artık bizde olmadığı, sayısız Hertz'lik dalga birimleri ve devreler halinde etrafımızda dalgalandığı söylenebilir.

Bu bir bilimkurgu değildir; McLuhan'ın "insanın uzanımları" kuramının genelleştirilmesidir yalnızca. İnsan varlığına ait her şey, biyolojik bedeni, zihni, kas ve beyin yapısı insanın etrafında mekanik ya da bilgi-işlemci protezler halinde dönmektedir. Yalnızca, McLuhan'da tüm bunlar olumlu bir genişleme olarak, insanın medyatik uzanımları aracılığıyla evrenselleşmesi olarak tasarılanmıştır. Oldukça iyimser bir düşüncedir bu. Gerçekte, insan bedeninin tüm işlevleri insanın etrafında eşmerkezli bir düzenle dönmek yerine, dışmerkezli bir düzenle uydulaşıyor; kendi hesaplarına yörüngeye yerleştiler. O anda, insan kendi işlevlerinin, kendi teknolojilerinin bu yörüngesel dışadönüklüğü karşısında kendini yörüngesinden çıkmış ve merkezinden uzaklaşmış buldu. İnsan, Dünya gezegeniyle, toprağıyla ve bedeniyle, günümüzde, kendi yarattığı ve yörüngeye yerleştirdiği uyduları karşısında uydulaşmış durumdadır. İnsan, bir zamanlar aşkınsı, şimdi yörüngesinden çıktı.

İşlevleri uydulaşırken insanı da uydulaştıran tek şey insan bedeni değil. Toplumlarımızın tüm işlevleri, özellikle de kopup yörüngeye geçen üst işlevler insanı uydulaştırıyor. Savaş, mali mücadele, teknik-alan ve iletişim, geride kalan şeyleri yıkıma terk ederek erişilmez bir uzamda uydulaşıyorlar. Yörüngesel güce erişmeyen her şey, artık herhangi bir aşkınlıktan yardım istenemeyeceğine göre bundan böyle kesin bir yüzüstü bırakılmışlığa mahkûmdur.

Yerçekiminden kurtulma çağındayız. Modelimiz, kinetik enerjisi yeryüzünün enerjisini boşaltan uzay boşluğu modelidir. Birçok teknolojinin merkezkaç enerjisi bizi her tür ağırlıktan kurtarıyor ve gereksiz bir devrim özgürlüğü içine sokuyor. Her tür yoğunluk ve ağırlıktan kurtulmuş olarak, sürekli olma tehlikesi taşıyan yörüngesel bir devrimde sürükleniyoruz.

Artık büyümüyor, ur halini alıyoruz. Hızlı çoğalma toplumundayız; hiçbir belirgin hedefe göre kendini düzenlemeden büyümeyi sürdüren bir toplumdayız. Ulaşılan bir toplum, kendi tanımına aldırmadan, kontrolsüz biçimde gelişen ve nedenlerin yitimiyle birlikte sonuçların yığıldığı bir toplumdur. Hiperteli" yoluyla, aşırı işlevsellik ve doyma yoluyla düzensizleşmeye, sistemlerde olağanüstü bir tırmanışa yol açan bir şeydir bu. Bu durumu en iyi kıyaslayabileceğimiz şey, kanserli metastazlar sürecidir. Bir bedenin, organik kurallar karşısında yenilmesidir bu; ve bu tür bir hücre kümesinin uygunsuz ve öldürücü canlılığını açığa çıkarabilmesine ve genetik buyruklara uymayarak sonsuza değin hızla çoğalabilmesine yol açar.

Bu kritik bir süreç değildir artık; Kriz hep bir nedensellikler ve nedenlerle sonuçlar arasındaki dengesizlik meselesidir; çözümünü nedenlerin yeniden düzenlenmesinde bulur ya da bulmaz. Bizi ilgilendiren duruma gelince, yerini, süreçlerin boşlukta yoğunlaşmasına bırakarak silinen ve anlaşılmaz hale gelen şey nedenlerdir.

Bir sistemin içinde işleyiş huzukluğu ve bilinen işleyiş yasalarına uymama olduğu sürece, sorunu aşarak çözme imkânı hep vardır. Bu çözüm krize değil, felakete bağlıdır; yani sistemin kendinden öteye geçtiği, kendi amaçlarını aştığı ve böylelikle sisteme artık hiçbir çare bulunmadığı koşullara bağlıdır. Yoksunluk hiçbir zaman felci değildir, öldürücü olan doygunluktur; Doygunluk, aynı zamanda bir tetanos durumu ve durgunluk durumu yaratır.

Çarpıcı olan şey, günümüzdeki tüm sistemlerin aşırı şişmanlığıdır; haberleşme, iletişim, bellek, depolama, üretim ve yok olma düzeneklerimizdeki -Susan Sontag'ın kanser için söylediği gibi- o "cehennemi gebelik"tir; bu sistemler öyle dolmuştur ki artık işe yaramayacakları çoktan bellidir. Kullanım değerine son veren biz değiliz, sistemin kendisi aşırı-üretim yoluyla bunu ortadan kaldırdı. Öyle çok şey üretilip yığıldı ki bunları kullanacak zaman artık asla olmayacak (nükleer silahlar konusunda bu son derece sevindiricidir). Oylesine çok ileti ve sinyal üretilip dağıtıldı ki bunları okuma-

• Hiperteli: Morfokojik bir özelliğin, anatomik bir yapının bir rahatsızlık oluşturmaya başladığı gelişimi (ç n)

ya artık asla zamanımız olmayacak. Ne mutlu bize! Çünkü içimize aldığımız ufacık kısım bile bizi sürekli olarak elektrik şokunda tutmaya yetiyor.

Bu muhteşem gereksizlikte bulantı verici özel bir şey var; Hızla çoğalan, aşırı şişen; ama doğuramayan bir dünyanın bulantısı. Bir düşünce doğurmayı başaramayan tüm bu bellekler, arşivler, belgeler; bir olay doğurmayı başaramayan tüm bu planlar, programlar, kararlar; bir savaş doğurmayı başaramayan tüm bu yüksek teknoloji ürünü silahlar!

Bu durgunluk, Bataille'in sözünü ettiği, bütün toplumların gereksiz ve aşırı harcama gösterileri yoluyla yok etmeyi bildiği fazlalık sınırını aşmaktadır. Her hızlandırıcı etken durgunluk etkisi yaparak, bizi durgunluk noktasına yaklaştırdığından, tüm bu birikimden bize kalan şey, olanaklı bir harcama biçimi değil, yavaş ya da ani bir çözüm bulamama durumudur. Kriz dediğimiz şey, bu durgunluk noktasına ilişkin önsezidir.

Bu tetanos durumu ve durgunluk, boşluk içinde hızlanma, toplumsal hedef ve kazanç yokluğunda üretim vaadi şeklindeki çifte süreç, krize atfedilmesi uygun düşen çifte görünümlü yansıtır: Enflasyon ve işsizlik.

Enflasyon ve işsizlik, geleneksel olarak, büyüme denklemindeki değişkenlerdir. Bu düzeyde kriz kesinlikle yoktur; bunlar kuraldışı süreçlerdir ve kuraldışılık, organik dayanışmanın gölgesidir. Gerçekten kaygılandırıcı olan anomalidir. Anomali açık bir belirti değil, oyunun gizli ya da en azından bizim bilmediğimiz bir kuralında kusur ve ihlal olduğuna ilişkin garip bir göstergedir. Belki de bir ereklilik fazlasıdır; bu konuda bir şey bilmiyoruz. Bizden kaçan bir şey var ve biz de geri dönlüşüz bir sürecin parçası olarak kendimizden kaçıyoruz, kendimizi kaybediyoruz; dönüşü olmayan bir noktadan, şeylerin çelişkilerinin sona erdiği bir noktadan geçtik ve süreçlerin tersine çevrilemediği ve anlam da taşımadığı bir çelişkisizlik, zıvanadan çıkma, kendinden geçme ve şaşkınlık evrenine sağsalim girdik.

Enflasyondan çok daha şaşkınlık verici bir şey var: Yörüngesindeki dansıyla yeryüzünü kuşatan yüzergezer para kitlesi. Tek gerçek yapay uydu paradır. Şaşkınlık verici bir devingenliktedir ve

anında değiştirilebilir niteliktedir. Para, gerçek yerini sonunda buldu; borsadan daha olağanüstü bir yer bu: Yapay bir güneş gibi doğup battığı yörünge. İnsan ürünü katıksız bir yapay madde haline geldi para

İşsizlik de anlam değiştirdi. Bir sermaye stratejisi (yedek ordu) olmaktan çıktı; toplumsal ilişkiler oyununun kritik bir unsuru değil artık; böyle olsaydı, tehlike noktası çoktan aşılmış olduğundan duyulmadık kargaşalara yol açmış olurdu. İşsizlik nedir günümüzde? İşsizlik de bir tür yapay uydudur; bir durgunluk uydusu, negatif bile olmayan elektrikle, statik elektrikle yüklü bir kale, donmuş toplumun giderek büyüyen bir kesimidir. Dolaşım devrelerindeki ve değişimdeki hızlanmanın ardında, devrim artışıının ardında, bizdeki, her birimizin içindeki bir şey dolaşımdan çekilecek kadar yavaşıyor. Bütün toplum da bu durgunluk noktasının etrafında donmeye koyuluyor. Dünyamızın kutupları yakınlaşıyor sanki; bu tür bir kısa devre hem taşkın sonuçlara hem de potansiyel enerjilerde bir birkinliğe yol açıyor. Bir kriz değil artık burada söz konusu olan; öldürücü bir olay, yavaşlatılmış bir felaket yaşıyoruz

Bu anlamda, ekonominin tekrar görkemli biçimde gündeme geldiğini görmek oldukça paradoksal bir şeydir. "Ekonomi"den söz edilebilir mi hâlâ? Bu aşikâr güncel durum klasik ya da Marksist çözümlemedeki anlamını taşıyor artık. Çünkü ekonominin günümüzdeki ilici gücü, ne maddi üretimden oluşan altyapı ne de üstyapı artık. Ekonominin devindincisi istikrarsızlaşmasıdır; ideolojilerden, sosyal bilimlerden, tarihten kurtulmuş bir ekonominin, ekonomiden kurtulmuş ve kendini katıksız spekülasyona teslim etmiş bir ekonominin, gerçek ekonomilerden bağımsızlaşmış (gerçek anlamda değil elbette; sanal olarak, ama zaten günümüzde iktidarı elinde bulunduran gerçeklik değil, sanallıktır) sanal ekonominin, böylelikle tüm diğer viral süreçlerle buluşan, viral bir ekonominin zaferidir. Ekonominin yeniden günün örnek olayı haline gelişi, akıldışı bir oyunun özel etkilerinin ve ongörülemeyen gelişmelerinin görüldüğü yer olmasındandır.

Aşırı-iletken olaylar

Ekonomi politiğin sonunu, Marks'la birlikte, sermayenin kaçınılmaz krizi mantığı uyarınca, sınıfların yok olması ve toplumsalın şeffaflığıyla birlikte hayal ettik. Ardından ekonomi politiğin sonunu ekonominin postulatlarının ve bu vesileyle, Marksist eleştirinin inkârında düşledik: Belirleyicilik bu kez ne ekonomiye ne politika-ya verildi; kendi simülakları ve üst bir mantık tarafından yenilgiye uğratılmış gölge-olay olarak ekonomi basıçta ortadan kalktı.

Hayal etmek bile gerekmiyor bugün: Ekonomi politik, kendi mantığıyla (değer yasası, pazar yasaları, üretim, artıkleğer, klasik sermaye mantığıyla) alay eden ve böylece de ne ekonomik ne de politik bir yanı kalan bir spekülasyon trans-ekonomisine kendiliğinden dönüşerek gözümüzün önünde son buluyor. Yüzergeler ve keyfî kuralları olan katıksız bir oyun, bir felaket oyunu bu.

Ekonomi politik böylece son bulmuş olacak, ama hiç beklendiği gibi değil. Parodiye varıncaya dek şiddetlenerek son bulacak. Spekülasyon artık-değer değildir; ne üretime ne de gerçek koşullara gönderme yapan değer in vecd halidir. Artık yalnızca kendi devrimi (kendi yürügesel dolaşımı) üzerine oynayan değer in katıksız ve boş, temizlenmiş biçimidir bu. Ekonomi politiğin her seçeneğe son vermesi, korkunç ve biraz da ironik bir biçimde, kendini aşırı derecede istikrarsızlaşmasıyla olur. Ekonomi politiğin estetik ve sayıklamalı bir evreye geçmesini sağlayan kumar, postlatch ve "lanetli pay" enerjisini kendi tuzıma ele geçiren bu tür bir çılgınlığın karşısına ne çıkabilir? Bu beklenmedik son, bu geçiş evresi, bu vahşi borsa pazarı temelde tüm eski politik ütopyalarımızdan daha özgündür.

Trans-politik biçim olarak terörizmin, patolojik biçim olarak AIDS ve kanserin, genel anlamda cinsellik ve estetik biçimi olarak trans-seksüelliğin ve travestiliğin aynı zamanda ortaya çıktığını görüyoruz. Günümüzde sadece bu biçimler büyütleyicidir. Cinsel özgürleşme, politik tartışma, organik hastalıklar ve hatta konvansiyonel savaş artık kimsenin ilgisini çekmiyor (savaş konusunda sevindirici bu: Kimseyi ilgilendirmeyeceği için birçok savaş da gerçekleşmiş olmayacak). Hakiki fanteziler başka yerde. Bunlar, temeldeki bir işleyiş bozukluğundan ve bu bozukluğun sonucundan kaynaklanan üç biçimin içindeler: Terörizm, kanser, travestilik. Bunların her biri politik, cinsel ya da genetik oyundaki bir şiddetlenmeye, aynı zamanda da sırasıyla politika, cinsellik ve gen kodlarındaki bir yetersizlik ve çöküntüye denk düşmektedir.

Bunların hepsi viral, büyüleyici, farksız ve görüntülerin zehirleyici gücüyle çoğalmış biçimlerdir; çünkü günümüzde medyanın viral bir gücü vardır ve zehirleyicilikleri de bulaşıcıdır. Bedenlerin ve zihinlerin sinyal ve görüntülerle yayıldığı bir kültürün içindeyiz; ve bu kültürün en güzel sonuçları yaratmış olması gibi en öldürücü virüsleri de yaratmasına niçin şaşıralım? Bedenlerin nükleerleştirilmesi Hiroşima'da başladı, ama kitle iletişim araçlarının, görüntülerin, göstergelerin, programların ve iletişim ağlarının yayılmasıyla belli bir çevrede bedenler sürekli ve ırdı arkası kesilmez biçimde nükleerleştirilmektedir.

Bu tür vakitsiz ve kıtalararası "aşırıiletken" olaylar bombardımanının artık devletleri, bireyleri ve kurumları değil; cinsellik, para, haberleşme ve iletişim gibi bütünlüklü çapraz (geçişli) yapıları ilgilendirmesi açısından şanssızız altında.

AIDS, iflas, elektronik virüsler ve terörizm birbirlerinin yerine geçebilir şeyler değildir; ama bir tür aile oluştururlar. AIDS, bir anlamda cinsel değerlerin iflasıdır, tıpkı Wall Street iflasında bilgisayarların "zehirleyici" bir rol oynaması gibi. Ama bilgisayarlara da virus bulaştığından bilgi-işlemsel değerlerin iflasının da eli kulağındadır. Salgın yalnızca her bir sistemin içinde etkin olmakla kalmayıp bir sistemden diğerine de etkili olur. Butün bu eğilimler, bir felaket senaryosu etrafında dönmektedir. Bu düzensizleşmenin işaretleri uzun zamandır ortadaydı elbette: Salgın hale gelmeden önce var olan AIDS, bir öncül oluşturmuş 1929 örneğiyle ve hep mevcut tehlikesiyle iflas, şimdiden yirmi yıllık tanhe sahip elektronik korsanlıklar ve kazalar. Ama belli bir çevrede sürekli var olan tüm bu biçimlerin birbirine bağlanması ve çok hızla gelişen bir anomali haline neredeyse eşsürekli geçişleri, ilginç bir durum yaratıyor. Ama halkın balıncı üzerindeki etkilerinin kaçınılmaz biçimde aynı olduğunu söyleyemeyiz: AIDS gerçek bir felaket olarak yaşanabiliyor, oysa iflas daha çok bir felaket oyunu gibi görünüyor; elektronik virüse gelince, bunun feci sonuçları olabilir; ama güldürüp geçilen ironik bir hali de yok değil ve bilgisayarların ısrakine çullanan ani salgın, haklı bir neşeyle (profesyoneller hariç) karşılanabiliyor.

Diğer etkenler de aynı sonuca katkıda bulunuyor. Sanat, her yer-

de sahteye, kopyaya, simülasyona ve aynı anda da paranın radyasyonuna maruz kalan bir bedenin hakiki metastazı olan sanat pazarındaki çılgın uçuk artırmaya tutsak oluyor. Terörizmi ele alalım. İçinde bulunduğumuz, radyasyona maruz kalmış (Tam olarak neye? Mutluluğun, güvenliğin, enformasyon ve iletişimin aşırı ısınması mı? Simgesel çekirdeklerin, temel kuralların, toplumsal sözleşmelerin parçalanmasına mı? Who knows?) toplumlarda terörizmin zincirleme tepkisine AIDS'in, mali yağmacıların, bilgisayar korsanlarının zincirleme tepkisinden daha fazla benzeyen hiçbir şey yoktur artık. Terörizmin bulaşıcılığı ve büyüleyiciliği de tüm bu olayları kadar anlaşılmalıdır. Bir bilgisayar programı yapımcısı programa bir "soft bomba" yerleştirerek programı yok etmeyi baskı aracı olarak kullandığında, yaptığı şey, programı ve programın tüm işlenileni rehin almaktan başka nedir? Yağmacılar, şirketlerin borsada batmalarını ya da çıkmasını (üzerine spekülasyon yapılarken, şirketleri rehin almaktan başka ne yapmaktadırlar? Bütün bu uygulamalar terörizm modeline göre faaliyet göstermektedir (hisse senetleri ve tablolar gibi rehlinlerin de rayici belirlenmiş bir değer vardır); ancak terörizmi pekâlâ AIDS, elektronik virüs ya da borsadaki halka açık satın alma teklifleri modeline göre de yorumlayabiliriz: Birinin diğeri üzerinde bir ayrıcalığı yoktur, hepsi aynı türden olaylardır (Kısa süre önce yapılan bir açıklama: AIDS hakkında bilgiler içeren bir disket piyasaya sürülür ve disket de bilgisayarları tahrip eden bir virus taşımaktadır).

Bu bir bilimkurgu mu? Neredeyse öyle. Enformasyon ve iletişimde iletişimin değeri, ileti görüntüden görüntüye ve ekrandan ekrana geçtiğinden, aynı zamanda katıksız dolaşımın değeridir de. Bu yeni merkezkaç değerden (borsa, sanat pazarı, yağmacılar) sanki bir gösteriyim gibi hepimiz zevk alıyoruz. Sanki bu, sermayenin bir an için güzelleşmesiymiş, sermayenin estetik çığmılgıymış gibi zevk alıyoruz hepimiz. Bu sistemin gizli patolojisinden, o güzelim makinelere girip bunları bozan virüslenden de zevk alıyoruz. (Oysa ger-

• Metinde İngilizce: "kim bilir?" (ç.n.)

çekte virüsler sistemlerimizdeki aşırı mantık tutarlılığının bir parçasıdır; bu mantığın tüm yollarından geçiyor ve hatta yeni yollar açıyorlar (elektronik virüsler, elektronik ağların bile öngörmediği köşe bucakları keşfediyorlar). Elektronik virüsler dünya çapında enformasyonun ölümelî şeffaflığının ifadesidir. AIDS bütün insan grupları ölçeğinde cinselliğin ölümelî şeffaflığının ifadesidir. Borsa iflasları üretimin ve değişimin özgürleşmesinin de temeli olan değerlerin başdöndürücü dolaşımının ifadesidir. Bir kez "özgürleşen" tüm süreçler, bu süreçlerin prototipi olan nükleer aşım-kaynaşma benzeri bir aşırı-kaynaşmaya girerler. Olaylar zincirinin bu aşırı-kaynaşması, çağımızın tek çekici yanı değildir.

Bunların öngörülenmeyen olaylar olması da bundan daha az çekici değildir. Her halükârda, herhangi bir öngörü insana yalanlama isteği verir. Olaylar, bazen bu yalanlama işini üstlenir. Örneğin, fazlasıyla öngörülmuş kimi olaylar vardır ki bunlar olmayabilir; bu olaylar habersiz ortaya çıkanların tersidir. Beklenmedik gelişmeler üzerine, konjonktürel sürprizler üzerine bahse girmek gerekir, *olayların bu dil sürçmesi (witz)* üzerine... Kaybetseniz bile en azından bu nesnel olasılıklar budalalığına meydan okumuş olma zevkini tatmış olursunuz. Ortak kültümsal mirasın parçası olan yaşamsal işlevdir bu. Hem zaten yegâne gerçek zihinsel işlevdir; çelişki, alay, tersimi söyleme, eksikliğin keyfi ve tersine çevrilebilirlikle ilgili olan, yasaya ve gerçekliğe her zaman karşı çıkacak işlevdir bu. Bugün entelektüellerin söyleyecek hiçbir sözü olmaması da bu ironik işlevi ellerinden kaçırdıkları içindir; çünkü entelektüeller kendilerini ahlâki, politik ya da felsefî bilinç alanıyla sınırlı tutuyorlar, oysa ki oyunun kuralı değişti ve tüm ironi, tüm kökten eleştiri rastlantısalın, zehirliğin, felaketin, kazara ya da sistemli ani dönüşün tarafına geçti; oyunun yeni kuralı, bugün her şeye egemen olan ve yoğun bir entelektüel zevkin (kuşkusuz *manevi* bir zevkin de) kaynağı olan keskinlikten yoksunluk ilkesidir. Örneğin bilgisayarlardaki virüs etkisi: Bu tür bir olay karşısında içimizin sevinçten titremesi felaketten alınan sapkın zevk ya da kötülüğe olan eğilimimiz yüzünden de-

ğildir; ortaya çıkışı insanda daima bir coşku uyandıran yargısal olan burada yüzeye çıktığı için sevinç duyarız.

Mukadderat, bir şeyin ortaya çıkışının ve yok oluşunun gensinde aynı belirtinin var olmasıdır, bir yıldızın (*astre*) felaketin (*désastre*) peşine takıldığı andır veya bilgisayar virüsleri örneğinde olduğu gibi bir sistemin genişleme mantığının o sistemin tahrip edilmesini buyurmasıdır. Mukadderat, kazanın tersidir. Kaza sistemin kenarındadır, mukadderat ise sistemin can damarındadır (ama mukadderat her zaman felaket değildir, öngörülenmeyen şeyden coşku duyulabilir de). Demek, bu şeytanca ilkeyi istatistiki evrenimizi değiştiren küçük anormalliklerde ve hatta küçük düzensizliklerde, çok küçük dozlarda bile olsa buluyor olmamız gözardı edilmemelidir.

Olayların bu sürçmesini [dil sürçmesi gibi] her defasında tahmin edebilir miyiz? Tahii ki hayır. Ama, tam da zaten, apaçıklık asla kesin değildir. Karşı çıkılamaz olayım diye diretikçe hakikat bile inandırıcılığı yitirir, bilim dayanaksız kalır. Yani istatistiksel hakikatin her zaman yalanlanabilir olduğunu ileri sürmek akademik bir varsayımı değildir. Toplumun kumaz dehasının en nadide kısmından kaynaklanan bir umuttur bu.

Eskiden kitlelerin sessizliğinden söz ediliyordu. Bu sessizlik, geçmiş kuşakların uğraştıkları olaydı. Günümüzde kitleleri hareket ettiren şey, kopma değil, bulaşmadır. Kitleler karmakarışık fantazilenyle kamuoyu yoklamalarına ve tahminlere mikrop bulaştırıyor. Belirleyici olan artık çekimsizlikten ya da sessizlikleri değil (bu henüz nihilist bir görüştü); şimdi önemli olan, belirsizlik çarklarını kullanmalarıdır. Geçmişte kitlelerin gönüllü köleliklerinden mükemmel biçimde yararlanırken, bundan böyle gönülsüz belirsizliklerinden yararlanılıyor. Bu şu demektir: kitlelerle ilgilenen uzmanların ve onları etkilediklerini sanan hilebazların haberi olmadan, kitleler politikanın sanal olarak olduğunu, ama oynasınlar diye kendilerine verilen yeni oyunun, borsa dalgalanmaları kadar heyecan verici olduğunu biliyorlar. Bu oyunda kitleler izleyicilerle, karizma ve saygınlık oranlarıyla, görüntülerin rayiçisiyle dama taşıyla oynar gibi katlanılmaz bir hafiflikle oynarlar. Kitleleri olasılıklar hesabına canlı canlı kurban etmek için kasıtlı olarak moralleri bo-

zuldu, ideolojisiştirildiler; ama günümüzde tüm görüntüleri istikrarsızlaştırıcılar ve politikanın hakikatiyle alay edenler kitlelerdir. Kendilerine ne öğretiliyse ona oynuyorlar; istatistik ve görüntü borsasına spekülasyon yaparak tıpkı bir spekülasyoncu ahlaksızlığıyla oyun oynuyorlar. Aptalca kesinlik ve rakamların acımasız bu yağdığı karşısında, kitleler, sosyoloji alanındaki belirsizlik ilkesini sınırlarda canlandırmıyorlar. İktidar sistemi, istatistiki düzeni elinden geldiğince örgütlerken (ve günümüzde toplumsal düzen istatistiki bir düzendir), kitleler gizliiden gizliye istatistiki düzensizliği gözetiyorlar.

Bu viral, şeytani, ironik ve tersine çevrilebilir düzenlemeden beklenmedik bir sonuç, dil sürçmesine benzer bir olay umulabilir.

Bu toplum bundan böyle yalnızca kesin olmayan, aydınlatılması mümkün olmayan olaylar yaratmaktadır. Eskiden bir olay gerçekleşmek için vardı, günümüzde ise gerçekleştirilmesi tasarlanan şeydir. Yani olay artık medyatik biçimlerin travestisi gibi sanal bir yapıdır. Bir ürün olarak ortaya çıkıyor.

Amerika'nın bütün bilimsel ve askeri bilgisayar ağını beş saat boyu kım geçiren bilgisayar virüsü *belki de* yalnızca bir simülasyondur (Virilio), bizzat Amerikan gizli askeri servislerinin bir deneyiydi. Üretilmiş ve simüle edilmiş bir olay. Yani ya virüslerin yadsınamaz zehirliğini kanıtlayan gerçek bir kazadır, ya da günümüzde en iyi stratejinin hesaplı istikrarsızlık ve akdatmaca olduğunu kanıtlayan tam bir simülasyon. Meselenin özü ne? Deneyisel bir simülasyon varsayımı doğru olsa bile, bu durum, sürecin denetim altında olduğunu asla garanti etmez. Test-virüsü yıkıcı bir virüse dönüşebilir. Zincirleme tepkileri kimse denetleyemiyor. Bu durumda, simüle edilmiş bir kazayla değil de bir simülasyon kazasıyla karşı karşıyayız. Ayrıca herhangi bir kaza ya da doğal felaket terörist eylem olarak üstlenilebileceği gibi, böyle bir eylem de kaza ya da doğal felaket olarak kabul edilebilir. Varsayımların sonu yok.

Bu nedenle tüm sistem toptan teröristtir. Çünkü usul terör, şiddet ya da kaza terörü değil, belirsizlik ve caydırma terörüdür. Vaktiyle

bir soygun simülasyonu yapmış olan bir grup, gerçek silahlı soygun yapandan daha ağır bir cezaya çarptırılmıştır: Gerçeklik ilkesinin ihlali gerçek saldırıdan daha ciddi bir saldırdır.

Buradan ortaya çıkan şey dev bir belirsizliktir; işlemsel canlılığın merkezindeki dev bir belirsizliktir. Bu tür bir panik durumunu önceden gören yine bilim oldu: Deneyisel arayüzey içinde öznenin ve nesnenin karşılıklı konumlarını yitirmeleri, nesnenin ve bilginin nesnel gerçekliği karşısındaki bu kesin belirsizlik durumunu yaratır. Bilimin kendisi de garp çekim güçlerinin etkisi altına girmişe benziyor. Ama ekonominin durumu da böyledir; ekonominin canlanışı bu alanda hüküm süren mutlak öngörülemezliğe bağlıdır. Enformasyon tekniklerinin ani gelişmesi de böyledir; bu gelişme, burada dolaşan bilginin karar verilemezliğine bağlıdır.

Tüm bu tekniklerin gerçek dünyanın aktif bir parçası olup olmadığı son derece kuşkuludur. Tekniğin ve bilimin amacı, bizi her tür hakikat ve gerçeklik ilkesinin ötesindeki, mutlak olarak gerçektir bir dünyayla yüz yüze getirmektir daha çok. Çağdaş devrim, belirsizliğin devrimidir.

Bunu kabullenmeye yanaşmıyoruz. İyim paradoksal yanı, daha fazla enformasyon ve daha fazla iletişimle bu belirsizlikten kurtulacağımızı umuyoruz, oysa böyle yapmakla belirsizlik ilkesini daha vahim hale getiriyoruz. Heyecan verici bir ileri kaçış: Tekniklerin ve sapkın etkilerinin, insanın ve klonlarının Mobius şeridi üzerindeki koşusu daha yeni başlıyor.

İşlemsel temizlik

Bu belirsizlik, paradoksal bir biçimde, bir olumluluk fazlasından, olumsuzluk oranındaki kaçınılmaz bir düşüşten ileri gelmektedir. Toplumlarımızı bir tür lösemi zaptetti, serumla yaratılan bir canlılık içinde olumsuzluğun bir tür çözülmesi zaptetti. Ne Fransız Devrimi ne Aydınlanma felsefesi ne eleştirel ütopya çelişkileri aşarak gerçekleşmeyi başardı; eğer sorunlar çözülmüşse bu, dengeleyici olumsuzluğun kapı dışarı edilmesiyle, olumluluk ve olgusalığa tamamen mahkûm bir simülasyon boyunca lanetli enerjilerin dağılması ve kesin bir şeffaflığın yerleşmesiyle oldu. Durumumuz biraz gölgesini yitirmiş adama benzer: Üstüne düşen ışık karşısında şeffaflaşmıştır ya da her yandan aydınlatılmış olarak, korunmasız biçimle tüm ışık kaynaklarından aşırı ışık almıştır. Teknikler, gö-

rintöler ve enformasyon da bizim her tarafımızı aydınlatmaktadır; bu ışığı kımıp geri yansıtamıyoruz ve beyaz bir etkinlikte, beyaz bir toplumsallığa, para, beyin ve bellek gibi, bedenlerin de temizlenmesine, tam bir asepsiye (mikropsuzlaşmaya) mahkûmuz. Sonunda şiddetin ve olumsuzluğun yasak edildiği bir toplum ve böyle bir toplumu oluşturan bireylerden başka kimsenin kalmadığı dev bir estetik cerrahi girişimiyle şiddet ve tarih temizleniyor. Oysa kendini mevcut haliyle yadsıyamayan her şey kökten belirsizliğe ve bitmeyen bir simülasyona mahkûmdur.

Şeyleri olumsuz yanlarından başlayıp sentetik olarak ideal biçimleri içinde yeniden oluşturmaya hedefleyen tam bir cerrahi zorlama altındayız. Estetik cerrahi: Bir yüzün rasilantısallığı, bu yüzün güzelliği ya da çirkinliği, olumsuz çizgileri; tüm bunları düzeltmek ve ortaya güzelden daha güzel bir şey –ideal bir yüz, cerrahi bir yüz– çıkarmak gerekecek. Astrolojik burcunuz, doğumunuzdaki bir işaret bile sizin için yeniden yapılacak, yıldız falınız ile yaşam biçiminiz uyumlu kılınacak (Bkz. birkaç uygun elçabukluğuyla, size seçtiğiniz burcun verileceği Burçlar Cerrahi Enstitüsü'nün şimdiye dek utopik olmakla birlikte gelecek vaat eden tasarısı).

Cinsiyetimiz; elimizde kalan bu küçük yazgı parçası, bu en küçük mukadderat ve ötekilik de kişinin fantezisine göre değişebilmektedir. Yeşil alanlara, doğaya, genlere, olaylara ve tarihe yapılan estetik cerrahiye (Gözden geçirilip düzeltilen, insan hakları yönünde imajı tazelenmiş Fransız Devrimi) saymıyoruz. Her şey en yüksek uygunluk ve bağdaşma ölçütlerine göre yapım-sonrası-eşleştirilme'ye tabi tutulmalıdır. Yüz, söz, cinsiyet, beden, irade ve kamuoyu her yerde insanlıktıysa biçimde yeniden oluşturuluyor. Dev bir plastik cerrahi girişiminin amacına ulaşması için bir *cenaze töreni* için hazırlanan ölünün gülümseyişine benzeyen bir şey adına ve göstergelerin genel kurtuluşu adına her tür yazgı ve olumsuzluk kınantısının kovulmuş olması gerekiyor.

• *Post-synchronisation*: B.1 sinema tetimi (5 n.)

Her şey şeylerin işlemsel biçimde yaratılmasına adanmış olmalıdır. Artık üreten toprak değil, zenginliği yaratan da iş (Toprak ile işin dilere destan düğünü) değildir; toprağı ve işi *uretiren* şey, sermayedir. İş, artık eylem değil, bir işlemdir. Tüketim artık sadece mallardan bir haz alma değil; bir haz aldırma, gösterge-nesnelerin diferansiyel dizilişi model alınarak belirlenmiş ve buna endeksli bir işlemdir.

İletişim konuşmak değil, konuşturmak; enformasyon bilmek değil, bildirmektir. "Yaptırmak" yardımcı fiili bir eylemin değil, bir işlemin söz konusu olduğunu belirtir. Reklamlarda, propagandada inanmak değil; inandırmak söz konusudur. Katılım, etkin ve kendiliğinden bir toplumsal biçim değildir, her zaman bir çeşit makinenin ya da makineleşmenin sonucudur; animasyon ve diğer benzeri şeyler gibi bir hareket ettirme biçimidir.

Günümüzde istek bile, ikna ve caydırmadan oluşan irade modelleri, yani isteme eylemi tarafından dolayimli kılınmıştır. Tüm bu kategorilerin hâlâ isteme eylemi, yapabilmek, inanmak, bilmek, eyleme geçmek, arzulamak ve zevk almak anlamları olsun diye tek bir "yapmak" yardımcı kipliği ile deyim yerindeyse inceltılmışlerdir. Etkin fiil her yerde yemini edilgen fiile bıraktı; eylemden çok, eylemin üretilmiş, teşvik edilmiş, istenmiş, medyatik dolayına uğratılmış, teknik hale getirilmiş olması daha önemlidir.

Bildirmekten başka bir bilme olmamalıdır. Konuşturmaktan, yani iletişim eyleminden kaynaklanmanın dışında bir konuşmak olmamalıdır. İnteraktif dışında bir eylem olmamalıdır bundan böyle; en fazla bir monitör ve bellek olmalıdır. Çünkü, eylemin tersine, işlemi tam olarak niteleyen şey, kendi akışı içinde zorunlu olarak düzenlemiş olmasıdır; yoksa iletmez. Konuşur, ama iletmez. İletişim ya işlemseldir ya da iletişim değildir. Haber ya işlemseldir ya da haber değildir.

Bütün kategorilerimiz artık yapaylık dönemine girmiştir; burada artık istemek değil istetmek, yapmak değil yaptırmak, değerli olmak değil değerli kılmak (genel olarak reklamlılık), bilmek değil

* Bir bilgi-işlem sistemini ya da medyayı kullanan kişi ile makine arasındaki bilgi akışını yönlendirebilecek nitelikteki diyalog faaliyetleri ve bununla ilgili olan şeyler. (ç.n.)

bildirmek ve nihayet –hiç de önemsiz değildir– zevk almaktan çok zevk aldırma önemlidir. Günümüzün büyük sorunu budur: Cinsel zevk almak bir işe yaramaz, kendine ve diğerlere zevk aldırma gerekir. Zevk almak bir iletişim eylemine dönüşüyor; sen beni kabul ediyorsun, ben seni kabul ediyorum, zevk bir interaktif performans gibi değiş tokuş ediliyor. İletmeksiz zevk aldığını ileri sürcek biri aptalın tekidir. İletişim aygıtları orgazm mı oluyor? Bu ayrı mesele; ama zevk alma makineleri düşünülüyorsa eğer, bu makineler ancak iletişim makineleri model alınarak yapılabilir. Zaten var bu makineler: Bu makineler, zevk almaya itilen kendi bedenlerimizdir; en incelikli kozmetik ve coşku venci tekniklerle zevk aldırılan bedenlerimizdir.

Jogging de edimselliğe bağlıdır. Jogging yapmak koşmak değil, kendi bedenini koşturmaktır. Jogging, bedenini, aynı anda hem kullanmaya hem yok etmeye çalıştığı biçimsel olmayan performansına dayalı bir oyundur. Joggingdeki "bilinçsizlik durumu" ("état second") tamamiyle bu ikincil işleme, bu aygıtsal kopmaya denk düşer. Buradaki zevk ya da acı ne sportif ne tenseldir; katıksız bir bedensel harcamanın zevki ya da acısı değildir, sonsuz işleyişin ve maddesizleştirilmenin zevki ya da acısıdır (koşucunun bedeni Tinguely'nin bir makinesine benzer). edimselliğin çilesi ve esikliğidir bu. Zaten koşturmak, kendini-koşmaya-bırakmakla kısa sürede ikiye katlanır; beden, uyarıcı ve bekâr bir makine" gibi (başka bir benzer makine: Ölümlerin tek başlarına pedal çevirmeyi sürdürdükleri Jerry'nin deküpleti") kendi performansına hipnotize olmuştur ve öznenin yokluğunda tek başına koşturmaktadır. Prıkanağı gibi joggingin de sonu gelmez yani, bu erekliliği olmayan, amaçsız, yanılmasız performans niteliğine dayanır. Sonu olmayan şeyin durmak için nedeni de olmaz

* Jean Tinguely; işlemliklerinde kendi kendilerine yok eden, makine benzeri kinetik heykelleriyle tanınan İsviçreli heykeltıraş ve deneysel sanatçı. (ç.n.)

** Marcel Duchamp'ın bir dişi yağına verdiği ad. (ç.n.)

*** Alfred Jarry; uyumsuzluk hayatının habercisi sayılan Fransız yazar. (ç.n.)

Burada amacın, altmışlı ve yetmişli yılların ideali olan "form" olduğu söylenemez artık. Çünkü form henüz işlevseldi: Bedenin ticari değerini ya da gösterge değerini, üretkenliğini ya da prestijini hedefliyordu. Performans ise işlemseldir ve artık beden *formunu* değil; *formülünü*, denklemini, işlem zemini olarak sanal varlığını hedefler; herhangi bir makine çalışsın dedi diye, herhangi bir sinyal başlatılsın istedi diye işletilen herhangi bir şeyi hedefler. Bu kadar basittir. Eylemin içeriğindeki derin boşluk da buradan kaynaklanır. Hiçbir şeyin, koşma yetisini durmadan uygulamak için koşmaktan daha boş olmadığı söylenebilir. Ama yine de herkes koşuyor...

İçerik karşısındaki aynı aldırışsızlık, aynı saplantılı ve işlemsel, edimsel ve sonu gelmez görünüm günümüzde bilgisayar kullanımı da niteleyen şeydir: Jogging yaparken aslında koşmadığı gibi bilgisayar karşısında da düşünmez insan; beynini, bedenini koşturduğu gibi işletir. Burada da işlem sanal olarak sonsuzdur: Bilgisayarla baş başa kalmak koşunun gerektirdiği bedensel enerjinin sonuna gelmekten daha mantıklı değildir. Koşma durumunda bedensel enerjinin, diğer durumda beyinsel enerjinin, esnek bir biçimde emilip dağılmasının zevkli ve hipnotize edici zevk türü tamamen aynıdır. Bir yanda deri ve kaslardaki durağan elektrik, diğer yanda ekrandaki durağan elektrik.

Zevk aldırın, düşüten, hissettiren bir şey olan bütün uyuşturucular, genel performansın akışına dosdoğru dahil olduğundan, joggingin ve bilgisayarla uğraşmanın aynı ölçüde aptallaştırıcı ve uyuşturucu olduğu söylenilir. Uyuşturucu, bedenin doğal durumunun karşıtı olarak bilinçsiz durumu alanında yapay değildir; kimyasal bir protez, zihinsel performans cerrahisi, plastik algılama cerrahisi olduğundan yapaydır.

Günümüzde sistemli doping şüphesinin spor performansına bağlanması rastlantı değildir. Farklı türde performanslar kendi aralarında iyi anlaşır. Yalnızca kaslar ve sınırlar değil, nöronlar ve hücreler de edimsel hale getirilmelidir (bakteriler bile işlemsel hale gelecek-

lerdir). Bundan böyle fırlatmak, koşmak, yürümek, atlamak değil; beden diye adlandırılan bir uyduyu yapay yörüngesine yerleştirmek söz konusudur: Sporcunun bedeni, fırlatıcı ve uydu haline geliyor ve bu beden küçük bir iç bilgisayar tarafından (çabasının "ayına" terimleriyle düzenleyen bir iradeye göre değil) hesap terimlerine göre düzenlenir.

Bu işlemsel zorlanımdan işlemsel paradoks doğar: Burada önemli olan yalnızca değer vermek değil, daha iyi değer vermek için hiçbir değer olmaması en iyisidir; daha iyi öğretmek için hiçbir şey bilmemek; daha iyi üretmek için hiçbir şey üretmemek; daha iyi iletmek için söyleyecek hiçbir söz olmamak en iyisidir. Tüm bunlar mantıklıdır: Güldürmek için gülmün olmamasının daha iyi olduğu bilinir. İletişim ve enformasyon için sonuç ucumsızdır: En iyi biçimde ve en hızlı transit geçiş için içeriğin şeffaflık ve anlamsızlık sınırında olması gerekir. Telefon konuşmasında ve medyatik yayınlarda olduğu gibi daha önemli şeylerde de saptanabilen bir şeydir bu. İyi iletişim, yani günümüzde iyi bir toplumu oluşturan şey, içeriğin yok olmasından geçer (toplum teriminin bile anlamı kalmaz artık; çünkü var olan tek toplumsallık, toplumsallığın üretimi, toplumsal-edimin sonucunda ortaya çıkan şeydir; ya da François George'un "cinsellik" termi için dediği gibi cerrahi bir işlem havası taşıyan bu ürktünç takma adlar –"Socialité", "Sociétalité"– bunu daha iyi ifade ediyorlar). İyi haber, bilginin dijital şeffaflığından geçer. İyi reklam hiçlikten geçer, en azından ürünün etkisizleştirilmesinden geçer; moda da kadının ve kadın bedeninin şeffaflığından geçer; iktidar da bu iktidarı uygulayan kişinin anlamsızlığından geçer.

Peki ya tüm reklamlar, bir ürünün değil de reklamın kendisine dögülse? Enformasyon, bir olaya değil de enformasyonun kendisinin olay olmaya terfi etmesine göndermeyse? İletişim artık bir iletiye değil de iletişimin kendisinin söylence olmaya terfi etmesine göndermeyse?

Fotokopi ve sonsuz

İnsanlar akıllı makineler yaratıyor ya da dışlıyorlarsa gizli den gizliye kendi akıllarından umut kestiklerinden ya da dehşet verici ve gereksiz bir aklın ağırlığı altında ezildiklerindendir. O zaman bu akılla oynayabilmek ve onunla eğlenabilmek için akıllı makinelere hapsederler. İktidarı politikacılara bırakmanın bize her tür iktidar isteğine gülme olanağı tanıması gibi bu akıllı makinelere emanet etmek de bizi her tür bilme iddiasından kurtarır.

İnsanlar özgün ve dâhi makineler düşlüyorlarsa, kendi özgünlüklerinden umut kestikleri ya da bundan vazgeçip üçüncül şahıs olan makineler aracılığıyla bu özgünlükten yararlanmayı yeğledikleri içindir. Çünkü bu makinelerin sunduğu şey düşüncenin göstergesidir; insanlar da makineleri kullanarak kendilerini düşüncenin kendisinden çok düşüncenin göstergesine verirler.

Makinelere sanat denmesi boşuna değildir; düşünceyi eksiksiz bir bilginin ortaya çıkmasına bağlı belirsiz bir kararsızlık içinde tutarlar. Burada düşünce eylemi, sürekli olarak entelenir. Hatta artık düşüncenin lafı bile geçmez; tıpkı gelecek nesiller için özgürlük lafının geçmeyeceği gibi. Bu nesiller, boşluktaalmış gibi kendilerini koltuklarına bağlayarak yaşayıp gideceklerdir. Aynı şekilde Yapay Akıl İnsanları da kendi zihin alanlarından, bilgisayarları karşısında oturarak geçeceklerdir. Bilgisayarı hânde kimildamadan duran Sanat İnsan, ekran aracılığıyla sevişir, derslerini de telekonferansla yapar. O bir hareket özürsü haline gelmiştir; kuşkusuz zihinsel olarak da özürsüdür. İnsanın işlemsel hale gelmesinin bedeli budur. Gözlüklerin ve kontakt lenslerin, görmeyen bir turun ayrılmaz protezine dönüşeceğini ileri sürebiliriz; tıpkı bunun gibi, yapay aklın ve bu aklın teknik dayanaklarının da artık düşünceye sahip olmayan bir türün protezi olmasından endişe duyabiliriz.

Yapay akıl akılsızdır, çünkü yapaylığı yoktur. Hakiki yapaylık tutkudaki acının, baştan çıkarmadaki göstergenin, jestlerdeki anlam belirsizliğinin, dil sürçmesinin, yüzdeki maskenin, anlamı başkalaştıran çizginin yapaylığıdır; böyle olması nedeniyle de bu yapaylığa zihin belirtisi denir. Bu akıllı makineler, en acınacak yapaylıktadır; dil, cinsellik ve bilgi işlemlerini en yalın öğelerine ayırtmak, modeller uyarınca yeni bir sentez haline getirmek için dijitalleştirme zorunda olduklarından yapaydırlar. Bir programın ya da potansiyel bir nesnenin tüm olasılıklarını kuvve halinde üretebilirler. Oysa yapaylığın, gerçekliği *üreten* şeyle hiçbir ilgisi yoktur, gerçekliği *başkalaştıran* şeyle ilgisi vardır. Yapaylık, yanılsamanın gücüdür. Bu makinelerde hesabın basitliği vardır ve sundukları oyunlar ise yer değiştirme ve olasılıklar sunma oyunlarıdır yalnızca. Bu nedenle sanat (*virtual*) olarak var olmakla kalmazlar, *erdemlidirler* (*virtuous*) de. Çünkü kendi konuları bile onları yenemez, kendi bilgileri bile onları baştan çıkaramaz. Erdemlerini meydana getiren şey, şeffaflıkları, işlevselliikleri, tutku ve yapaylıktan yoksun olmalarıdır. Yapay akıl, bekâr bir makinedir.

İnsanın işleyişini makinelerinkinden, en akıllı makinelerinkinden bile her zaman ayıracak olan şey iş görme sarhoşluğudur, zevktir. Zevk sahibi makineler üretmek; neyse ki bu hâlâ insan gücünün ötesinde olan bir şey! Her tür protez insanın zevk almasına yardımcı olabilir; ama insan, kendi yerine zevk alacak bir protez icat edemez. İnsan kendinden daha iyi çalışan, "düşünen" ya da yer değiştiren protezler icat edebilse de insanın aldığı zevkin, insan olma zevkinin teknik ya da medyatik bir protezi yoktur. Böyle bir şeyin olması için makinelerin insan hakkında bir fikirleri olması, insanı icat edebilmeleri gerekirdi; ama makinelerin artık yapabileceği bir şey yok, onları icat eden insandır. Bu yüzden, makineler makineliklerini hiçbir zaman aşamayacakken insan mevcut durumunu aşabilir. Makinelerin her zaman karanlık bir arzusu olduğunu düşündürebilecek kaza ya da yok olma durumu hariç, en akıllı makineler makineden başka bir şey değildir. İnsanları kendi tanımlarından uzaklaştırarak sonlarına yakınlaştıran zevki ya da acıyı meydana getiren işleyişteki o ironik fazlalık, o aşırı işleyiş makinelerde yoktur. Ne yazık ki bir makine asla kendi işlemini aşamaz; bilgisayarların derin hüznünü açıklayan budur belki... Tüm makineler bekârdır!

(Bununla birlikte bu yakınlarda görülen elektronik virüs akımı dikkate değer bir anormallik arz ediyor: Makineler sapkın etkiler, ironik ve heyecan verici türden beklenmedik olaylar yaratmaktan muzıp bir zevk alıyorlar sanki. Yapay akıl bu viral patoloji içinde kendisiyle dalga geçiyor ve böylece de bir tür hakiki aklın ilk adımını alıyor olabilir.)

Makinenin bekârlığı, Tele-komputer İnsan'ın bekârlığını da beraberinde getirir. İnsanın, bilgisayarın ya da wordprocessor' ının önünde beyninin ve aklının gösterisini kendi kendine sunması gibi pembe Miniteli' nün de kendine fantezilerinin ve potansiyel bir

hazzın gösterisini sunar. Haz ya da akıl; her iki durumda da Tele-komputer İnsan bunları makinesiyle arayüzeye kovar (*exorciser*: "Cinleri kovma" gibi). Öteki, muhatap asla gerçekten hedeflenen şey değildir. Ekrandan geçiş aynadan geçişi immsatır; hedeflenen şey, arayüzey olarak ekranın kendisidir. Interaktif ekran ilişki sürecini aynı olanlar arasındaki yer değiştirme sürecine dönüştürür. Arayüzey'in sırtı Öteki'nin potansiyel olarak aynı olmasıdır; ötekiğe makine tarafından gizlice el konulmuştur. Böylelikle, genççe en yakın iletişim senaryosu, Minitel kullanıcılarının ekran karşısından telefon konuşmasına geçmeleri ve sonra da yüz yüze gelmeleridir; peki sonra ne yapılır? Eh, "telefonlaşılır" tabii ve ardından tekrar Minitel'in başına geçilir; nihayetinde Minitel çok daha erottiktir, çünkü hem gizemli hem zeltaltır; yaşamın önünde duran ekranın ve elektronik bir metnin yakınlığı dışında başka bir yakınlık olmadığından katıksız bir iletişim biçimidir bu, tensel zevk gölgelelerinin gezindiğini görebileceğimiz yeni Platon mağarasıdır. İletişim kurmak bu kadar kolayken binyle konuşmak niye?

Eskiden aynanın, ikiye bölünmenin ve sahnenin, ötekiliğin ve yahancılığın düşselliğinde yaşıyorduk. Bugün ekranın, arayüzeyin ve iki katına çıkmanın, benzerliğin ve bir iletişim ağı oluşturmamanın düşselliğinde yaşıyoruz. Tüm makinelerimiz ekran haline geldi ve insanların interaktivitesi de ekranların interaktivitesi haline geldi. Ekranda yazılan şeylerin hiçbirini derinlemesine çözülmek için değildir; anlam aniden tepki gösterdiğinde, temsil kutupları kısa süre yapıldığında, anında keşfedilmek içindir bunlar.

Bir ekranı okumak bakışla söz konusu olan şeyden tamamen farklıdır. Gözün bitmek bilmeyen bir kırık çizgi uyarınca dolaştığı dijital {dokunsal, sayısal} bir keşiftir bu. İletişimde muhatap olunan kişiyle, enformasyonda bilgiyle kurulan ilişki aynı niteliktedir: Dokunsal (*tactile*) ve keşfettirici. Yeni bilgisayarlardaki ya da hatta telefondaki ses, dokunsal, boş ve işlevsel bir sestir. Bu tam olarak bir ses değildir artık; tıpkı ekran için bakışın söz konusu olmaması gi-

* Minitel, Fransa'da telefon şebekesi aracılığıyla evlere kadar uzanan mini bilgisayarlar-
dan oluşan iletişim ağı. Pembe Minitel ise bu ağı "Lancel Lazeritel" veren parçası
dır.

bi. Tüm duyarlılık paradigması değişti. Bu dokunsallık, dokunmanın organik anlamı değildir; gözle görüntünün yüzeydeki bitişikliğini, bakıştaki estetik mesafenin sonunu belirtir yalnızca. Ekranın yüzeyine sonsuzca yaklaşıyoruz, gözlerimiz görüntülerin içine serpiştirilmiş gibi. Seyirciyle sahne arasında mesafe kalmadı, bütün teatral uzlaşmalar yok oldu. Bu düşsel ekran komasına böyle kolay giriyorsak eğer, ekran, doldurmamız istenen sürekli bir boşluk halinde bulunduğundandır. Görüntülerin yakınlığı, görüntülerin izdihamı, görüntülerin dokunsal pornografisi. Buna karşın bu görüntü hep ışıkyılı uzaktadır. Hep bir tele-görüntüdür. Çok özel bir mesafeye yerleştirilmiştir; bu yüzden *bedenin aşamayacağı mesafe* olarak tanımlanabilir ancak. Dilin, sahnenin ve aynanın mesafesi beden tarafından aşılabılır niteliktedir; böyle olduğundan bu mesafe insani kahır ve değişime (mübadeleye) olanak tanır. Ekran ise sanaldır; yani aşılamaz. Yalnızca bu soyut, kesinlikle soyut bir biçim olan iletişime olanak tanımamasının nedeni budur.

İletişim alanı içinde sözcükler, jestler ve bakışlar sürekli yan yana olmalarına karşın birbirlerine asla değmezler. Çünkü ne bu mesafe ne de bu yakınlık, bedenin etrafını çevreleyen şeye olan mesafe ve yakınlığın aynıdır. Görüntülerimizin ekranı, interaktif ekran ve telematik ekran hem çok yakın hem çok uzaktır: Hakiki olmak için (bir sahnenin heyecan verici yoğunluğuna sahip olmak için) çok yakın, sahte olmak için (yapayın suç ortağı olacak bir mesafeye sahip olmak için) çok uzaktır. Bu ekranlar, bu biçimde, artık tam anlamıyla insani olmayan bir boyut, uzamın kutupsuzlaşmasına ve beden şekillerinin birbirinden farksızlaşmasına uygun düşen dış-merkezli bir boyut yaratırlar.

Bilgisayarlarımızın ekranıyla beynimizin zihinsel ekranının iç içe geçtiği, yakınlıkla uzağın, içle dışın, nesneyle öznenin aynı sarmal içindeki bu bitişikliğini belirtmek için Möbius topolojisinden daha iyisi yoktur. Enformasyon ve iletişim de ensesivari bir hal alanına içinde; özneyle nesnenin, içle dışın, soruyla yanıtın, olayla görüntünün vb. yüzeysel ayrımsızlığı içinde, bu Möbius modeline göre, bir-

birleri etrafında sürekli dönerler. Bu biçim, matematikteki sonsuz işaretinin döngüsel taklididir.

"Sanal" makinelerimizle ilişkimiz için de aynı şey geçerlidir. Nasıl ki aygıt Tele-komputer İnsan'a tahsis edilmişse, insan da aygıtta tahsis edilmiştir; her ikisi de birbirine dolanır ve birbiri tarafından kınılmaya uğratılır. Makine, insan ne istiyorsa onu yapar; ama buna karşılık insan, makinenin yapmaya programlandığı şeyi gerçekleştirir yalnızca. İnsan sanallık işlemcisidir ve izlediği yol da görüntünde bilgilenme ya da iletmedir; nasıl ki oyuncu oyunun tüm imkânlarını tüketmeyi hedefler ise insan da gerçekte bir programın tüm imkânlarını araştırır. Örneğin fotoğraf makinesi kullanımında bu imkânlar, dünyayı kendi görüşüne göre "düşünen" öznenin imkânları değil, objektifin imkânlarını kullanan nesnenin imkânlarıdır. Bu açıdan fotoğraf makinesi her işleği başkalaştıran, her niyeti silen ve yalnızca fotoğraf çekmeye ilişkin katıksız refleksin hafifçe belli olmasına olanak veren bir makinedir. Bakışın kendisi bile ortadan kaybolmuştur; çünkü nesnenin ve dolayısıyla görüşteki anı değişiminin suç ortağı olan objektif, bakışın yerine geçmiştir. Büyülü olan şey, öznenin kara kutuya kapanması ve öznenin bakışının yerine makinenin kişisiz bakışının geçmesidir. Aynada kendi düşselliğiyle oynayan öznedir. Objektifle ve genel olarak ekranlarda ise tüm medyatik ve tele-komputer tekniklerin lehine kendini "kuvve olarak" teslim eden şey nesnedir.

Günümüzde tüm görüntülerin olanaklı olmasının nedeni budur. Her bireyin genetik formülü uyarınca değişebilmesi gibi (tek hedef bu genetik kodun tüm sanallıklarının tüketilmesine yöneliktir; bu da yapay aklın temel özelliklerinden biri olacaktır) her şeyin bilgi-işlem haline getirilebilmesinin, dijital işlem içinde yer değiştirebilir olmasının nedeni budur. Daha somut olarak bu, bundan böyle teknik bir görüntü içinde ya da bir ekran üzerinde yansıyor kınılmayan hiçbir eylem ve olay; fotoğraflanmış, filme alınmış, kaydedilmiş olmayı *arzular* olmayan, bu bellekte toplanmayı ve burada sonsuza dek çoğaltılabilir olmayı istemeyen hiçbir eylem olmadığının anlamına gelir. Ölümden sonraki kalıcı sonsuzlukta değil; yapay belleklerde dal budak salmanın geçici sonsuzluğunda, sanal bir sonsuzlukta

kendini aşmayı istemeyen bir hareket yoktur artık. Sanal atılım, tüm ekranlarda ve tüm programların göbeğinde kuvve olarak var olma atılımıdır ve bu, hilyüdü bir talebe dönüşmektedir. Kara kutu sarhoşluğu budur.

Tüm bunların içinde özgürlük nerede? Özgürlük hiçbir yerdedir. Seçim yok, nihai karar yok. Bilgisayar ağları, ekran, enformasyon ve iletişimi alanındaki her karar serri, kısmi, parçalı ve fraktaldır. Fotoğrafçının, Tele-kompüter İnsan'ın ya da en sıradan televizyon seyirciliğimizin tarzını meydana getiren şey, yalnızca kısmi kararların artı anda gelişi, kısmi nesnelerin ve sekansların oluşturduğu mikroskobik seridir. Tüm bu davranışların yapısı niceliksevidir; tek tek kararlardan oluşan rastlantısal bir butündür. Tüm bunların yarattığı hayranlık da o kara kutunun verdiği sarhoşluktan, özgürlüğümüze son veren o belirsizlikten gelir.

İnsan mıyım, makine mi? Bu antropolojik sorunun yanıtı yok artık. Bu bir anlamda, en yeni teknolojilerin ve makinelerin gizlice ele geçirdiği antropolojinin sonudur. Makine ağlarının kusursuzluğundan doğmuş olan belirsizlik; tıpkı cinsel belirsizliğin (Erkek miyim, kadın mı, cinsiyet ayrımı nerede?) bilinçdışı ve beden tekniklerinin çok karmaşıklaşmasından doğmuş olması gibi; tıpkı nesnenin durumu konusundaki bilimsel belirsizliğin, mikro-bilimlerdeki analizin çok karmaşıklaşmasından doğmuş olması gibi.

İnsan mıyım, makine mi? Geleneksel makinelerle ilişkide anlaşılmaz bir şey yoktur. İşçi bir biçimde makineye hep yabancıdır, yani makine tarafından yabancılaştırılmıştır. Yabancılaşmış insan olmanın getirdiği önemli niteliğini korur. Oysa ki yeni teknolojiler, yeni makineler, yeni görüntüler, interaktif ekranlar beni hiç yabancılaştırmıyor. Bunlar benimle birlikte entegre bir devre oluşturuyor. Video, televizyon, kompüter, Minitel; bunlar kontakt lensler gibi, bedene, âdeta genetik parçası olacak kadar entegre olmuş şeffaf protezlerdir; P. K. Dick'in, bedene doğuştan yerleştirilen ve biyolo-

jik alarm sinyali olarak işgören küçük bir reklam aleti olan ünlü "papula"sı ya da kalp pilleri gibidir bunlar. Bilgisayar ağı ve ekranlarla, gönüllü olsun olmasın, tüm ilişkilerimiz aynı niteliktedir: Köleştirilmiş (yabancılaştırılmış değil) bir yapının, entegre bir devrenin ilişkisidir. Burada insan ya da makine olma niteliğine ilişkin karar verilemez.

Yapay aklın olağanüstü başarısı bizi gerçek akıldan kurtarıyor olmasından, düşüncenin işlemsel sürecini aşırı büyütürken bizi düşüncenin belirsizliğinden ve dünyayla arasındaki çözümsüz bilmece-den kurtarıyor olmasından gelmiyor mu? Tüm bu teknolojilerin başarısı, kurtarıcı işlevlerinden ve ezeli özgürlük sorununun artık ortaya bile atılamaz olmasından kaynaklanmıyor mu? Ne rahatlık! Sanal makineler geldi, sorun bitti! Artık siz ne öznesiniz ne nesne, ne özgürlüklüz ne yabancılaşmış, ne o ne bu! Birbirimizin yerine geçmenin verdiği hayranlık içinde aynasmız. Ötekiliğin cehenneminden aynılığın esrikliğine, ötekiliğin arafından özdeşliğin yapay cennetine geçildi. Kimileri bunun daha heter bir kölelik olduğunu söyleyecek, ama Tele-kompüter İnsan kendi iradesi olmadığından köle olmayı bilemeyecek. İnsanın insanı yabancılaştırması yok artık, insanın makine tarafından homeostazi¹ var bundan böyle.

¹ Homeostazi: Biyolojik sistemlerin, yaşamı için en uygun koşullara uyum sağlarken dengelemeyi korumalarını sağlayan kendi kendini düzenleme süreci. (Ç. N.)

Korunma ve zehirlilik

Makinelerin entelektüel düzeylerindeki artışın normal olarak bedenlerin teknolojik arınmasına yol açması gerekir. Bedenler kendi antikorlarına güderek daha az guvenebileceklerinden, dışardan korunmaları gerekecektir. Tüm ortamların yapay olarak arıtılması, yok olan iç bağışıklık sisteminin yerini tutacaktır. Genellikle ilerleme diye adlandırılan tersine çevrilemez bir eğilim, insanın zihnini ve bedenini, teknik yapma-nesnelere (*artefact*) aktarmak için girişimde bulunma ve savunma sistemlerini terk etmeye zorladığından iç bağışıklık sistemleri yok olur. Savunması elinden alınmış insan, bilin ve teknik karşısında büyük ölçüde güçsüz hale gelir; tıpkı tutkularını yitirdiğinde psikoloji ve bunu izleyen terapilere büyük ölçüde muhtaç hale gelmesi, tıpkı hastalığa yol açan etkilere ve

hastalıklarından kurtulduğunda tıp karşısında büyük ölçüde borçlu hale gelmesi gibi.

NASA'nın sunduğu korunma imkânları içinde, yapay bağışıklık alanı tarafından her tür hastalık bulaşmasından korunmuş olan, annesinin cam çeperlerin ardından okşadığı ve dünyadışı atmosferi içinde bilimin gözetiminde güllüp büyüyen "bağışıklık sistemi bozuk çocuk" (kurt çocuğun, bakımını kurtların üstlendiği vahşi çocuğun deneysel kardeşidir bu); bu çocuğun bakımını günümüzde bilgisayar üstlenmektedir.

Bu "canekân-çocuk" şeffaflığın biyolojik bıçımı olan tüm den mikropsuzlaştırmanın, mikropların tüm den defedilişinin, geleceğin önbetirüsüdür. Plaklar gibi havasız ortamda preslenecek, donmuş yiyecekler gibi havasız ortamda korunacak ve tıbbi tedaviye aşırı düşkünlüğün kurhanları gibi havasız ortamda öleceğiz. Tıpkı yapay akıl gibi havasız ortamda düşünüp kafa yoracağız.

İnsanın yok edilişinin, mikroplarının yok edilişiyile başladığını varsaymak saçma olmaz. Çünkü mevcut haliyle mizaçları, tutkuları, gülüşü, cinselliği ve salgıları ile insanın kendisi de pis bir küçük mikroptan, şeffaflık evrenini bulandıran akıldışı bir virüsten başka şey değildir. İnsan arıtılmış olduğunda, her şey arıtılmış ve her tür toplumsallık ve hastalık bulaşmasına son verilmiş olduğunda, ölümcül biçimde temiz ve ölümcül biçimde mükemmel bir dünyada, geriye yalnızca hüznün virüsü kalacaktır.

Kendince bir antikor ve doğal bağışıklık içeren bir savunma ağı olan düşünce de çok büyük tehdit altındadır. Düşünce, her tür hayvani ve metafizik reflekslen arıtılmış beyin-omursal bir elektronik devrenin kendi yerini alması tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bağışıklık sistemi bozuk çocukla ilgili teknolojileri kullanmasak da biz şimdiden bir küvez içinde yaşıyoruz; Jérôme Bosch'un kimi kahramanlarını barındıran kristal kürenin içindeyiz; hem yoksun hem aşırı korunmuş, yapay bağışıklığa ve sürekli kan nakline mahkûm, dünyayla en ufak temasta ölmeye mahkûm olarak içine sığındığımız şeffaf kılıfın içinde yaşıyoruz.

Hepimiz böylece savunma kaybı halindeyiz, hepimiz sanal olarak bağışıklık sistemi özürölüleriyiz

Tüm entegre ve hiper-entegre sistemler, teknik sistemler, toplumsal sistem ve yapay akıl ile türevleri içindeki düşüncenin kendisi de bu bağışıklık yetersizliği sınırına yönelmektedir. Bu sistemler, her tür dış saldırıyı ortadan kaldırmayı hedefleyerek, kendi iç zehirlerini, uğursuz tersinirliklerini salgılamaktadırlar. Belli bir doyma noktasına geldiklerinde, bu tersinime ve horza işlevini, istemeden üstleniyor ve bizzat kendilerini yok etmeye yöneliyorlar. Bizzat kendi şeffaflıkları bu sistemleri tehdit ediyor ve kristal kendi kendinden intikam alıyor.

Aşırı korunmuş bir alan içinde beden tüm savunma sistemini yitirir. Ameliyat salonları öyle korunur ki hiçbir mikrop, hiçbir bakteri hayatta kalamaz. Oysa gizemli, anormal viral hastalıkların burada doğduğu görüldü. Çünkü virusler, boş yer buldukları anda hızla çoğalırlar. Eski enfeksiyonlardan arıtılmış bir dünyada, "ideal" bir klinik dünyada, mikroplardan arındırmanın ta kendisinden doğan, ele gelmez, amansız bir patoloji yerleşir.

Üçüncü tip patolojidir bu. İçinde bulunduğumuz toplumlarda musamihakâr ve edilginleştirilmiş bir toplum paradoksundan doğan yeni bir şiddetle baş etmemiz gerektiği gibi, yapay, tıbbi ya da bilgi-işlemsel kalkının aşırı biçimde koruduğu bedenlere ait yeni hastalıklarla da baş etmemiz gerekmektedir. Tüm virüsler karşısında, en "sapkın" ve en beklenmedik zincirleme tepkimeler karşısında dayanıksızız. Bu patoloji, artık kazadan ya da kural yokluğundan değil, *anomaliden* doğmaktadır. Tıpkı aynı nedenlerin, hücrelerin genetik düzensizliğiyle bir tutulabilecek aynı sapkın sonuçlara, aynı öngörülemez işleyiş bozukluklarına yol açtığı toplumsal beden için olduğu gibi, burada da aşırı koruma, aşırı kodlama, aşırı sınırlandırma nedeniyle doğmaktadır bu patoloji. Biyolojik beden gibi toplumsal sistem de protezlerini karmaşıktırdıkça doğal savunmalarını yitiriyor. Bu yepyeni patolojiyi denlemek için de tıp oldukça zorluk çekecektir; çünkü bizzat bu patoloji aşırı koruyucu sistemin, bedeni korumak ve himaye etmek için yırtılan bu sistemin bir parçasıdır. Nasıl ki terörizm sorununun görünürde politik çözümlü yoksa, günümüzde de AIDS ve kanser sorununun biyolojik bir çözümü var gibi görünmüyor; neden aynı: Çünkü bunlar sistemin de-

rininden gelen ve toplumsal bedenin politik olarak aşırı sınırlandırılmasına ya da kısaca bedenin biyolojik olarak sınırlandırılmasına tepkisel bir zehir saçarak karşı duran anormal belirtilerdir.

İlk aşamada, bu muzip ötekilik dehası bir kaza, arıza, çöküntü biçimini alır. Sonraki bir evrede, viral bir biçime, salgın halindeki bir biçime, tüm sistemin içinden geçen bir zehirliliğe denk düşer ve bu zehirlilik karşısında sistem savunmasızdır; çünkü sistemin bütünlüğünün ta kendisi bu bozulmaya neden olur.

Bir sistem tüm olumsuz öğelerini dışladığında ve bir yalın öğeler kombinasyonuna dönüştüğünde zehirlilik bu sistemi, bedeni ya da bilgisayar ağını ele geçirir. Çünkü devreler ve ağlar virüslerin serbest kaldığı bedensiz şeylere, sanal varlıklara dönüşmüşlerdir ve bu "maddesiz" makineler de geleneksel mekanik aletlerden daha dayanıksızdır. Sanallık ve viral durum atbaşı gider. Bedenin kendisi bir bedensizliğe, sanal bir makineye dönüştüğü için virüsler onu ele geçirir.

AIDS'in (ve kanserin) modern patolojimizin ve her tür öldürtücü virallığın prototiplerine dönüşmüş olması mantıklıdır. Beden, hem genetik fantezilere hem de protezlere teslim edildiğinde savunma sistemlerinin düzeni bozulur. Kendi dışsal işlevlerinin artmasına mahkûm olan bu fraktal beden, aynı zamanda kendi hücrelerinin çoğalmasına da mahkûmdur. Beden metastaza girer: İç ve biyolojik metastazlar, protezlerden, ağlardan ve bağlantılardan oluşan dış metastazların simetrisidir.

Viral boyutu ile sizi yok eden kendi antikörlerimizdir. Varlığın lösemisi kendi savunmalarını yutar, çünkü artık tehdit ve rekabet ögesi yoktur. Mutlak korunma öldürücüdür. Kanser ve AIDS'i klasik hastalıklar gibi ele alan tıbbın anlamadığı budur; oysa bunlar, korunma ve tıbbın zafarından doğmuş, hastalıkların yok oluşundan, hastalığa yol açan biçimlerin tasfiyesinden doğmuş hastalıklardır. Geçmiş dönemin (görünür nedenler ve mekanik sonuçlar döneminin) eczacılığının kavrayamayacağı üçüncü tip patolojiyle karşı karşıyayız. Birdenbire tüm hastalıklar bağışıklık noksanlığından kay-

naktanyor gibi gelir (tüm şiddetlerin terörist kaynaklı görülmesi gibi). Viral strateji ve saldırı, bilinçdışının işini devraldı adeta.

Dijital makine olarak tasarlanmış insan varlığı nasıl viral hastalıkların tercih ettiği bir alana dönüşüyorsa bilgisayar ağları da elektronik virüslerin tercih alanına dönüşür. Burada da önleyici tedbirler ya da etkili bir tedavi yoktur; metastazlar tüm ağı istila eder, simgesizleştirilmiş makine dilleri virüsler karşısında, simgesizleştirilmiş bedenlerden daha dirençli degillerdir. Alışılmış mekanik kaza ve arızalar eski saldırl bir tamir tıbbının yetki alanına giriyordu. Ani zayıflıklar, ani anomaliler, antikörlerin ani "ihameilleri" ise devasızdır. Biçimle ilgili hastalıkları iyileştirmeyi biliyorduk, formül patolojileri karşısında ise savunmasızız. Kod ile formülün yapay birliktelikleri uğruna biçimlerin doğal dengesini her yerde feda ederek, çok daha ciddi bir düzensizliği ve görülmemiş bir istikrarsızlık tehlikesini göze aldık. Bedeni ve dılı, yapay akla mahkûm yapay sistemler haline getirmiş olmak için bunları yalnızca yapay aptallığa değil, bu çaresiz yapaylıktan doğan tüm viral supmalara da mahkûm kıldık.

Virallik kapalı devrelerin, entegre devrelerin, yan yanılığın ve zincirleme tepkimenin patolojisidir. Geniş ve metaforik bir anlamda ele alındığında bu bir ensest patolojisidir. Benzeri aracılığıyla yaşayanın ölümü benzerinden olur. Ötekiliğin yokluğu, bu diğer kavramlamaz ötekiliği, virüsün bu mutlak ötekiliğini yaratır.

AIDS'in önce eşcinsel ya da uyuşturucu bağımlısı ortamlara zarar vermiş olması, kapalı devre faaliyet gösteren gruplara özgü ensestlikten ileri gelir. Zaten hemofili hastalığı akraba evliliklerinden doğarlarda, topluluk içi evliliğin yüksek olduğu soylarda ortaya çıkıyordu. Uzun süre servi ağaçlarını etkileyen garip hastalık da sonunda kışlarla yazlar arasındaki çok düşük ısı farkına, mevsimlerin iç içeliğine mal edilen bir tür virüstü. Aynılık hortlağı bir kez daha darbe vurdu. Her tür benzerlik atılımında, farklılıklardan vazgeçmede, şeylerin kendi görüntüleriyle her tür aynılığında, varlıkların kendi kodlarıyla her tür karışımında ensestli bir zehirlilik tehdidi, bu güzelim makineleri gelip bozan şeytanca bir ötekilik vardır. Değişik biçimler altında kötülük ilkesi yeniden ortaya çıkar. Ne ahlâk, ne suçluluk vardır burada: Kötülük ilkesi tersinme ilkesiyle, takip

olma ilkesiyle eşanlamlıdır, hepsi bu. Toplan pozitifleşme, dolayısıyla sangesizleştirilme yolundaki sistemlerde her türden kötülük, temel bir ilke olan tersinirlik kuralıyla eşanlamlıdır.

Buna karşın bu zehirliliğin kendisi bir bilmece gibidir. AIDS, artık ahlâksal değil de işlevsel olan yeni bir cinsel yasağın bahanesidir, cinselliğin serbest dolaşımı hedef gösterilmiştir. Temas kesilir, akıy'lar durdurulur. Oysa bu, seksin, paranın ve bilginin serbestçe dolaşmasını, her şeyin akışkanı, hızlanmasını da sonsuz olmasını buyuran modernlikle çelişkilidir. Viral tehlike bahanesiyle cinselliğin yuturluktan kaldırılması, spekülasyonu ya da doların yükselişini besledikleri bahanesiyle uluslararası değişimin durdurulması kadar saçmadır. Kimse böyle bir şeyi bir an bile düşünmez! Derken, birdenbire seks üzereinde durulur. Sistemin çelişkisi mi bu?

Seksin bu askıya alınışının muamma bir erekliliği mi var, yoksa bu ereklilik yine muamma bir cinsel özgürleşmenin erekliliğine mi bağlı? Hayatta kalmak amacıyla kendi kazalarını, kendi fren düzenlerini üreten sistemlerin kendi kendilerini dengeledikleri biliniyor. Hiçbir topluluk kendi değer sistemine karşı çıkmadan yaşamaz, topluluğun bir değer sistemi olması gerekir, ama kendini buna karşı bekleme de bir zorunluluktur. İmdi, biz en azından iki ilkeye göre yaşıyoruz: Cinsel özgürleşme ilkesi ile iletişim ve haberleşme ilkesi. Her şey öyle cereyan eder ki sanki insan soyu kendi cinsel özgürleşme ilkesine AIDS tehdidi yoluyla bizzat bir panzehir yaratmıştır, genetik koddaki bir düzensizlik olan kanser aracılığıyla sibernetik denetimin her şeye kadir ilkesine bir direniş yaratmıştır, ve sanki tüm virüsler aracılığıyla da evrensel iletişim ilkesine sabotaj yapılmıştır.

Peki ya tüm bunlar spermin, cinselliğin, gösterge ve sözün zorunlu akışını ret anlamına, zorlama iletişimin, programlanmış enformasyonun, cinsel iç içeliğin reddi anlamına geliyorsa? Burada akıların, devre ve ağların yayılmasına yaşamsal bir direniş mi var? Bu direnişin bedeli, ölümcül ama sonuçta bizi daha vahim bir şeyden koruyacak yeni bir patoloji midir? AIDS ve kanserle kendi sis-

temimizin bedelini öduyoruz. Sistemin *sıradan* zehirliğini ölüm-
cöl (yazgısal) bir biçimde defedıyoruz. Bu defetmenin ne kadar et-
kili olduğunu kimse önceden kestiremez, ama şu sorunun sorulma-
sı gerekiyor: Kansere neye direniyor, daha beter hangi olasılığa (ge-
netik kodun tam hâkimiyetine mi?) direniyor? AIDS neye direniyor,
daha beter hangi olasılığa (bir cinsel salgına, cinsel iç içeliğin mut-
lak egemenliğine mi?) direniyor? Uyuşturucu için de aynı soru ge-
çerli: Her tür melodram bir yana, uyuşturucu bizi neye karşı koru-
yor? Daha beter bir kötülük önündeki (Ussal sersemleme, kuraleli
toplumsallaşma, evrensel programlanma) hangi kaçış çizgisini oluşt-
turuyor? Terörizm için de aynı şey söz konusu: Bu ikincil, tepkisel
şiddet bizi bir uzlaşma (*consensus*) salgınından, büyüyen bir politik
lösemi ve yozlaşmadan ve devletin görölmez şeffaflığından koru-
muyor mu? Her şey ikircikli ve tersine çevrilebilir bir haldedir. Bu-
tun bunlar bir yana insan dehşetinden en iyi nevrozla korunur. Bu an-
lamda AIDS gökten inme bir ceza değildir, tam tersine, bilgisayar
ağlarının hızla çoğalması ve sürat kazanması içinde tüm bir kimlik
kayıbı tehlikesine karşı, toptan bir cinsel iç içelik tehlikesine karşı
ülken savunma niteliğindeki anti tepkisi olması mümkündür.

Eğer AIDS, terörizm, iltis ve elektronik virüsler tüm popüler
düşlemi büyük ölçüde harekete geçirebiliyorlarsa, bu, akıldışı bir
dünyanın anekdotvari olgularının ötesinde bir şey oldukları içindir.
Bunlar, yalnızca gözahçı olayları oldukları sistemimizin tüm man-
tığına sahiptirler. Hepsisi de aynı zehirlilik ve ısıma kurallarına bo-
yun eğerler; imgelem üzerindeki güçleri bile viraldır. En küçük te-
rorist eylem bile tüm politikanın terörist varsayımına göre yeniden
gözden geçirilmesini zorunlu kılar; istatistiki olarak zayıf bile olsa,
AIDS'in ortaya çıkışı bütün hastalıklar tayfını bağışıklık noksanlığı
bakış açısıyla yeniden gözden geçirmeye zorlar; Pentagon'un belle-
ğini altüst eden ya da yeni yıl dileği ağlarını kaplayan en küçük vi-
rüs, haberleşme sistemlerinin tüm verilerini potansiyel olarak istik-
rarsızlaştırmaya yeter.

Aşırı fenomenlerin ve şeylerin anormal seyri anlamına gelen,

genel olarak felaketin ayrıcalığı budur. Felaketin gizli düzeni, tüm
bu süreçlerin kendi aralarında yakınlığı ve sistemin bütünü ile tür-
deşliklerinde yatar. Düzensizlik içinde düzen budur: Tüm aşırı fe-
nomenler kendi aralarında tutarlı oldukları gibi bütün ile de tutarlı-
dırlar. Sistemin ırlarına karşı sistemin akılcılığına başvurmanın ge-
reksizliği anlamına gelir bu. Aşırı fenomenleri ortadan kaldırma ya-
nılsaması tam bir yanılsamadır. Sistemlerimiz geliştikleri ölçüde bu
fenomenler daha da ayrılaşacaktır. İyi ki böyle; çünkü bu fenomen-
ler, sistemi tedavi ederek en gelişmiş yöntemdir. Şeffaf, homeosta-
tik ya da homeofluid sistemler içinde Kötülüğe karşı İyilik strateji-
si artık yoktur, bundan böyle yalnızca Kötülüğe karşı Kötülük stra-
tejisi vardır; en kötü stratejisi. Tercih durumunda bile değiliz, bu
homeopatik* zehirliliğin gözümüzün önünde geliştiğini görüyoruz.
AIDS, iltis ve bilgisayar virüsü felaketin yüzeye çıkan kısmıdır yal-
nızca; felaketin onda dokuzluk bölümü sanallığa gömülmüştür. Ger-
çek felaket, mutlak felaket tüm ağların her yerde hazır ve nazır bu-
lunmasıyla, bilginin mutlak şeffaflığıyla ortaya çıkar; neyse ki bil-
gisayar virüsü bizi bundan korumaktadır. Bu virüs sayesinde enfor-
masyon ve iletişimin doğrudan sonuna gitmiyoruz; gitseydik ölüm
olurdu bu. Bu öldürücü şeffaflığın yüzeye çıkışı alarm sinyali ola-
rak da işe yarar. Bu bir akışkanın hızlanması gibidir biraz: Hızlan-
ma, akışkanın akışını durduran ya da dağıtan burçaklar ve anomaliler
üretir. Kaos, kaos olmasaydı mutlak boşlukta yitip gidecek olan
şeyin sınırını oluşturur. Böylece gizli düzensizlikleri içindeki aşırı
fenomenler, düzenin ve şeffaflığın uç noktalarına doğru bir tırmanış-
a karşı kaos yoluyla korunmaya hizmet ederler. Zaten şimdiden,
aşırı fenomenlere karşı, belli bir düşünce sürecinin sonunun baş-
langıcındayız. Cinsel özgürleşmenin durumu da aynıdır. Zaten bel-
li bir haz sürecinin sonunun başlangıcındayız. Ama eğer cinsel iç
içelik tam olarak gerçekleşseydi, cinsellik cinsiyetsiz kudurganlı-
ğında kendini yok ederdi. Ekonomik değişimlerin durumu da böy-
ledir. Bir taşkınlık olarak spekülasyon gerçek değişimin tam yayılı-

* Homeopati, "benzerin benzeri iyileştirdiği" ilkesinden yola çıkarak, sağlıklı bireylerde
belli hastalıkları yol açan ilaçların o hastalıkların belirtilerine karşı kullanılmasıdır
(varit, 1997)

nını olanaksız kılmaktadır. Spekülasyon, değerin anlık dolaşımını kışkırtarak, ekonomik modele elektrik şoku uygulayarak, tüm değişimlerin serbestçe birbirlerinin yerine geçebilmesi anlamına gelen felakette de (bu tam özgürleşme, değerin hakiki felaketidir) kısa devre yapar.

Tam bir ağırlıktan kurtulma, varoluşun dayanılmaz hafifliği, evrensel anlamdaki iç içelik ve süreçlerin bizi boşluğa sürükleyecek doğrusallığı tehlikesi karşısında, felaket adını verdiğimiz bu ani kasırgalar bizi felaketten koruyan şeylerdir. Bu anomaliler ve bu acayiplikler, dağılmaya karşı olarak, yerçekimi ve yoğunluk kuşaklarını yeniden oluşturmaktadır. Bu noktada, nüfus fazlasını Okyanus-ya'ya özgü bir intihar –butünün homeostatik dengesini korumak amacıyla birkaç kişinin homeopatik intiharı– yoluyla temizleyen kabileler gibi toplumlarımızın da kendi lanetli paylarını yarattıkları düşünülebilir.

Böylece felaket, tutun oldukça sınırlı bir stratejisi olarak görülebilir; ya da daha doğrusu, hayli gerçek ama belirli yerlerle sınırlı virüslerimiz ve aşırı fenomenlerimiz, politikada olduğu gibi ekonomideki, tarihte olduğu gibi sanattaki tüm süreçlerimizin motoru olan *sanat* felaket enerjisinin el değmemiş olarak korunmasına olanak tanır.

En iyiyi de en kötüyü de salgına, bulaşmaya, zincirleme tepkiye ve hızla çoğalmaya borçluyuz. En kötü olan şey kanserde metastaz, politikada fanatizm, biyoloji alanında zehirlilik ve enformasyon alanında dedikodudur. Ama aslında tüm bunlar en iyinin de parçasıdır; çünkü zincirleme tepki süreci ahlâkdışı, iyiyle kötünün ötesinde ve tersine çevrilebilir bir süreçtir. En kötüyü de en iyiyi de aynı büyülenme ile karşılıyoruz zaten.

Ekonomik, politik, dilbilimsel, kültürel, cinsel, hatta kuramsal ve bilimsel kimi süreçler için, şeylerin aşkınlık ya da göndermeleri-ne ilişkin yasalara göre değil; birbirleri karşısındaki katıksız içkinlik yasaları uyarınca, anlam sınırlarını aşma ve ani bulaşma yoluyla hareket etme olanağı, hem sağduyu için bir bilmece hem de düşünem için harika bir seçenek oluşturur.

Modanın etkisine bakmak yeterlidir. Bu etki hiçbir zaman açık-

lığa kavuşturulmadı. Moda, sosyolojinin ve estetiğin dış kırıklığıdır. Moda, biçimlerin mucizevi salgınıdır ve zincirleme tepki varusl modanın bu etkisini farklılık mantığının elinden almıştır. Moda zevki kuşkusuz kültürel; ama göstergeler oyunundaki o çok hızlı ve ani uzlaşmaya borçlu değil midir daha çok? Düşlem çöktüğünde ve virüs yorgun düştüğünde modalar da salgınlr gibi söner zaten. Ödenecek bedel hep aynıdır: Son derece aşırı! Ama herkes buna niza gösteriyor. O eşsiz toplumsallığımız, gösterge dolaşımının bu aşırı hızlı alanının toplumsallığıdır (anlamın aşırı yavaş dolaşım alanı değil). Hiç düşünmeden, hemen etkilenmiş olmayı çok severiz. Bu zehirlenme veba kadar zararlıdır, ancak hiçbir ahlâki toplumbilim, hiçbir felsefi akıl bunu altememeyecektir. Moda ortadan kaldırılamaz bir fenomendir; çünkü o anlamsız, viral, ani ve anlamın aracılığından geçmediği için bu kadar hızlı dolaşan iletişim biçimi ile benzerlik taşır.

Aracılıktan tasarruf yapan her şey zevk kaynağıdır. Baştan çıkarma, kendi'nin aracılığı olmadan birinden ötekine yönelen hareketir (Klon haline gelme durumunda bunun tersi geçerlidir: Öteki'nin aracılığı olmadan kendi'nden kendi'ye gidilir; ama klon haline gelme durumu karşısında da büyüleniyoruz.) Biçim dönüşümünde, anlamın aracılığı olmadan bir biçimden diğere gidilir. Şiirde göndermeye başvurmada bir göstergeden diğere gidilir. Mesafelerin ve aracı uzamların ortadan kalkması bir tür bağdanmesine yol açar her zaman. Hız, zamanın aracılığı olmadan bir noktadan diğere gitmekten, sürenin ve devrimin aracılığı olmadan bir andan diğere gitmekten başka nedir ki? Hız eşsizdir; usandırıcı olan tek şey zamandır.

İtki ve tepkime

İdeal bir sentez ve protez evreni içinde devrelerin homojenleştirilmesi, olumlu, uzlaşım sal, eşzamanlı ve edimsel bir evren; tüm bunlar kabul edilemez bir dünya oluşturmaktadır. Her tür nakil organ ve yapay ikame biçimine yalnızca beden isyan etmez, yalnızca hayvani zihinler başkaldırır, zihnin kendisi de kendine dayatılan organlararası işbirliğine sayısız (*synergie*) *alerji* türleriyle başkaldırır. Ani tepki, ret ve alerji özel bir enerji biçimidir. Olumsuzluğun ve eleştirel başkaldırının yerini almış olan bu bilinçdışı enerjiden zamanımızın en benzersiz olayları doğuyor: Virüs patolojileri, terörizm, uyuşturucu, suç, hatta olumlu diye kabul edilen bazı etkinlikler; herhangi bir şey yaratma rıksından ziyade bir şeyden kurtulma anılarıyla ilişkili olan performans kültü ve toplu üretim histe-

risi gibi... Bugün gerçek anlamda itkiye değil, daha ziyade dışarı atma ve tepkimeye doğru ilerliyoruz. Doğal felaketler de bir alerjiye, insanın işlemsel nüfuzunun doğa tarafından reddi biçimine benziyor. Nerede olumsuzluk can çekişiyorsa orada doğal felaketler altıdilemez bir şiddet göstergesi, değerli ve doğaüstü bir yudsıma göstergesi oluşturur. Zehirlilikleri de zaten genellikle bulaşma yoluyla toplumsal düzensizliği de beraberinde getirir.

Olumlu, seçmeli ve çekici büyük itki ya da dürtüler yok oldu. Artık yalnızca belli belirsiz arzuluyoruz, beğenilerimiz giderek daha az belirli. Beğeni ve istek öbekleri de iradeninki gibi dağılmaya eğrildi; ama hangi gizemli etkiyle, meçhul. Buna karşın, kötü niyet, tepkime ve tiksindeninkiler güçlendi. Yeni bir enerji, ters bir enerji, isteğimizin yerine geçen bir güç, dünyamızın, bedenimizin ve cinselliğimizin yerine geçen şeye dair yaşamsal ve ani tepki buradan geliyor sanki. Cümümüzde yalnızca tiksinti belirli, beğeniler değil. Yalnızca reddedişler şiddetli, tasarılar değil. Eylemlerimizde, girişimlerimizde, hastalıklarımızda giderek daha az "nesnel" güdüler var; bunlar çoğunlukla kendimize duyduğumuz gizli bir tiksintiden, bizi enerjimizden herhangi bir biçimde kurtulmaya iten gizli bir sahipten kalma halinden, yani istençli bir eylem biçiminden ziyade bir cinleri kovma biçiminden kaynaklanıyorlar. Burada Kötülük ilkesinin, bilindiği gibi hareket merkezi tüm da cin koymak olan büyüye yakın yeni bir biçimi mi söz konusu yoksa?

Simmel, "Olumsuzlama dünyanın en basit şeyidir. Bu yüzden, kişileri bir hedefte anlaşılamayan büyük kitleler burada buluşurlar," diyordu. Kitleleri olumlu görüş ya da eleştirel niyetleri doğrultusunda kışkırtmak gereksizdir, çünkü kitlelerin böyle görüş ya da niyetleri yoktur. Ayrışmamış bir güçleri vardır yalnızca, bir reddetme güçleri. Yalnızca dışladıklarıyla, yadsıdıklarıyla güçlüdürler, ve öncelikle kendilerini aşan her tür tasarını, kendilerinden üstün olan her tür sınıf ya da zekâyı dışlayarak güçlü olurlar. Burada, en yitici deneyimden, hayvanların ve köylülerin deneyiminden çıkma kurnaz bir felsefeden bir şeyler vardır: "Bunu bir daha bize yapamayacak-

lar, bize ne özveri ne de güzel yarınlar yutturulacak bir daha", Politik düzenden aşırı tiksinti, sılanca politik görüntüyle rahatlıkla bir arada bulunabilir. İktidarın iddialı bir şekilde ortaya çıkmasından ve aşkınlığından, politikanın kaçınılmazlığından ve iğrençliğinden tiksinti. Geçmişte politik tutkular vardı, günümüzde her tür politika-dan tamamen tiksintmeye özgü bir şiddet vardır.

İktidar da büyük ölçüde tiksinti üzerine kuruludur. Tüm reklamlar ve politik söylem, akla ve mantığa açıkça hakarettir, ama bu hakareten kazançlı çıkan biziz; iğrenç bir sessiz etkileşim girişimidir bu hakaret: Ortbas etme teknikleri sona erdi, günümüzde açık şantajlarla yönetiliyoruz. Bunun prototipi, "beni paranız ilgilendiriyor," diyen vampir suratlı tıllı bankacıdır. On yıl oldu bile: Müstehcenlik, yönetim stratejisi olarak geleneklere girdi. Şöyle dendi: İşte, saldırgan boşboğazlığıyla oldukça kötü bir reklam. Ama tersine, tam da tiksintiye, dünyevi isteklere ve tecavüze yöneldiği için toplumsal ilişkilerin tüm geleceğini üstlenmiş, kâhince bir reklamdı bu. Pornografik reklamlar ya da yiyecek reklamları da böyledir: Bir tecavüz ve huzursuzluk stratejisi uyarınca utanmazlığa ve şehvetperestliğe yönelirler. Günümüzde bir kadına, "amınız ilgimi çekiyor" diyerek onu baştan çıkarabilirsiniz. Bu iffetsiz biçim sanatta da galip geliyor: Sanatla karşılaşan kabalıklar yığını şu tip bir açıklamayla aynı değerdedir: "Gen zekâlılığınız, zevksizliğiniz ilgimi çekiyor." Ve bu toplu şantaja, bu kurnazca kötü niyet şırıngalanmasına teslim oluyoruz.

Artık hiçbir şeyin bizi hakikaten tiksindirmedeği de doğru. Tüm diğer kültürlerin bozulmasıyla ve iç içe girmesiyle örtüşen eklektik kültürümüzde kabul edilemeyecek hiçbir şey yok, tiksinti bunun için büyüyor; bu ızdıhama, en berbat şey karşısındaki bu umursamazlığı, karşıtların bu yapışkanlığını kusma arzusu bu yüzden var. Her şeyi toptan reddetmenin alerjik çekiciliği, yavaşça zehirleme, yavaşça aşırı beslenme, hoşgörü, gâlibirliği ve uzlaşma şantajı.

Bağışıklık, antikor, nakil organ ve reddin bu kadar söz konusu olması bir rastlantı değildir. Kuluk evresinde yutma ve sindirmeyle uğraşılır. Bolluk evresinde sorun, atmak ve kovmaktır. Genelleşmiş iletişim ve enformasyon fazlası insanın tüm savunmalarını tehlile ediyor. Simgesel alanı, zihnin muhakeme alanını koruyan hiçbir şey yok artık. Neyin güzel neyin çirkin olduğuna, neyin orijinal neyinse orijinal olmadığına ben karar veremediğim gibi biyolojik organizma da kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veremiyor artık. Bu durumda her şey kötü nesne olur ve yegâne savunma, ani tepki veya reddetmedir.

Çölmek de sıklıkla, bir iç içe girme ya da korkunç ızdıhama durumunun bizde uyandırdığı tiksintiye yönelik yaşamsal ve ani tepkidir. Farksızlığı kusuyoruz, ama aynı zamanda farksızlık bizi büyülüyor. Her şeyi birbirine katmayı seviyoruz, ama aynı zamanda da bizi iğrendiriyor bu. Organizmanın, yaşamı pahasına da olsa simgesel bütünlüğünü koruduğu yaşamsal tepki (kalp naklinin reddi). Bedenler, organların ve hücrelerin rasgele değiş tokuşuna neden denermesin? Peki bu organ ve hücreler kanserde kendilerine yüklenen işlevi neden reddediyorlar?

Terörizmin aynası

Peki, niçin var terörizm? Toplumsal alanda şiddetli bir ani tepki değil mi terörizm?

1985'te Brüksel'de Heysel Stadyumu'ndaki olayda düşündürücü olan şey, yalnızca şiddet değildir; şiddetin, televizyon tarafından dünya çapında bir hal almasının sağlanması ve böylelikle de kılık değiştirmesidir.

"XX. yüzyılın sonunda böyle bir barbarlık nasıl mümkündür?" sorusu yanlıştır. Geçmişten gelen bir şiddetin dirilmesi değildir bu. İlkel şiddet hem daha veed hali içindedir hem de daha çok kurban etmeyle ilgilidir. Bazım şiddetimiz, aşım-modernliğimizin ürettiği şiddet, terördür. Simulakr bir şiddettir bu: Tutkudan çok ekrandan

doğar, görüntülerin doğasıyla aynı yapıdadır. Şiddet, ekranın zihinsel evrende açtığı oyuk aracılığıyla, kuvve halinde ekranın boşluğundadır. Öyle ki televizyonun varlığından kaynaklanacak şiddetli bir eylemin yüksek olasılığı göz önüne alınarak, televizyonun çekim yaptığı halkı açık bir yerde bulunmamak yeğdir. Medya her zaman terörist şiddetin on saflarındadır. Terörist şiddeti özellikle modern bir biçim haline getiren budur; bu şiddete yüklenmek istenen politik, sosyolojik, psikolojik "nesnel" nedenlerden çok daha modern bir biçime dönüşüren de budur; bu nedenlerden hiçbirisi terörist şiddete denk değildir.

Böyle bir olayda dikkat çeken şey, bir anlamda olayın bekleniyor olmasıdır. Olay gerçekleştiğinde duygulansak ya da alt üst olsak da kaçınılmaz bir senaryo bekleyişinde hepimiz suç ortağıyız. Şiddet patlamasını önlemek için polisin hiçbir şey yapmadığı söyleniyor; ama hiçbir polis, bu çeşit bir başdonmesi ve terörist modeli bu toplu kışkırtma tarzı karşısında önlem alamaz.

Bu tür bir olay, örtük şiddetin aniden açık seçik bir hal almasına bağlıdır. Bu, düşman güçlerin bir çatışması ya da karşıt coşkuların vuruşması değildir; (atıl durumdaki televizyon seyircilerinin de parçası olduğu) işsiz güçsüz ve ayrılmamış güçlerin ürünüdür. Hooliganların,* yalnızca farksızlığın öldürücü bir açık seçiklik kazanmasına dayandığı için böylesine yankı bulan şiddeti, farksızlığın donuk noktasındaki bir biçimdir. Bu şiddet bir olay olmaktan çok, aslında terörizm gibi olay yokluğunun aldığı patlayıcı biçimdir. Ya da daha çok içte patlayan bir biçimdir: (Şu ya da bu grubun hincından çok) politik boşluktur bu, tarihin suskunluğudur (bireylerin psikolojik bastırılmışlıkları değil). Bu olayda içte patlayan şey herkesin farksızlığı ve suskunluğudur. Öyleyse toplumsal yaşamımızın akıl almaz bir olayı değildir bu: Yaşamın boşlukta hızlanmış mantığına tamamen uygundur.

Bu olay, rolleri tersyüz etme girişimi olan başka bir mantığa da bağlıdır: Seyirciler (İngiliz taraftarlar) oyuncu olurlar. Kahramanların (futbolcuların) yerine geçip medyanın gözü önünde kendi göste-

* Hooliganlar: Başlangıçta İngiltere'de görülen, sonra birçok başka yaygın futbol maçları arasındaki şiddet olaylarını yaratan çetelere verilen ad. (ç.n.t.)

rilenni (itiraf edelim ki bu oburdinden daha büyüleyicidir) yaratırlar. Modern seyirciden beklenen de bu değil midir? Ondan oyuncu olması, seyirci darıganlığını bırakması ve gösteriye müdahale etmesi istenmiyor mu? Tüm katılım kültürünün nakaratı bu değil mi? Paradoksal bir biçimde, katılımı tipteki modern hiper-toplumsallık, kendine rağmen de olsa, bu tür olaylar içinde somutlanmış bulunuyor. Ne kadar üzülmüş gibi yapılsa da bir rock konserinde kırılan iki yüz koltuk başarı işaretidir. Katılım nerede bitiyor, katılım aşırılığı nerede başlıyor? Gerçekte, katılım söyleminde itiraf edilmemiş olan şey, iyi katılımın katılım göstergelerinin başladığı yerde durmasıdır. Ama olaylar her zaman böyle gelişmiyor.

Romalılar, hayvanlar ve gladyatörlerle, doğrudan sahne üzerinde bu tür gösteriler sunma açıklyürekliğine sahiptiler; biz bu tür olayları kendimize yalnızca kulislerde, kazara, yasadışı şekilde, bir yandan da ahlâk adına kınayarak sunuyoruz (ama televizyonda bunları bütün dünyaya yem olarak gösteriyoruz: Heyzel Stadyumu'ndan yapılan birkaç dakikalık televizyon yayını yılın en iyi görüntüleri arasında yer aldı.) 1984 Los Angeles Olimpiyatları bile, 1936'da Berlin'de olduğu gibi, düzeninde kuvve halinde bir terörist gösterimin estiği dev boyutlu bir törene, dünya çapında bir şova dönüştürüldü; dünya çapındaki spor gösterisinin soğuk savaş stratejisi haline getirilmesi, olimpiyat ilkesinin tam bir kötüye kullanımı. Spur, ilkesinden bir kez saptırıldı mı, her tür amaçla kullanılabilir. Prestij gösterisi ya da şiddet gösterisi. (Caillois'ın sınıflandırmalarına başvurursak) yarışma ve temsil oyunundan sirk ve baş dönmesi gösterisine geçer. Temsil sistemlerinden simülasyon ve baş dönmesi sistemlerine geçiş: Toplumumuzun genel eğilimidir bu. Politika da bu eğilimden kaçamaz.

Heyzel trajedisinin ardında devlet terörizminin bir biçimi var zaten. Devlet terörizmi kendini yalnızca programlı eylemlerde (CIA, İsrail, İran) açığa vurmakla kalmaz. Kimi modern devletlerin izlediği politikanın parçası olan daha kötü bir politika, kendi yurttaşlarını provoke etme politikasını sürdürmenin, nüfusun bütün kategorilerini neredeyse intiharı eşiğindeki bir duruma itecek kadar umutsuzluğa düşürmenin bir yolu vardır. Örneğin, Bayan Thatcher

"daha kötü"nın stratejisiyle, madencileri tasfiye etmeyi başardı: Grevciler sonunda toplumun gözünde saygınlıklarını yitirdiler. İşsiz hooliganlara karşı da aynı strateji uygulanır. Sanki onlar, Thatcher'ın yurtdışına gönderdiği komandalardır; elbette onları kınamak-tadır, ama hooligonların sergilediği kabalık Thatcher'ın iktidar uygularken sergilediğinin aynısıdır. Kriz kandırmacasının ardına sığınarak tüm modern devletler tarafından az ya da çok sert biçimde sürdürülen bu tasfiye stratejisi, ancak bu tür aşırılıklara yol açabilir ki bu aşırılıklar *devletin hiç de düşman olmadığı* bir terörizmin dolaylı sonuçlarıdır.

Devletler, birbirlerine saldırmadıkları ya da birbirlerini yok edemedikleri anda, devletin kendi doğal göndermesine karşı savaşı olan bir tür sivil savaş, iç savaş içinde, neredeyse otomatik olarak kendi halklarına ya da kendi topraklarına yönelirler (Anlam taşıyan ve temsil eden her gösterenin, her makamın yazgısı kendi doğal göndermesini ortadan kaldırmak değil midir?)

Bu, her halukârda politikanın iç yazgısıdır; ve temsil edenler gibi temsil edilenler de bunu, örtük biçimde olsa da çok iyi bilirler. Hepimiz farkında olmadan Makyaavelciyiz; çünkü temsiliyetin diyalektik bir kurmaca olduğuna dair belirsiz bir bilince sahibiz; ve bu diyalektik kurmaca, muhtemel ifadesini insanın gönüllü kölelik içinde kendini yitirmesinde bulan Öteki'nin kaybı istenci ile güç istenci arasındaki bir ölüm kahm duellosunu gizler. Her iktidar, Prenç'in Hâkimiyeti ve Halkın Kurban Edilişi'ne dayanır.

Dolayısıyla artık ne temsil edilen halk vardır ne de yasal hükümler. Bu politik görünüm yerini bundan böyle toplumsal sözleşmenin söz konusu olmadığı bir düelloya, totaliter biçimde kendine göndermede bulunmayı amaçlayan bir makam ile ironik ya da boyun eğmeyen, bilinemez ve çocuksu (artık konuşmuyor, ama gevezelik ediyor) bir kitle arasındaki trans-politik bir düelloya bırakıyor. Kendi organlarını yutan bedenin hastalık hastası durumudur bu. İktidarların, devletlerin kendi kentlerini, kendi manzaralarını yok etmeye, kendi özlerini hatta kendi kendilerini yok etmeye har-

cadıkları öfke, eskiden düşmana ait olan şeyleri yok etmeye harcadıkları öfkeyle kıyaslanır ancak.

Özgün bir politik strateji yokluğunda (belki artık mümkün değil bu), akılcı bir toplum yönetiminin olanaksızlığı karşısında, devlet toplumsallığı ortadan kaldırıyor. Artık politik iradeye göre değil; şantaj, caydırmaya, simülasyona, kışkırtmaya ya da göstermelik özen göstermeye göre işliyor devlet. Devlet, bir sevgisizlik ve umursamazlık politikası keşfediyor. Her tür resmi politikanın arkasındaki *trans-politikanın* gerçekliği budur; toplumsallığın yok olması karşısındaki hayasız taraftarlık. Hooliganların yaptığı, bu trans-politik durumu üç noktaya taşımaktır: Katilimi trajik sınırına dek itiyor ve aynı zamanda da şiddet ve tasfiyeyle şantaj yapıyorlar. Teröristlerin tüm yaptığı budur. Her tür ahlâki tepkiye karşın bu işlemlerde bizi hüylene de bu modelin son derece güncel olmasıdır; bu olayların, politik toplum olarak yok oluşumuzun aynası oldukları gerçeğidir: sözde "politik" olaylar bu yok oluşu umutsuzca kamufle etmeye çalışırlar.

Bir başka vaka Heysel'deki olayın devamıdır: Eylül 1987'de Madrid'de Real Madrid-Napoli Avrupa kupası maçı, uluslararası federasyonun önceki bir maç sırasında Madrid halkının aşırılıklarına karşı aldığı bir disiplin önlemi uyarınca, gece, hiçbir seyircinin olmadığı boş bir statta yapılır. Binlerce taraftar stadyumu kuşatır, ama içeri giremez. Maç baştan sona televizyondan yayımlanmıştır.

Bu tür bir yasaklama şoven futbol tutkusunu hiçbir zaman yok etmeyecektir; ama buna karşın bu yasaklama, bağlamından koparılmış "gerçek" olayın boşlukta gerçekleştiği ve yalnızca uzaktan, televizyon görüntüsü olarak görülür olduğu dünyamızın terörist hipergerçekçiliğini çok iyi gösteriyor. Gelecekteki olaylarımızı cerrahi olarak önceden bildirme tırıtı; Hiç çıkmayabilecek denli küçük bir olayın ekran üzerinde azami büyüülmesi. Olayın küçük ayrıntılarını kimse yaşamış olmayacak, ama herkes görüntüsünü elde etmiş olacak. Bu, katıksız bir olay haline gelmiştir; her tür doğal göndermenin dışındadır ve ancak sentez görüntüler buna denk görülebilir.

Bu hayalet maç, Heysel maçına elbette bağlanabilir; orada da gerçek futbol olayı dramatik bir şiddet biçimiyle gölgelenmiştir. Seyircinin kurban ya da cani olmak için seyirci olmayı bıraktığı, sporun terörist eyleme dönmek için spor olmayı bıraktığı bu her zaman olası anlam kaymasından kurtulmak için, bundan böyle televizyon görüntüsündeki bir olaydan başka şeyle uğraşılmayacağından emin olmak için, işi fazla uzatmadan seyirci ortadan kaldırılır. Olayın televizyonun zihinsel ekranı üzerinde kabul edilebilir olması için her tür gönderme ortadan kaybolmalıdır.

Politika işleri de bir anlamda boş bir stadyumda (temsiliyetin boş biçimi) cereyan eder, gerçek seyirci bu stadyumdan kovulmuştur; çünkü aşırı coşkuyla kapılmaya elverişlidir. Bundan böyle buradan yalnızca televizyon görüntülerinin bir kopyası (ımaflar, istatistikler, kamuoyu yoklamaları) yayılır. Politika hâlâ faaliyette, hatta bizi kendine tutsak etmeyi de sürdürüyor, ama incelikli bir şekilde; sanki bir Uluslararası Politika Federasyonu belirsiz bir süre için halkı askıya almış ve maçın nesnel akışını garanti etmek için bu seyirciyi bütün stadyumlardan kovmuş gibidir. Trans-politika sahnesimiz budur: Oyuncuların geri çekilmiş olduğu kamusal alanın o şeffaf biçimi, coşkuların geri çekilmiş olduğu bir olayın o katıksız biçimi.

Peki o halde kötülük nereye gitti?

Bütün biçimleriyle terörizm, kötülüğün trans-politik aynasıdır. Çünkü asıl sorun, tek sorun şudur: O halde kötülük nereye gitti? Cevap: Her yere; çünkü çağdaş kötülük biçimlerinin anamorfözu[•] sonsuzdur. Korunma sayesinde, doğal göndermeleri öldürme sayesinde, şiddetin temizlenmesi sayesinde, tohumları ve tüm lanetli payları yok etme sayesinde ve olumsuz estetik cerrahisi yaparak bundan böyle yalnızca hesaplı yönetim ve iyilik söylemiyle uğraş-

• Görsel sanatlarda bir perspektif tekniği. Bu teknikle yapılan resimlere al-ya-ymış görünen cisimlerden bakıldığında, figürler çarpıtılmış olma izlenimi doğurur. Ancak özel bir açıdan bakıldığında ya da resim eğik yüzeyli bir aynaya tutulursa çarpıklık ortadan kalkar ve normal görünümüne kavuşur. Bir başka deyişle, figürler kuşve hâlden fâli hâle geçerler de diyebiliriz. (Ç n.)

mak isteyen bir toplumda, kötülüğün söz etme olanağının kalmadığı bir toplumda, kötülük yakamızı bırakmayan bütün viral ve terörist biçimlere bürünür (*méta-morphose*)

Aforoz etme gücünü, kötülüğün söz etme gücünü yitirdik. Ancak bu güç başka bir yerde yeniden doğuyor. Örneğin Rushdie olayında Humeyni –rehini bizzat Batı'ya muhafaza ettirmesi ve bir anlamda Batı'nın kendisini toptan rehin durumuna düşürme numarasının ötesinde– hitabetin simgesel gücü aracılığıyla tüm güç ilişkilerini tersine çevirme olanağını şaşırtıcı biçimde kanıtlamıştır.

Tamamen olumsuz politik, askeri ve ekonomik koşullar içinde, Ayetullah'ın bütün dünyaya karşı maddi gerçekliği olmayan, ama mutlak silah olmaya aday tek bir silahı vardır: Kötülük ilkesi. Herleme, akılcılık, politik ahlak, demokrasi vs. gibi Batılı değerleri yadımsama. Bütün bu "iyi şeyler" üzerindeki evrensel uzlaşmayı yadımsamak Humeyni'ye kötülüğün enerjisini, dışlanmış olanın şeytani enerjisini, lanetli payın görkemini veriyor. Bugün tek o söz sahibi, çünkü herkese karşı Maniheizme[•] özgü kötülük ilkesini tek o üstleniyor, kötülüğün söz etmeyi ve defetmeyi tek o üstleniyor, terör yoluyla kötülüğün temsil etmeyi tek o kabul ediyor, Ona azmettiren şeyi biz anlayamayız. Buna karşın hiçbir yerde kötülüğün söz etme olanağının bulunmadığı, en ufak olumsuzluğun sanal uzlaşma tarafından boğulmuş olduğu Batı karşısında bunun Humeyni'ye verdiği üstünlüğü gözlemleyebiliriz. Politik iktidarlarımız bile, işlevlerinin golgesinden başka bir şey değil artık. Çünkü iktidar ötekini, düşmanı, kozu, tehdidi, kötülüğün belirtmenin simgesel gücüyle var olur yalnızca. Bugün artık iktidar buna sahip değil ve karşısında iktidarı kötülük olarak belirtebilecek ya da belirtmek isteyen bir muhalefet de yok artık. Şeytani, ironik, kavgacı ve çarışmacı enerji açısından çok güçsüz hale geldik; bağnazca cansız ya da cansızca bağnaz topluluklara donuştuk. Lanetli payı kendimizde arayıp yalnızca olumlu değerlerin yayılmasına izin vere vere en ufak virüs saldırısı karşısında ve –kuşku yok ki bağımsızlık yetersizliği durumunda olmayan– Humeyni'nin saldırısı karşısında acımacak biçimde daya-

• Mani'cilik ya da Maniheizm: M. S. III. yy.'da İran'da ortaya çıkan, iyilik ve kötülüğün kesin karşıtlığına dayanan, sonradan bir din hâline alan akım. (Ç n.)

niksiz hale geldik. Humeyni'ye karşı ileri sürmek üzere elimizde yalnızca, zayıf bir çare olan ve her halükârda politik bağımsızlık yeterliliğinin parçası olan İnsan Hakları var. Üstelik de İnsan Hakları adına Humeyni'ye "Mutlak Kötü" muamelesi yapmakla (Mitterrand) işin içinden çıktık; yani aydınlanmış bir söylemin kurallarıyla çelişerek kendimizi Humeyni'nin bedduasına uyarlamakla işin içinden çıktık (bugün bir deliye "deli" muamelesi yapılıyor mu? Artık bir özürle bile "özürü" muamelesi yapılmıyor; Kötülüğün boyasına korkuyoruz, Öteki'ni, uğursuzu, indirgenenleri belirtmekten kaçınmak için böylesine örnekelere boğuyoruz kendimizi). Kötülüğün dilini tam anlamıyla, zafer edasıyla konuşabilen birinin, aydınların dilekçelerine rağmen, zayıf Batı kültürlerinde böyle bir gedik açmasına şaşırmasaydık. Bu, yasallığın, vicdani rahatlığın, hatta aklın bile bedduayla suç ortaklığı etmesindenir. Bu kavramlar, tüm aforoz kaynaklarını seferber etmekten başka bir şey yapamazlar ve özünde bulaşıcı olan kötülük ilkesinin tuzağına düşerler. Kim kazandı? Humeyni tabii ki. Onu yok etme gücüne hâlâ sahibiz kuşkusuz, ama simgesel olarak kazanan odur ve simgesel güç silahların ve paranın gücünden daima üstündür. Bir anlamda, "Öteki Dünya'nın öcüdür bu. Üçüncü Dünya, Batı'ya asla gerçekten meydan okuyamamıştı. On yıllar boyunca Batı'ya göre kötülük ilkesinin temsilcisi olmuş SSCB de yavaş yavaş iyiliğin, olayları ilimli biçimde yönetmenin tarafına belirgin biçimde geçmiştir (şaşırtıcı ironi; kimse farkına varmadan beş yıl süresince Afganistan'da Batılı değerleri savunduktan sonra, Batı ile Tahran Şeytanı arasında aracı olarak kendini ileri süren de SSCB'dir.)

Ruşdie'ye ilişkin ölüm hükmüyle başlayan dünya çapındaki büyülenme, etkilenme ve antipati, uçağın iskeletindeki bir gedik ya da çatlıktan dolayı uçak kabinindeki basınç dengesinin ani bozulmasına benziyor (Bu tür bir olay kazara da olsa, daima terörist bir eylemi andırır). İki mekân arasındaki basınç farkı uyarınca her şey şiddetle dışarıya, boşluğa doğru çekilir. Bunun için iki dünyayı ayırma aşırı ince zarda bir gedik ya da uyuk açmak yeter. Yapay olan ve yapay olarak korunan bir dünyada (bizimkinde), terörizm ve rehlin alma, bu tür bir gedik açma eylemin âlâsıdır. Kesinlikle ortaçağ-

daki gibi olmayan ve ahlâksal ya da dinsel değil de *stratejik* terimlerle değerlendirilmesi gereken *bagıntılı* İslam, bütün İslam, (Doğu Bloku ülkeleri de dahil olmak üzere) Batı sistemini yalnız bırakmaktadır ve zaman zaman tek bir eylem ya da tek bir sözle bu sistemde gedikler açmakta ve tüm değerlerimiz bu gedikten boşluğa düşmektedir. İslam Batı dünyası üzerinde devrimci baskı uygulamıyor, Batı'yı İslam'a kazandırma ya da fethetme riskine girmiyor. Karşısına hiçbir şey çıkaramadığımız bu kötülük ilkesi adına; bu viral saldırıyla ve soluduğumuz havanın (değerlerin) ani basınç dengesi bozulmasının (bizim) korunaklı dünyamız için oluşturduğu sürekli tehlike olan, iki ortam arasındaki basınç farkının oluşturduğu bu sanal felaket temelinde, Batı'yı istikrarsızlaştırmakla yetiniyor. Batı dünyamızdaki her tür yarıklık ve aralıktan şimdiye dek bir hayli oksijenin dışarı sızmış olduğu doğrudur. Oksijen maskelerimizi çıkarmamamız yararımıza olur.

Tüm söylenmek istenenlerin tersine, Humeyni'nin stratejisi şaşırtıcı biçimde moderndir. Bizimkinden çok daha moderndir, çünkü modern bir bağlaman içine arkaik öğelerin –bir fetva, bir ölüm fermanı, bir beddua gibi şeylerin– kumazca şırıngalanmasına dayanır. Batılı dünyamız dayanıklı olsaydı, bunun anlamı bile olmazdı. Tersine, bütün sistemimiz boğazına kadar bu strateji içindedir ve onun yankı bulmasına hizmet eder. Aşırı-iletken olarak bu virüse hizmet etmektedir. Bunun anlamı nedir? Yine Öteki Dünya'nın öcü söz konusudur: Dünyanın geri kalanına yeterince tohum, hastalık, salgın ve ideoloji taşıdık, bunların karşısında onlar savunmasızdı, olayların ironik tersyüz oluşuyla bugün alçak ve küçük bir arkaik mikrop karşısında savunmasız olan sanki biziz.

Rehinin kendisi mikropu hale geliyor. Alain Bosquet son kitabında (*Le Métier d'otage/Rehinlik Mesleği*) Batı dünyasının o yolu boşluğa döndürülmüş kesiminin, kuşkusuz kendi gözünde küçük düşüğünden, ama özellikle de sahip olduğu her şey –ülkesi ve hemşerileri, zorlama edilgenlikleri, her zamanki korkaklıkları– özünde alçaltıcı ve sapına kadar gereksiz olan pazarlık yüzünden toptan küçük düşmüş olduğundan, nasıl artık kendi evine geri dönemediğini, dönmek de istemediğini gösteriyor. Pazarlığın ötesinde, her rehin

alma olayı bütün olarak toplulukların, en ufak üyesinin karşısında bile inkâr edilemeyecek korkaklığının kanıtı haline gelir. Topluluğun bu umursamazlığının karşılığı her bireyin topluluğa karşı umursamazlığıdır. Batı'da böyle (kötü) işgörüyoruz ve rehin stratejisinin acımasızca açığa çıkardığı şey de politik sefalettir. Tek bir bireyi istikrarsızlaştırarak bütün bir sistem istikrarsızlaştırılır. Bu yüzden rehin, taraftarlarının kendisini iki arada bir derecede kahraman yapıvermiş ve üstüne üstlük hemencecik de yok edivermiş olmalarını başışlayamaz.

Biz ne Humeyni'nin aklından geçenleri ne de Müslümanların yüreğini okuyabiliriz. Yapabileceğimiz şey, her şeyi dinsel bağnazlığa yükleyen zayıf düşünceden kurtulmaktır. Ancak, aynen uzlaşma gibi, şişirmece bir yapının tüm özelliklerini alan bir anma töreni için, Fransız Devrimi'nin anısından tam da Terör'ü silmeye çalıştığımız anda, bu simgesel şiddetin meydana okumasına karşılık vermek için gerekli donanıma sahip olmamamızdan emlişe duyuyorum. Kendi tarihimizden şiddeti silmeyi tercih ediyorsak, bu yeni şiddet karşısında ne yapabiliriz?

Kötülüğü dile getirmeyi bilmiyoruz artık.

Bildiğimiz tek şey, İnsan Hakları söylemini bağıra bağıra tekrarlamak; dindar, zayıf, gereksiz, ikiye bölü, iyiliğin doğal çekimine olan aydınlıkçı inanca ve insan ilişkilerinin ideallğine dayanan bir söylem (oysa kötülüğe kötülükle karşılık vermektan başka çıkar yol yoktur).

Üstelik bu iyilik, bu ideal değer her zaman koruyucu, zavalılaş-tıran, olumsuz ve tepkisel biçimde kavranmıştır. Bu, kötülüğün en aza indirgenişi, şiddetten korunma ve güvenliktir. İyi niyetin alçak-gönüllülük gösteren ve çökertici gücüdür bu; ve bu güç dünyada ol-sa olsa doğruluk hayal eder ve kötülük eğrisini, kötülüğün akıllılı-ğını göz önünde bulundurmaya yanaşmaz.

Söz, bir bireyin "özgür" ifadesi olarak anlaşılıyorsa, "söz hakkı" vardır. Söz düello, suç ortağı, çatışan, baştan çıkarıcı biçim olarak anlaşılıyorsa, o zaman hak kavramının artık hiçbir anlamı yoktur.

Arzulama hakkı, bilinçdışı hakkı, haz hakkı diye bir şey var mı? Sağma. Hak terimleriyle konuşulduğunda cinsel özgürleşme de gu-lunç olur. İnsan Hakları anıldığında devrimimizi "kutlamak" da gu-lunç olur.

"Yaşama hakkı" tüm dindar ruhları tıtırır, böyle ki sonunda öl-me hakkı olmaya varır ve tüm bunların saçmalığı da burada açığa çıkar. Çünkü sonuçta ölmek -ya da yaşamak- (mutlu ya da mutsuz) bir yazgı, bir kaçınılmazlıktır, yoksa bir hak değildir.

Neden erkek ya da kadın olma "hakkı" istenmesin? Neden As-lan ya da Kova ya da Yengeç olma hakkı istenmesin? Peki böyle bu hak varsa, erkek ya da kadın olmak ne demektir? Heyecan verici olan şey, yaşamın sizi erkek ya da kadın yapmış olması ve sizin de kabullenmenizdir. Bu simgesel bir oyunun kuralıdır ve bu kuralı ih-sal etmenin hiçbir anlamı yoktur. Satranç atını düz çizgi üzerinde ilerletme hakkı isteyebilirim, ama bunun ne anlamı olabilir? Bu tür işlerde hak aptalca bir şeydir.

Çalışma hakkı: Acımasız bir ironiyle işler bu noktaya vardı. İş-sizlik hakkı! Grev hakkı! Bu şeylerdeki gerçeküstücü mizahı kimse tark bile etmiyor artık. Bununla birlikte bu karamizahın açığa çıktığı vesileler de var; örneğin, kendisini bağışlatmak için çırpınan büt-un o insan hakları birliklerine karşı infaz hakkı isteyen ölüm mah-kûmunun durumu gibi. Burada mesele ilginçleşiyor. Böylelikle haklar listesinde beklenmedik değişkenler ortaya çıkıyor: Her za-man kurban olmanın ardından İsrailliler kendi hakları karşısında katil olmayı bir tür hak olarak istiyorlar. Sonunda kendine yasal suçluluk lüksünü sunabilmeli insan!

Cernobil, Ermenistan'daki deprem ve atom demizulûsının bat-ması ile birlikte SSCB'nin insan hakları yolunda dev (Helsinki ya da başka bir yerdekinden hayli daha büyük) bir adım attığına kuşku yok; Felaket hakkı. Esas temel hak; kaza hakkı, suç hakkı, yanlışlık yapabılme hakkı, kötülük hakkı ve en kötü olma hakkıdır, yoksa yalnızca en iyi olma hakkı değil: Mutluluk hakkından çok daha faz-la, sizi adına yaraşır bir insan yapan budur işte.

Hak, karşı konulmaz biçimde bu uğursuz eğimi izler ve böylece bir şey kendiliğinden iyi gittiğinde her tür hak gereksiz hale gelir;

Ölümler sergisi

ve eğer hak talebi dayatılıyorsa, istenen şey kaybedilmiş demektir: Su, hava, yer hakkı tüm bu öğelerin adım adım yok olduğunun teyit edilmesidir. Cevap hakkı diyalog yokluğunu gösterir, vs.

Sömürü ve kitle topluluklarında görüldüğü gibi, bireyin yabancılaşmış, kendi varlığından yoksun bırakılmış, kendine yabancı bir varlık değil de, post-modern formülleyle, göndermesi kendisi olan ve kendi kendisiyle rekabet eden bir varlık olduğu andan itibaren, birey haklarının anlamı kalmaz. Böyle bir bağlamda insan hakları tamamen yetersiz ve yanıltıcı hale gelir; esnek, hareketli, değişken geometriyi birey artık bir hak sahibi, bir özne değil, bir taktik uzmanı ve kendi varoluşunun reklamcisidir; artık herhangi bir hukuksal makama değil, yalnızca kendi işinin ya da performansının niteliğine başvurur.

Buna karşın İnsan Hakları'nın dünya çapında güncellik kazanması da günümüzde oluyor. Bugünlerde kullanılabilecek tek ideoloji bu. İdeolojinin sınırlar noktası, tüm tarihin indirimi satışı âdeti. İnsan hakları ile ekoloji, uzlaşmanın iki kolay beslenme kaynağıdır. Gezegenimizin güncel anayasası Yeni Politik Ekoloji'dir.

Tehlike altında olmakla birlikte, bu yüzyılın sonunu uzlaşmanın bütün fenerleriyle aydınlatmayı vaat eden başyapıt olan İnsan Hakları'nın kutsanmasında, budalalığın önlenemeyen urmanışını mı görmek gerekiyor?

Heidegger'e ilişkin boş tartışmanın kendine özgü bir felsefi anlamı yoktur. Bu tartışma, yalnızca, kendine yeni bir enerji bulamalığundan saplantılı biçimde kökenlerine, göndermelerinin katıksızlığına geri dönen ve yüzyılın başındaki ilk sahnesini bu yüzyıl sonunda acıyla yeniden yaşayan bir düşünce zayıflığının günümüzdeki belirtisi niteliğindedir. Daha genel olarak Heidegger vakası yüzyıllık bilinç vakti geldiğinde bu toplumu saran kolektif canlanmanın belirtisidir. Faşizme, nazizme, soykırıma duyulan ilginin yeniden canlanması; burada da ilk tarihsel sahneyi yeniden öğretme, kadavraları aklamaya ve hesapları temize çıkarma eğilimi, aynı zamanda da şiddetin kaynaklarına dönüşün sapkın büyüleyiciliği ve kötülüğün tarihsel gerçeğine ilişkin kolektif sanrı vardır. Geçmişten

böylesine keramet umuyorsak, bağlinkü hayal gücümüz hayli zayıf, kendi durum ve düşüncemiz karşısındaki umursamazlığımız hayli büyük olmalıdır.

Heidegger Nazi olmakla suçlanıyor; suçlanmasının ya da aklanmasının ne önemi var: Suçlayan da aklamaya çalışan da, herkes, sıg bir düşüncenin, göndermede bulundukları şeyin bile gönencini taşımayan, bunları aşma enerjisi de kalmamış, elinde avcunda kalanları da tarihsel tetkiklerde, davalarda, şikâyetlerde ve ispallarda çarçur eden öfkeli bir düşüncenin tuzağına düşüyor. Üstatlarının ikircikliğine ininenen (hatta üstat-düşündürler gibi onları ayaklar altında çiğneyen) felsefenin öz savunması, başka bir tarih urelememiş olduğundan, varoluşunu, hatta suçlarını kanıtlamak için geçmiş tarihi didiklemeğe mahkûm tüm bir toplumun öz savunmasıdır. Bu kanıt da nesi? Politik ve tarihsel olarak *bugün* yok olduğumuzdan (bizim sorunumuz bu), 1940 ile 1945 arasında Auschwitz'le ya da Hiroşima'da öldüğümüzü kanıtlamak istiyoruz; bu, hiç olmazsa sağlam bir tarih. Tıpkı Ermenilerin 1917'de katledildiklerini kanıtlamak için kendilerini tüketmeleri gibi. Ulaşılmaz, gereksiz; ama bir anlamda yaşamsal kanıt. Felsefe, günümüzde yok olduğu için (onun sorunu bu: Yok olma durumunda nasıl yaşanır?) Heidegger ile kesin olarak lekelendiğini ya da Auschwitz ile konuşma yeteneğini yitirdiğini kanıtlamak zorunda. Tüm bunlar ölümden sonra ortaya çıkan bir hakikate, ölümden sonra ortaya çıkan bir aklamaya umutsuzca yapılan tarihsel bir başvuru; ve bu tam da herhangi bir doğrulamaya varmak için yeterli hakikatin kalmadığı, tam da kuramla uygulama arasında herhangi bir ilişki kurmak için yeterli felsefenin kalmadığı, tam da olup biten konusunda herhangi bir tarihsel kanıt göstermek için yeterli tarihin kalmadığı bir anda yapılmaktadır.

Geçmişteki trajik olaylar dahil, tüm gerçekliğimizin medyanın dolayımından geçtiğini biraz fazlaca unutuyoruz. Bunun anlamı, bu olayları doğrulamak ya da tarihsel açıdan anlamak için çok geç olduğudur; çünkü çağımızı, bu yüzyıl sonunu özellikle niteleyen şey, bu anlaşılabilirliğin araçlarını yitirmiş olmamızdır. Tarih, tarih varken anlaşılmalıydı. Heidegger'i vakit varken ihbar etmeli ya da savun-

malıydık. Bir dava ancak suçun hemen ardından gelen bir süreç olduğu zaman eğitici olabilir. Şimdi çok geç, başka bir yere aktarıldık; televizyondaki *Holocauste* dizisi ve hatta *Shoah* filmi ile iyice görüldü bu. Bu olayları elimizde olanaklar varken anlamadık. Bundan böyle de asla anlamayacağız. Artık anlaşılmayacaklar; çünkü sorumluluk, nesnel nedenler, tarihin anlamı (ya da anlamsızlığı) gibi temel kavramlar yok oldu ya da yok olmaktalar. Ahlâksal bilinç ve kolektif bilinç etkileri tamamen medyanın egemenliğindeki etkilerdir ve bu bilinci diriltmeye çalışan sağaltım hırısında bundan geriye ne kadar az bir güç kaldığını görebiliriz.

Nazizmin, toplama kamplarının ve Hiroşima'nın anlaşılır olup olmadığını asla bilmeyeceğiz; artık aynı zihinsel evrende değiliz. Kurbanın ya da celladın yer değiştirebilmesi, sorumluluğun kırılmaya uğraması ve erimesi; muhteşem ara-yüzeyimizin erdemleri bunlardır. Unutma gücümüz yok artık, bellek yutunumuz görüntüleri dair. Herkes suçlu olduğuna göre kim genel af ilan edecek? Otopsiye gelince, olayların anatomik doğruluğuna kimse inanmıyor artık: Modeller üzerinde çalışıyoruz. Olaylar burada, apaçık, gözümüzün önünde olsa bile ne bir şey kanıtlayabilir ne de bir şeye inandırabilirler. Böylelikle, nazizm, gaz odaları vs. çözümlemek için incelenene incelenen giderek daha anlaşılabilir hale geldi ve manulmaz gelen şu soru sorunda mantıklı biçimde soruldu: "Peki aslında tüm bunlar gerçekten oldu mu?" Bu tahammül edenmeyeceğimiz bir soru belki, ama ilginç olan, bu soruyu mantık olarak olanaklı kılan şeydir. Bu soruyu olanaklı kılan da olayların, düşüncelerin ve tarihin medya tarafından bir başka olay, düşünce ve tarihle ikame edilmesidir; bunları inceledikçe, nedenleri kavramak için ayrıntıları daha sıkı ele aldıkça, var olmaları, *var olmuş olmaları* o denli imkânsızlaşmaktadır. Olayları aydınlatıkça, belgeye kaydettikçe, bu olayların kimlikleri bile bulanıklaşır. Belleğin umursamazlığı, tarihi umursamazlık, tarihi nesnelleştirme çabalarına denktir. Bir gün, Heidegger diye biri var oklu mu, diye sorulacak. Faurissoncu paradoks iğrenç gelebilir (gaz odalarının var olmadığı yolundaki tarihsel iddiası iğrençtir de), ama başka bir açıdan bu paradoks, bütün bir kültürün devinimini tam olarak yansıtır, unutmak olanaksız oldu-

ğundan, tek çıkışı inkârda bulan ve kökenlerinden duyduğu korkuyla bityülenmiş sanrılı bir yüzyıl sonunun çıkmazı.

Her halukârda davayı aydınlatacak tarihsel söylem kalmadığına göre, kanıt gereksizse ceza da olanaksızdır. Auschwitz ve soykırım onarılmaz mitchektir. Buna eşdeğer olacak hiçbir ceza olası değildir ve cezanın gerçekdışılığı beraberinde olayların gerçekdışılığını getirir. Bizim yaşamakta olduğumuz bambaşka bir şeydir. Bütün davalar, bütün polemikler aracılığıyla, kolektif olarak, belli belirsiz biçimde meydana gelen şey, tarihsel evreden soylençesel bir evreye geçiştir; tüm bu olayların söylençesel ve medyatik biçimde yeniden inşasıdır. Bu söylenceye dönüştürme, bir anlamda, bizi ahlâksal uçtandan temize çıkarmasa da bu kökensel suçtan hayali olarak bağışlabilecek yegâne işlemdir. Ama bunun için, bir cinayetin bile söylence haline gelmesi için, tarihsel gerçekliğe son verilmiş olması gerekir. Aksi halde faşizmi, kampları ve soykırımı –tüm bunlar bizim için tarihsel olarak çözümlenemez olduğundan ve böyle olmayı da sürdürdüğünden– “iiksel bir sahne” (Freud-ç.n.) gibi sonsuza dek yinelenmeye mahkûm oluruz. Tehlikeli olan, faşist özelemler değildir; tehlikeli ve gölünç olan, herkesin, gaz odalarının gerçekliğini yadsıyanlar gibi savunanların da, Heidegger’in aleyhinde olanlar gibi savunucularının da, eşölremlili ve neredeyse suç ortağı oyuncular olduğu bir geçmişin hastalıklı biçimde yeniden gündeme gelişidir; çağınızda eksik olan bütün hayal gücünd, huglin aldatıcı olan her tür şiddet ve gerçekliği, bir tür, o dönemi yeniden yaşama ve orada bulunmamış olmaktan duyulan derin suçluluk çırpınışı içinde o çağa doğru götüren toplu sanrıdır. Tüm bunlar, bu olayların gerçeklik düzleminde hızdan kaçınması karşısında umutsuz bir ani tepkinin ifadesidir. Heidegger olayı, Klaus Barbie davası vs., bu gerçeklik yitimi –oysa günümüzün gerçekliği budur– karşısındaki gölünç çırpınmalardır. Faurisson’un önermeleri, bu gerçeklik yitimini utanmazca geçmişe taşımaktadır. “Bu var olmadı” demek, düpedüz, bir anıya sahip çıkacak kadar bile var olmadığımız ve yaşadığımızı hissetmek için de elimizde artık yalnızca sanrı olanaklarının olduğu anlamına gelir.

Hazıye

Tüm bunlar gözönüne alınarak bu yüzyıl sonundan tasarruf edilemez miydi? 90’lı yılların peşin olarak çıkarılmasını ve doğrudan doğruya 1989’dan 2000 yılına geçmeyi öneriyorum. Ölü kültürüne dayalı hastalıklılığıyla, bitmek bilmeyen yanıp yakınmaları, anıma törenleri ve müzelemeleriyle bu yüzyıl sonu şimdiden bu noktaya gelmişken, bu keşmekeş içinde on yıl daha canımızı sıkmamız mı gerekiyor?

Düzeltilme: Yaşatın! Tarih dirildi!

Yüzyıl sonu olayı islim üstündel Totaliter ideolojinin el koymasıyla bir an soluğu tıkanan tarihin; Doğu Avrupa ülkelerindeki ablukanın kalkışıyla seyrini eskisinden de iyi biçimde yeniden bulduğu düşüncesi herkese bir soluk aktırdı. Tarih alanı, halkların beklenmedik devrim ve özgürlüğe susamışlığına sonunda yeniden açıldı. Genelde yüzyıl sonlarına eşlik eden çöküntü söylencesinin tersine, bu olay, son süreçte görkemli bir kıyıma, yeni bir umut ve tüm kozların yeniden ileri sürülmesini başlatmakla yükümlü gibi görünüyordu.

Yakından görüldüğünde olay biraz daha gizemlidir ve kimliği belirlenemeyen bir “tarihsel” nesne olmaya çok daha yakındır. Doğu Avrupa ülkelerindeki huzların çözülmesinin olağanüstü bir değişiklik olduğuna kuşku yok; ama buzlar çözüldüğünde özgürlük ne hale gelir? (Yapılamayacak tek şey, buzları çözülmüş bir şeyin yeniden dondurulmasıdır.) Sonucu belirsiz nazik bir iş. SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri hem özgürlük için bir dondurucuydu, hem de bir test ve deneysel bir ortamdılar; çünkü özgürlük bu ülkelerde hapsedilmiş ve çok büyük baskılara uğramıştı. Batı, özgürlük ve insan haklarının koruyucusudur yalnızca, ya da daha doğrusu, hurdalığıdır. Doğu Avrupa evreninin ayırtıcı ve olumsuz işareti aşırı-donduruculuğu ise, âdet ve görüşlerin özgürleşmesi ve özgürleştirilmesi nedeniyle özgürlük sorunu artık ortaya bile atılamadığından, Batılı

evrenimizin aşırı-akışkanlığı daha da sakıncalıdır. Özgürlük sonunu sanal olarak çözümlenmiştir. Batı'da özgürlük ve özgürlük düşüncesi ölümlerin en güzelyle ölmüştür; yakın zamandaki tüm azınlık hareketlerinde özgürlük düşüncesinin yok olduğu iyice görüldü. Doğu'da ise özgürlük düşüncesi öldürüldü; ama bir cinayet asla kusursuz değildir. Özgürlüğün tüm göstergelerinin silinmesinin ardından yeniden dinlendirildiğinde, yeniden açığa çıktığında, özgürlüğün ne durumunda olduğunu görmek deneysel açıdan çok ilginç olacaktır. Ölüm-sonrası bir canlandırma, rehabilite etme süreciyle özgürlüğün ne hale geldiği görülecektir. Buzları çözülmüş özgürlük göze pek hoş gelmeyebilir de. Ya bu özgürlüğün elektronik ev aletleri ve otomobil tutkusuna pazarlanmak, yani anında Batı parasına çevrilmek, yani dondurucu bir tarih sonundan aşırı-akışkan ve dolaşıma dayalı bir tarih sonuna geçmek gibi, üstelik ağgözü ve pornografik, tek bir acele etme nedeni olduğu fark edilirse? Çünkü Doğu Avrupa'daki bu olayların heyecan verici yanı, taze bir enerji (ve yeni pazarlar) getirerek nekahet halindeki bir demokrasinin uslu uslu toparlandığını görmek değil; Tarih'in sonuna özgü iki kipliğin -toplama kumparlarında donarak sona eren Tarih ile tersine, iletişimin bütünsel ve merkezkaç yayılmasıyla sona eren Tarih'in- iç içe geçtiğinin görülmesidir. Her iki durumda da nihai bir çözüm vardır; Doğu'daki insan haklarının buzlarının çözülmesi, "Batı'daki basınç dengesi yarımlı'nın sosyalist eşiti olabilir. Yarım yüzyıl boyunca Doğu'da hapsedilmiş enerjilerin Batı boşluğunda basitçe yitirilmesi bu.

Olayların coşkusu aldatıcı olabilir. Doğu Avrupa ülkelerindeki coşku yalnızca ideolojisizleşmenin coşkusu ise veya bütün özgürlüklerin teknik yaşam kolaylığına karşılık verilmiş olduğu liberal ülkeleri taklit etmenin bir coşkusuydu, o zaman özgürlüğün kesin olarak neye mal olduğu ve belki de asla bir ikinci kez bulunamayacağı ortaya çıkar. Tarih asla temcit pilavı değildir. Buna karşın, Doğu'daki bu buzların çözülmesi uzun vadede bir politik sera etkisi yaparak ve komünist buzulların eriyişiyle gezegen üzerindeki insan ilişkilerinde Batı kıyılarını su altında bırakacak bir ısınma yaratarak, yüksek atmosfer tabakalarındaki karbon gazı fazlası kadar zararlı olabilir. Ne garip ki buzların çözülmesini politik düzlemde tüm

gücümüzle arzularken, buzların ve buzulların iklimle bağlı bu eriyişinden kesinlikle bir felaketmiş gibi korkuyoruz.

Vaktiyle SSCB alını stokunu dünya pazarına sürmüş olsaydı, bu pazarı tamamen istikrarsızlaştırmış olurdu. Doğu Avrupa ülkeleri dondurarak korudukları dev özgürlük stokunu yeniden dolaşıma sokarlarsa, özgürlüğün artık eylem olarak değil de etkileşimin sanal ve uzlaşmalı biçimi olarak, dram olarak değil de liberalizmin evrensel psiko-dramı olarak görünmesini isteyen Batılı değerlerin aşırı kırılmalı metabolizması istikrarsızlaşacaktır. Gerçek mübadele olarak, şiddetli ve etkin aşkınlık olarak, fıkır olarak ani bir özgürlük şırıngası, değerleri sınırlı bir tuzla ayarlayarak dağıtma tarzımız açısından her noktada felaket olur. Oysa Doğu ülkelerinden istediğimiz bu: Özgürlüğün maddi göstergeleri karşılığında takas edilen özgürlük, özgürlük görüntüsüdür. Birilerinin ruhlarını, diğerlerinin ise rahatlarını kaybetme tehlikesine maruz kaldıkları tamamen şeytani sözleşme. Ama belki iki taraf için de böylesi daha iyidir.

Maskeli toplumlar (komünist toplumlar) maskelerini çıkardı. Yüzleri neye benziyor? Biz maske çıkaralı çok zaman oldu, artık ne maskemiz var ne de yuzümüz. Belleğimiz de yok. Suyun içinde iz bırakmayan belleği arıyoruz; yani moleküllerin izleri kaybolmuşsa da hâlâ bir şey kaldığına inanıyoruz. Özgürlüğümüz de bu durumda: Herhangi bir göstergesini bretmekte hayli güçlük çekmekteyiz; yoğunluğu son derece azaltılmış (programlanabilir, işlenir) bir ortamda, artık ancak suya ait olan bir belleğin içinde yalnızca hayaleti gezinen özgürlüğün son derece küçük, ele gelmeyen, bulunamayan varoluşuna talep etme durumundayız.

Batı'da özgürlüğün kaynağı böylesine kurumuş ki (Fransız Devrimi'ni anma töreni buna örnektir), her şeyi, sonunda açılan ve keşfedilen Doğu Avrupa'nın maden kaynaklarından ummamız gerekiyor. Ama bu özgürlük stoku bir kez serbest bırakıldığında (Özgürlük düşüncesi doğal bir kaynak kadar az bulunur hale gelmiş olduğundan), arkasından, bütün pazarlarda görülen dev bir yapay mübadele enerjisi ve ardından da diferansiyel enerji ve değerlerin hızla çöküşünden başka ne gelebilir?

Glasnost ne anlama geliyor? Hızlandırılmış ve elden düşme tüm

modernlik göstergelerinin (Özgun modernlik versiyonumuzun post-modern bir yeni yapını bu neredeyse) –olumlu olumsuz, iç içe geçmiş tüm göstergelerin; yani yalnızca insan haklarının değil, düzenin serbestleştirilmesinden bu yana SSCB’de coşkulu bir artına gösteren cinayetlerin, felaketlerin, kazaların da– şeffaf biçimde geriye dönüşü. Hatta şimdiye dek sansüre uğramış olup, diğer her şey gibi yeniden ortaya çıkışını kutlayan pornografi ve dünyadışı yaratıkların yeniden keşfedilmesi de bunlara dahildir. Buzların topyekûn çözülmesinde deneysel olan budur: Cinayetlerin, nükleer ya da doğal felaketlerin, bastırılmış olan her şeyin (din ve moda da dahil elbette) insan haklarının bir parçası olduğunu görüyoruz; demokrasiye ilişkin iyi bir temel ders bu. Çünkü burada, bir tür ideal sanrı ve bastırılmış olanın dönüşü içinde, Batı “kültür”ünde en kötü, en sıradan ve en cıkkı çıkmış ne varsa dahil olmak üzere, bizi biz yapan her şeyin, insanlığın sözde evrensel tüm amblemlerinin yeniden ortaya çıktığını ve bundan böyle ülkeler arası sınırların artık gereksiz kaldığını görüyoruz. Yani bu kültür için, bir hakikat zamanıdır bu; tıpkı bütün dünyadaki yabancı kültürlerle bir yüzleşme zamanı olduğu gibi (bu işten Batı’nın başarıyla sıyrıldığı söylenemez). Olaylar öyle ironik ki Doğu Avrupa ülkelerinin tamamen unutulacağı bir gün, Stalinizmin tarihsel anısını biz kurtarmak zorunda kalacağız belki de. Tarih devrimini dondurmış bu despotun anısını bizim dondurarak korumamız gerekecektir; çünkü bu buzçağı da evrensel mirasın bir parçasıdır.

Bu olaylar bir başka açıdan da dikkat çekicidir. Tarih sonuna erdemli bir şekilde düşman olanların, bu güncel gelişmeler içinde, tarihin yalnızca (yine doğrusal bir tarih fantezisinin bir parçası olan) sonuna doğru değil, geri döndü ve sistemli silinişe doğru girdiği dönemeçi görmeleri gerekir. Bütün XX. yüzyılı silmekteyiz. Soğuk savaşın tüm göstergelerini, hatta belki İkinci Dünya Savaşı’nın tüm göstergelerini ve XX. yüzyılın politik ya da ideolojik tüm devrimlerinin göstergelerini de tek tek silmekteyiz. Almanya’nın yeniden birleşmesi ve duha birçok şeyin kaçınılmazlığı tarihin bne doğru bir

atılımı anlamına gelmez; tüm XX. yüzyıl, yüzyıl sonunun rahat rahat on yılını alacak şekilde geriye doğru yeniden yazılmaktadır. Bu gidişle yakında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’na geri gelmiş olacağız. Bu yüzyıl sonundan bekleyeceğimiz aydınlanma ve tarihin sonuna ilişkin tartışmalı formülün asıl anlamı da budur belki. Bir çeşit heyecanlı yas faaliyeti içinde bu yüzyıla damgasını vuran tüm olayları örümekle, yüzyılı *aklamakla* meşgulüz; sanki bu süreç içinde olup biten her şey –devrimler, dünyanın paylaşılması, soykırım, devletin şiddetle uluslar ötesine geçişi, nükleer gerilim–, kısacası tarihin modern evresi, çıkışsız bir açmazdan başka bir şey değilmiş ve sanki herkes tarihi yaparken duyduğu heyecanla bu tarihi bozmaya koyulmuş gibidir. Eski sınırların, eski farkların, özelliklerinin, dinlerin onarımı, gerilemesi, rehabilitasyonu ve canlanması; gelenekler düzeyinde bile pişmanlık. Bir yüzyıldan bu yana elde edilmiş özgürleşme göstergelerinin tümü güç kaybediyor sanki ve sonunda birer birer yitip gidecekler belki de: Dev boyutlu bir revizyonizm süreci içindeyiz; ideolojik bir revizyon değil, tarihin revizyonuna bu ve –belki yeni bin yıl ile birlikte her şeye yeniden sıfırdan başlamanın gizli umudu içinde– bu revizyonu yüzyılın sonundan önce yapabilmek için acelemiz var gibi. Her şeyi ilk haline getirebilir miyiz? Ama hangi zamandan önceki haline getireceğiz: XX. yüzyıldan önceki haline mi, Fransız Devrimi’nden önceki haline mi? Bu dağılıp yok olma ve temizleme bizi nereye kadar götürebilir? Tarih yapımı değil de, neredeyse viral ve salgınlı bir biçim alan toptan bir tarih yıkımı söz konusu olduğundan, her şey (Doğu’daki olayların gösterdiği gibi) çok çok hızlı gelişebilir. Eskiden ileri sürmüş olduğumuz gibi sonuçta 2000 yılı gerçekleşmeyecek bile belki, çünkü tarihin eğrisi bu zaman uskunu bundan böyle hiç aşamayacak kadar ters yöne kullunmuş olacak; hepsi bu. Tarih, belirsizce sonuna yaklaşan, ama bu sonla asla buluşamayan ve sonuç olarak bu sondan ters yönde uzaklaşan asimptotik bir yörünge haline geliyor.

Enerjinin yazgısı

Burada betimlenen tür olaylar ikili –fizik ve matematik– bir tanıma bağlıdır. Fiziksel açıdan, dengesizlik halindeki bir insanlık sistemi içinde bir çeşit devasa geçiş aşamasıyla uğraşmaktayız. Bu geçiş aşaması, fiziksel sistemler için olduğu kadar bizim için de büyük ölçüde gizemli olmayı sürdürüyor; ama bu felaketli evrim kendi başına ne yararlı ne de zararlıdır, sözeliğin gerçek anlamında felaketlidir yalnızca.

Bu kaotik sapmanın, başlangıçtaki veriler karşısındaki bu hiper-duyarlılığın prototipi olan şey, enerjinin yazgısıdır. Kültürümüz tersinmez bir enerji özgürleşmesi sürecinin geliştiğini gördü. Önceki bütün kültürler dünyayı tersine çevrilebilir bir anlaşmaya, enerji bileşenlerinin de katıldığı dengeli bir düzenlemeye bağlıydı, asla bir

enerji özgürleşmesi ilkesine değil. Enerji “serbestleştirilecek” ilk şeydir ve sonraki tüm özgürlükler bu modele göre düzenlenecektir. İnsan da enerji kaynağı olarak serbest bırakılmıştır ve böylelikle de tarihin ve tarihin hızlanışının devindirici gücü haline gelmiştir.

Enerji modernliğin tüm sanayi ve teknik düşlerini besleyen, fantastik bir yansıma türüdür; insan anlayışını da bir irade dinamiğine indirgeyen odur. Bununla birlikte, hortum, kaos ve felaket olaylarına ilişkin en yeni modern fizik buluşları sayesinde herhangi bir aktışın, herhangi bir doğrusal sürecin, hızlandırıldığında felaket eğrisine benzer tuhaf bir eğrilik edindiğini biliyoruz.

Yolumuzu gözleyen felaket, kaynakların tükenmesi felaketi değildir. Tüm biçimleriyle enerji giderek artacaktır, en azından sonrasında bizi artık insan olarak ilgilendirmeyecek bir zaman vadesi çerçevesinde artacaktır. Nükleer enerji tükenmezdir; Güneş enerjisi, gelgitlerin, büyük doğal akışların, hatta doğal felaketlerin, depremlerin ya da volkanların enerjisi tükenmeyecektir (teknik inceleme güvenebilirsiniz). Buna karşılık dramatik olan şey, dengesizliğin dinamiğidir; enerji sisteminin çok kısa vadede öldürücü bir dengesizleşme yaratabilecek şekilde zıvanadan çıkmasıdır. Nükleer enerjinin serbest bırakılmasının birkaç parlak örneği şimdiden var elimizde (Hiroşima ve Çernobıl); ama viral ya da radyoaktif, her zincirleme tepki potansiyel olarak felakettir. Tam bir salgından bizi hiçbir şey korumuyor; atom santrallerini çevreleyen şeyler bile. Enerji aracılığıyla dünyayı dönüştürme sistemi, bütün olarak, enerjinin; özüne denk düşen viral ve salgınlı bir çevreye girebilir; önce olumlu sonuçlar doğuran bir harekama, bir düşüş, bir diferansiyel, bir dengesizlik, minyatür bir felaket halindeyken, kendi devinimi tarafından aşıldığında global bir felaket boyutu alabilir.

Enerji sonuçlar doğuran bir neden gibi düşünülebilir; ama kendini üreten, böylelikle de her tür nedenselliğe boyun eğmeye son vermiş bir sonuç gibi de düşünülebilir. Enerjinin paradoksu, birbirlerinden neredeyse bağımsız biçimde hem nedenlere ilişkin hem de sonuçlara ilişkin bir devrim olması ve yalnızca nedenlerin birbirine bağlandığı bir yere değil, sonuçların da zincirinden boşaldığı bir yere dönüşmesidir.

Enerji aşırı-ısıma evresine giriyor. Dünyayı dönüştürme sistemi bütünüyle aşırı-ısıma evresine giriyor. Enerji, maddesel ve üretici değişken iken, kendiyle beslenen başdöndürücü bir süreç haline geliyor (onu yutma tehlikesinin olmamasının nedeni de zaten bu).

New York kentini ele alalım. Bir gün önce öyle enerji harcanmıştır ki her şeyin entesi gün yeniden başlaması bir mucizedir. Bu, akılcı bir enerji yitimi ilkesi olmadığının, New York gibi bir megapolün işleyişinin termodinamiğin ikinci yasasına ters düştüğünün, kendi gürültüsünden, kendi atıklarından, kendi karbon gazından beslendiğinin düşünülmesi dışında açıklanamaz; bu bir tür ikame mucizesi yoluyla, enerji harcamasından doğan enerjidir. Bir enerji sisteminin yalnızca niceliksel verilerini ölçen uzmanlar enerjinin, kendi tüketiminden doğan benzersiz enerji kaynağını azımsıyorlar. New York'ta bu harcama tamamen bir gösteriye dönüşmüştür, kendi görüntüsüyle voltaı artırılmıştır. Jarry'nin cinsel etkinliklerle ilgili olarak betimlediği (*Le Surmalle Aşırı Erek*) enerjinin bu aşırı-ısıması, zihinsel ya da mekanik enerji için de geçerlidir: Trans-Sibirya'nın ardından Sibirya'yı da geçen deküpletin üzerinde kimi bisikletçiler olur, ama pedal çevirmeye devam ederler. Kadavralara özgü sertlik kadavralara özgü devingenliğe dönüşür, ölü durmadan pedal çevirir, hatta cansızlaştıkça hızlanır. Ölümün cansızlığı enerjiyi son derece artırır.

Bu, Mandeville'in Arılar Masalı'na benzer: Bir topluluğun enerjisi, zenginliği ve parıltısı kusurlarından, kötülüklerinden, aşırılık ve zayıflıklarından gelir. Ekonomi postulatının ters anlamı: Eğer bir şey harcanmış ise önce onun üretilmiş olması gerekir. Bu doğru değildir. Enerji ve zenginlik ne kadar harcanırsa o kadar artar. Felaketen enerjisidir bu ve hiçbir ekonomik ölçüm bunun hesabını tutamaz. Zihinsel süreçlere ait belli bir kendinden geçme biçimi bugün maddi süreçlerde yeniden görüldüğü. Tüm bunlar eşdeğerlik terimleriyle anlaşılmaz; ancak tersine çevrilebilirlik ve aşırılık terimleriyle anlaşılabilir.

Boylece New Yorklular enerjiyi insanlık açısından düşünülemez

bir çevreden, kokuşmuş havadan, hızdan, panikten, soluk alınamayan koşullardan alıyorlar. Uyuşturucu ve bunun yol açtığı tüm çılgınca etkinliklerin bile şehrin canlılık ve gayrisafi metabolizma oranına dahil olması muhtemeldir. Her şey bu orana dahil; en pis işler de, en saygın işler de. Tam bir zincirleme tepki. Her tür normal işleyiş düşüncesi yok oldu. XVIII. yüzyılda söylendiği gibi, bütün varlıklar fesat içindeler; yaşama gerekliliğinin iyiden iyiye uzağına düşen ve daha çok gerçekdışı bir hayatta kalma saplantısına, herkesi ele geçiren ve kendi öfkesinden beslenen o soğuk hayatta kalma tutkusuna bağlı olan aynı taşkınlık ve aynı dramatik aşırı uyarılma ya elbirliğiyle katılıyorlar.

New Yorklular bu saçıp savurmadan, bu savurganlıktan, bu insanlıkdışı nitelikten vazgeçirmek ikili bir yanlışlık olur. Birincisi, normal bir insan için tüketici olabilecek faaliyetlerini tüketici bulmuyorlar; tersine bu anormal enerjiden besleniyorlar. İkincisi, eğer hızlarını keserler veya enerjilerinden tasarruf ederlerse aşağılanırlar. Bilinçli ya da bilinçsiz oyuncular oldukları, dünyada eş benzeri olmayan kentsel bir ölgüsüzlüğü ve devingenliği sağlayan kolektif yüksek yaşam düzeylerinde bir zayıflama olur bu.

İnsan türünün maruz kaldığı tehlikeler, *eksiklikten kaynaklanan* tehlikeler (doğal kaynakların tükenmesi, çevrenin tahrip olması, vs.) olmaktan çok *aşırılıktan kaynaklanan* tehlikelerdir: Enerjinin zıvanadan çıkması, denetlenemeyen zincirleme tepki, çılgın özelleşme. Bu ayırım başatır; çünkü eksiklikten kaynaklanan tehlikelere, ancak günümüzde kabul edilmiş olan Yeni Ekoloji Politik'le (Uluslararası İnsan Soyu Haklarının parçasıdır bu) cevap verilebilir, ama bu diğer içkin mantığa, doğayla kumar oynayan bu hızlanmaya kesinlikle hiçbir şey karşı koyamaz. Bir yandan ekolojik çevremizdeki dengenin yeniden sağlanması ve enerjinin yeniden dengelemesi mümkünken, öte yandan kesinlikle "denge-dışı" bir devinimle karşı karşıyayız. İlk durumda etik ilkeler, yani yalnızca hayatta kalma biçiminde de olsa, maddi süreci aşan bir ereklilik işin içine giriyor olabilir, ama öte yanda tek erekliliği sınırsız bir hızla

çoğalma olan süreç her aşkınlığı emer ve bütün failleri yutar. Böylelikle gezegene özgü tam bir şizofreni içinde, bir yanda her tür ekolojik önlemin, dünyayı iyi kullanma ve dünyayla ideal etkileşim stratejisinin gelişliği görülürken aynı zamanda da yıkım ve dizgin-siz performans girişimlerinin hızla çoğaldığı görülür. Zaten çoğunlukla aynı insanlar aynı anda her ikisine de kanırlar.

Hem zaten ilk devrimin yönü (Ekolojik ortak yaşam yoluyla tür-rün kurtarılması) görece olarak daha açık gözüküyor, ama diğerinin gizli yönelimi hakkında ne biliyoruz? Bu hızlanmanın, bu dışmer-kezli devrimin bir sonu olmalı, insan türünün bir yazgısı olmalı, dünyayla denge ve etkileşim ilişkisinden çok daha karmaşık ve muğlak başka bir simgesel ilişki olmalı. Yine yaşamsal, ama büt(ün)-lülük bir tehlike içeren bir yönelim yok mu?

Varacağımız yer buysa, kuralını bilmediğimiz bir tür Büyük Oyun içinde tekniğin ve enerjilerin öngörülemez bir sona doğru bu acele gidişine karşı ekolojinin akılcı tanımsallıklarının hiçbir şey yapamayacakları apaçık ortadadır. Güvenlik, denetim, suç veya hastalık önleme tedbirlerinin içerdiği sapkın etkilerden bile korunamıyoruz. Toplumsal, tıbbi, ekonomik ve politik tüm alanlardaki korunmanın hangi tehlikeli aşırılıklara yol açabileceği biliniyor: En yüksek güvenlik adına *enfin* (endéfinque) bir terörün, bir denetim sap-lantısının yerleşmesi çoğunlukla felaketin salgın tehdidi kadar tehlikelidir. Bir şey kesin: İlk verilerin karmaşıklığı, tüm sonuçların potansiyel olarak tersine çevrilebilirlikleri hiçbir akılcı müdahale biçimine ilişkin olarak kendimizi aldatmamamızı sağlıyor. Oyuncu-ların bireysel ve kolektif iradesinin böylesine uzağından geçen bir süreç karşısında kabul edilebilecek tek şey, her tür iyi ve kötü ayrı-mının (dolayısıyla bu durumda teknolojik gelişmenin doğru ölçüsü-nü bulma olanağının) akılcı modelimizin yalnızca çok sınırlı bir çerçevede değer taşıdığıdır. Etik bir düşünce ve pratik bir karar bu sınırlar içinde olanaklıdır; bu sınırın ötesinde kendi başlattığımız ve bundan böyle doğal bir felaketin acımasızlığıyla bizsiz gelişen bü-tün süreç düzeyinde –neyse ki ya da ne yazık ki– iyilikle kötülüğün ayrılma-zlığı, yani biri olmadan diğerini uygulamanın olanaksızlığı hukum silrer. Bu, tam olarak lanetli pay teoremidir; ve bu olmalı mı

diye sormak yersizdir, bu böyledir, bunu tanımazlıktan gelmek de en büyük yanılgıya düşmek olur. Bu durum, yaşamımızın etik, ekolojik ve ekonomik alanında yapılabilecek olanları bozmaz; ancak yapılabileceklerin etkisini, yazgı alanı olan simgesel düzeyde tama-men göreceli kılar.

Lanetli pay teoremi

Kesintisiz olumluluk üretiminin korkunç bir sonucu vardır. Çünkü olumsuzluk kriz ve eleştiriye gebeyse, abartılı olumluluk da homeopatik dozlarda kriz ve eleştiriye sözne yeteneksizliğiyle felakete gebedir. Tohumlarını, basillerini, parazitlerini, biyolojik düşmanlarını kovalayan ve eleyen her biyolojik bedenin metastaz ve kanser tehlikesiyle, yani kendi hücrelerini yutan bir olumluluk ya da bundan böyle ırsız kalan kendi antikörlerinin yutulma tehlikesiyle karşı karşıya olması gibi, kendi olumsuz öğelerini kovalayan, kovan, defeden her yapı da tam bir tersinmenin getireceği felaket tehlikesine maruz kahr.

Kendi lanetli yanını temizleyen her şey kendi ölümünü imzalar. Lanetli pay teoremi böyledir.

Lanetli payın enerjisi ile lanetli payın şiddeti, kötülük ilkesinin ifadesidir. Uzlaşmanın şeffaflığı koşullarında kötülüğün geçirimsizliği vardır. Kötülüğün direngenliği, saplantısı, indirgenemezliği ve ters enerjisi her yerde iş başındadır: Şeylerin düzensizliğinde, viral saldırıda, sllreçlerin hızlanmasında, kaotik sonuçlarında, nedenlerin ortasına geçilmesinde, aşırılıkta ve paradoksta, kökten yabancılıkta, tuhaf cazibelerde, olayların eklemlememiş bağlantılarında.

Kötülük ilkesi ahlâki değildir; bir dengesizlik ve baş dönmesi ilkesi, bir karmaşıklık ve acayiplik ilkesi, bir baştan çıkarma ilkesi, bir aykırılık, uyumsuzluk ve indirgenemezlik ilkesidir. Bir ölüm ilkesi değildir, tam tersine, yaşamsal bir kopma ilkesidir. Kötülük ilkesi bizi cennetten mahrum bıraktığından bu yana, kötülük bir bilme ilkesidir. Madem cennetten bilme suçuyla kovulduk, hiç olmazsa bundan tam yararlanalım. Lanetli payı geri almaya yönelik her tür girişim, kötülük ilkesini geri almak için her girişim olsa olsa sahte cennetler kurabilir, uzlaşmanın sahte cennetlerini; gerçek birer ölüm ilkesidir bunlar.

Çağdaş sistemleri felaketlerinde, başarısızlıklarında, çözümsüzlüklerinde olduğu kadar, çok başarılı olma ve kendi işleyişlerinin esrikliğinde kendilerini kaybetme biçimlerinde de çözümlemek, lanetli pay teorem ve denklemini her yerde tekrar ortaya çıkarmak, yok edilemez simgesel gücünü her yerde doğrulamaktır.

Kötülük ilkesinden yana olmak her şeyde yalnızca eleştirel olmak değil, suçla ilgili bir yargıda bulunmaktır. Bu yargı liberal (bizimki gibi!) de olsa, her toplumda hâlâ kamusal alanda telaffuz edilemez bir yargı olmayı sürdürüyor. İnsanlıkdışı olandan ya da kötülük ilkesinden yana olan her tavır, bütün değer sistemlerince reddedilmiştir (kötülük ilkesi derken değerler, hak, iktidar, gerçeklik vb. üzerine birkaç acımasız gerçekliğin yalın önermesini anlıyorum yalnızca). Bu açıdan Doğu, Batı, Güney ya da Kuzey arasında hiçbir fark yoktur. Camdan bir duvar kadar geçirimsiz ve bılırsu olan ve çağdaş ahlâk ya da ahlâksızlıktaki hiçbir ilerlemenin bir şey değiştiremediği bu hoşgörüsüzlüğün zona erdiğini görme şansı da hiç yoktur.

Dünya olumlu duygular, saf duygusallıklar, kuralcı kibirlilikler

ve dalkavukluklarla öyle dolu ki burada ironi, karamizah ve kötülüğün *öznel* enerjisi her zaman daha zayıf kalıyor. Ruhun biraz olumsuz her tür devinimi olayların akışı içinde yeniden yasadışına düşecektir. En ufak zihinsel ima şimdiden anlaşılma- z hale geliyor. Yakında hangisi olursa olsun, herhangi bir çekinceyi dile getirmek olanaksız hale gelecektir.

Ne mutlu ki muzip deha nesnelere geçti: Kötülüğün *nesnel* enerjisidir bu. Kendi yolunu açan şeye ne denirse densin, -lanetli pay ya da tuhaf cazibeler, yazgı ya da başlangıçtaki verilere dayasal bağlılık- bu fiili tırmanmadan, bu kat sayılı yürüngeden, ölçüsüz sonuçların bu gerçek patafiziğinden kaçamayacağız. Sistemlerimizdeki dışmerkezlilik engellenemez. Hegel'in dediği gibi, "olmuş olanın kendi kendine hareket eden yaşamı içinde", dolu dolu yaşıyoruz. Bazı sınırların ötesinde neden-sonuç ilişkisi kalmaz; artık yalnızca sonuçtan sonuca giden viral ilişkiler var, sistem de bütünleyle durgunluk içinde devinmiyor. Bu fiili tırmanışın, ölümün bu yitiriciliğinin ve çevikliğinin oluşumu, lanetli payın modern öyküsüdür. Söz konusu olan bunu açıklamak değil, bu oluşumun gerçek zamandaki aynası olma gerekliliğidir. Özgürleşmenin hızını çoktan aşmış olan olayların hızını aşmak gerekiyor. Uyumsuzluğun, anomalinin, felaketin söylenmesi gerekiyor, soykırım ve eşsüremlilik olarak kimi gizemli kurallarla ilişkide olan tüm bu aşım olayların yaşamsallığının dile getirilmesi gerekiyor.

Kötülük lanetli pay gibidir; kendini harcayarak yeniden üretir. İyilikle kötülüğün ayrılmazlığının metafizik açıdan ahlâkdışı olabilmesi gibi bu da ekonomi açısından ahlâkdışıdır. Akla zor kullanmadır bu; ama şeyleri kendi hedeflerinin ötesine, başka nihai koşullara -hangileri?- aşım bir bağımlılık içinde gönderen bu şiddetin, bu öngörülemez artışın yaşamsallığını kabul etmek gerekiyor.

Her özgürleşme iyilikle kötülüğü eşit olarak etkiler, gelenekleri ve zihniyetleri özgürleştirir, ama cinayetleri ve felaketleri de serbest bırakır. Hukukun ve zevkin özgürleşmesi kaçınılmaz olarak cinayetin özgürleşmesini getirir (Marquis de Sade bunu iyi anlamıştı, bu yüzden de hiç bağışlanmadı).

SSCB'de Perestroika politikasına etnik ve politik taleplerin yanı-

sıra kuza ve doğal felaketlerdeki artış da eşlik etmektedir (önceki cinayet ve kazaların yeniden keşfedilmesi de buna dahil). İnsan haklarının yayılması ve liberalleşme bir tür kendiliğinden terörizmin doğuruyor. Tüm bunlar sözde eskiden de varmış, ama sansürlüydümüş (Stalinçi düzene yönelik en derin yakınmalardan biri bunca kanlı, sansur edilmiş, böylelikle de gelecek nesillerin politik bilinçdışı olmaları dışında yararlanılamayan olaylardan bizi yoksun bırakmış olmasıdır. İşledikleri suçların ağız sulandırıcı kanlı biçimlerini dondurmış, buzlandırmış olmalarıdır. Bu, yine neredeyse kusursuz bir cinayet olan Nazilerin katharmı gibi, *evrensel haberleşme yasasına karşı gelmektedir*).

Ama burada sansürün kalkmasından daha fazla bir şey vardır: Cinayetler, suçluluk, felaketler yapay ışığa uşluğan sinekler gibi (neden asla doğal bir ışığa uşluşmezler?) Glasnost'un ekranına uşluşuyorlar. Bu felaketli artıkdeğer, bir hayranlığın, doğanın gerçek neşesinin sonucu olduğu gibi politik koşullar uygun olur olmaz tekniğin içinden gelen bir huzursuzluk çıkarma eğiliminin de sonucudur. Uzun süre buzdolabında saklanan cinayetler ve felaketler neşe içinde ve resmi olarak sahneye çıkıyorlar. Bunlar sonuçta özgürlüğün ve dünyanın doğal düzensizliğinin öylesine hakiki göstergeleri ki olmasalardı icat edilmeleri gerekirdi.

İyilik ve kötülüğün bu bütünlüğü bizi aşıyor, ama bu bütünlüğü kabullenmeliyiz. Nesneleri kavramanın bu temel kural dışında hiçbir yolu yok. İyiliği ya da kötülüğü yüceltmek için bu ikisini birbirinden ayırmak saçmadır (Bu, kötülüğe kötülükle cevap verme yanlılarını da suçlu çıkarır; çünkü sonunda onlar da iyilik yapacaklardır).

Buradaki hiçbir olayı öngöremeyiz. Olaylar çoktan meydana gelmiştir ya da görüş alanımıza yeni girmektedir. Yapabildiğimizi tek şey, bu olaylardan bazılarının oyuna getirilmek inceliğine sahip olacaklarını umarak, bir biçimde bir projektör yöneltmek ve bu sanal dünyanın üzerindeki teleskobik açılımı korumaktır. Kuram yalnızca şu olabilir: Gerçekliğin oyuna gelecek denli saf olacağı umuduyla kurulmuş bir tuzak.

Önemli olan, projektörü doğru yöne çevirmektir. Ama doğru yönün nerede olduğunu bilmiyoruz. Gökyüzünü araştırmak gerekiyor. Çoğu zaman, öyle uzak, metafizik açılarından öyle uzak olaylar söz konusu ki ekranlarda yalnızca hafif bir ışıma etkisi uyandırıyorlar. Bunları bir fotoğraf gibi tabetmek ve bđyölmek gerekiyor. Olaylara bir anlam bulmak için değil; çünkü bunlar logogram değil hologramlardır.* Bu olaylar bir yıldızın sabit tayfından ya da kırmızının değışkenlerinden fazla açıklanamaz.

Bu acayip olayları yakalamak için kuramın kendisini yeniden tuhaf bir şey haline getirmek gerekir: Kuram, ya kusursuz bir cinayet ya da tuhaf bir cazibe olmalıdır.

Kökten ötekilik

*Medusa öyle kökten bir ötekiliği temsil eder ki
ona bakan öđür.*

* Mercek kullanmaksızın oluşturulan ilq boyutlu görüntü (1; 2)

Kendi cehennemi

Tarih boyunca gorulen beden protezlerinin en eskisi his kuşkusuz, benzer-olan'dır. Ama benzer-olan tam bir protez değildir: Ruh, gölge, aynadaki görüntü gibi öznenin kendi ötekisi olarak görünen, hem kendisi olmasına hem de asla kendine benzememesine yol açan, kumaz ve sürekli defedilmiş bir ölüm gibi aklını korecileyen düşsel bir figürdür. Yine de her zaman değil: Benzer-olan somutlaştığı, görünür hale geldiği zaman dolayumsuz bir ölüm anılarına gelir.

Benzer-olan'ın, öznenin kendisiyle yabancılığını ve aynı zamanda yakınlığını temsil eden, düşsel güç ve zenginliğinin, kendi maddesizliğine, bir fantezi olmasına ve öyle kalmasına dayandığı da

soylenabilir. Herkes, yaşamı boyunca, kendi varlığının kusursuzca ikiye katlanması ya da çoğalmasını düşleyebilir ve düşlemek zorunda kalmıştır; ama, bu yalnızca bir düşün gücündedir ve düşün gerçeğe doğru iüldüğünde kendini yok eder. Baştan çıkarmaman (ilkel) sahnesi için de aynı durum söz konusudur: Bu sahne yalnızca düşünlenmişse, yeniden hatırlanmışsa, asla gerçek olmamışsa gerçekleşir. Diğer fanteziler gibi bu fantezi de insanın çağımızda cinlerinden kurtulma isteğidir, yani bu fanteziyi ete kemiğe büründürmek ve tam bir yanlış anlamayla, Öteki'yle ölüme kumazca yer değiştirtmek, Öteki'yi Aynı'nun ebediyeti haline getirerek, benzer-olanın oyununu değiştirme isteğidir.

Klonlar, Klonlama, Bireyselleşmiş bir organizmanın her bir hücresi özdeş bir bireyin yeniden dölyatağı haline gelebileceğinden, ağaç çekimleri gibi sonsuza dek insan yetiştirmek. Amerika Birleşik Devletleri'nde bir çocuk bir sardunya gibi doğabilecektir. Tam kopyası, kusursuz ikizi olacağı benzersiz tohumluk "baba"nın, yani tek bir bireyin tek hücresinden doğmuş olacaktır.

Ölüme bağlı olan eşeyli dünyaya getirmenin yerini alan ebedi ezeli ikizlik düşü. Sonunda Öteki'nden vazgeçilmesime ve aynı'dan aynı'ya gitmeye olanak tanıdığına göre akrabalığın en katıksız biçimi, hücrenin ikiye bölünerek üretmesi düşüdur. Genetik yoluyla karmaşık varlıkları tekhücrelilerin yazgısına götüren tekhücrelilik utopyası.

Eşeyli varlıkların cinselleşme öncesi bir üreme biçimine itecek (Düşlemimizin en derininde bizim için ölüm ve ölüm itkisi demek olan şey, bu ikiye bölünme yoluyla (üreme biçimi, bu tam bitişiklik yoluyla üreme ve çoğalma değil midir zaten?) ve aynı zamanda artık yalnızca bir özdeşliğin sürdürülmesi, döllenme olaylarının rastlantısallığına artık mahkûm olmayan kalıtsal kayıtların şeffaflığının hedeflenmesi için metafizik açıdan her tür ötekiliği, Kendi'nin her tür başkalaşmasını yadsımaya itecek olan bir ölüm itkisi değil mi bu?

Ölüm itkisini bir yana bırakalım. Söz konusu olan kendini dö-

leme fantezisi mi? Hayır; çünkü bu fantezi her zaman anne ve baba figürlerinden oluşur; kişinin, dünyaya getirmenin simgesel yapısını kesinlikle yadsınmadan yerine geçerek silmeyi düşlediği *eşeyli* akraba figürlerinden geçer: Kendi çocuğuna dönüşmek yine de birinin çocuğu olmaktır. Oysa klonlama, anne gibi babayı da ortadan kaldırır; gençlerinin birbirine girmesini, farklarının karmakarışıklığını, özellikle de döllenmenin *iki*li eylemini köklü biçimde ortadan kaldırır. Kloncu kendini dollemez: Bölütlerinin her birinden tomurcuklanır. Gerçekte, "insan olmayan" bir cinsellik, yan yamalık ve anında bolanne yoluyla bir cinsellik uğruna her tür Oedipusça cinselliği dağıtan bu birtakım dallanmanın zenginliği üzerinden kuramlar yürütülebilir; ne var ki kendini dünyaya getirme fantezisi söz konusu değildir artık. Kişinin rastlantısal özgürlüğü uğruna değil de, "kod" adı verilen bir ana kalıp uğruna, anne ve baba yok oldu. Ne anne ne baba var artık; Bir ana kalıp var sadece. Bundan böyle her tür rastlantısal cinsellikten arıtılmış işlemsel bir kip üzerinde sonsuza dek "çocuk doğuran" da bu genetik kodun ana kalıbıdır.

Özdeşlerin kopyalanması öznedeki bölünmeye son verdiğine göre özne de yok artık. Klonlamada ayna evresi ortadan kaldırılmıştır, ya da daha doğrusu korkunç bir parodiye dönüştürülmüştür. Klonlama, yine aynı nedenle, öznenin ideal "öteki ben"inde yansımalarına ilişkin o hatırlanmayan ve narsis düştü de geriye hiçbir şey bırakmaz; çünkü bu yansıma da yine bir görüntüden geçer. Öznenin kendini yeniden bulmak için kendine yabancılaştırdığı aynadaki görüntü ya da öznenin bu imgede ölmek için kendini gördüğü baştan çıkarıcı ve ölümlü görüntü: Klonlamada bunların hiçbirisi yoktur. Aracı yok, görüntü yok; seri üretim içinde ardından gelen özdeş aynanın aynası olan, sanayi nesnesi aynadan başka bir şey yoktur. Bir, asla diğerinin ideal ya da ölümlü scrabi değildir; sadece birbirlerine eklenirler ve ellerinden gelen tek şeyin birbirlerine eklenmek olması, dünyaya cinsellik yoluyla getirilmiş olmadıklarından ve ölümü tanımadıklarındandır.

İkizlik bile yoktur, çünkü ikizlerde kendine özgü bir özellik var-

dır. İki'nin baştan itibaren iki olan ve asla Bir olmamış olan özel ve kutsal bir çekiciliği vardır. Oysa klonlama aynanın yinelenmesini kutsar: 1+1+1+1, vb.

Ne çocuk, ne ikiz, ne narsis yansı; klon benzer-olan'ın genetik yoldan maddileşmesi, yani her tür ötekiliğin ve düşlemin yok edilmesidir.

Toprak solucanı gibi, bir bölüt de üremek için duşsel dolayımına ihtiyaç duymaz; Solucanın her bölütü kendini doğrudan tam bir solucan olarak üretir, tıpkı bir Amerikan genel müdürünün her hücresinin yeni bir genel müdür verebilmesi gibi, tıpkı her hologram parçasının tam bir hologramın ana kalıbına yeniden dönüşebilmesi gibi: Hologramın dağılan her parçasında, daha az bir sadakatle de olsa enformasyon tam olarak kalır.

Bütünsellik böylece sona erer. Tüm enformasyon, parçaların her birinde bulunuyorsa, bütünlük anlamını yitirir. Bu, bedenın, beden denen o eşsizliğin de sonudur; bedenın sırrı tam da birbirine eklenen hücreler halinde bölünemez olmasında, bölünemez bir biçimleniş olmasındadır; cinselleşmesi de bunun kanıtıdır. Paradoks: Klonlama, modellerinin benzeri olduğuna göre yaşam boyu eşeyli varlıklar imal edecek ve cinsellik de böylelikle gereksiz bir işleve dönüşecektir; ama tam da cinsellik bir işlev değil, bir bedeni beden yapan şeydir, bu bedenin bütün değişik işlevlerini aşan şeydir. Cinsellik (ya da ölüm) bir bedende toplanabilecek tüm hüğüden artan şeydir. Oysa tüm bu bilgi genetik formülde toplanmıştır. Dolayısıyla genetik formül kendine cinsellikten ve ölümden bağımsız, özerk bir üreme yolu bulmalıdır.

Biyo-fizyo-anatomi bilimi, bedeni organ ve işlev olarak açınlamasıyla, bedenın analitik ayrışma sürecini şimdiden başlatmaktadır. Makromoleküler gen bilimi de bunun olsa olsa mantıklı, ama hayli üstün bir soyutlama ve simülasyon düzeyindeki sonucudur; bu düzey komuta edici hücrenin, çekirdeğin ve tüm bu olağandüstülüğün etrafında örgütlendiği gen kodunun düzeyidir.

İşlevsel ve mekanikçi gbrüşte her organ yalnızca kısmı ve fark-

hlaşmış bir protezdır hâlâ: Şimdiden bir simülasyondur, ama "gele-
neksel" bir simülasyondur, Sibernetik ve bilgi-işlemsel bakış açı-
sıyla, bir bedenın "embriyon halindeki" protezine dönüşen şey,
farklılaşmamış en küçük eleman, bu bedenın her bir hücresidir.
Tüm bedendeki gerçek modern proteze dönüşen şey, her hücrede
yazılı genetik formüldür. Protez genel olarak işlevini yerine getire-
meyen bir organın yerini alan insan yapımı yapay bir organ ya da
bir bedenın alet biçimindeki uzantısıysa, o zaman, bir bedenın tüm
bilgisini içeren DNA molekülü, artık kendi de protezlerinin sonsuz
serisinden başka bir şey olmadığından, protezin ta kendisi, *bedenin
kendi kendine sürmesine olanak tanıyacak olan şeydir.*

Tüm mekanik protezlerden çok daha etkili ve daha yapay olan
sibernetik protezdır. Çünkü gen kodu "doğal" değildir. Bir bütünlü
soyut ve özerkleşmiş her parçası, bu bütünlü yerine geçerek başka-
laştıran yapay protez (pro-thesis: Etimolojik anlamı budur) haline
gelir. Aynı şekilde, bir varlığın tüm "bilgi"sini içerdiğinden bu var-
lığın bütünlünlü yoğunlaşmış genetik kod, artık çoğaltımayla bile de-
ğil de katıksız ve yalın *iletim* yoluyla, aynı buyruklara boyun eğen
özdeş varlıkların doğabileceği bir yapay-nesne (*artefact*), soyut bir
ana kalıp olarak görülebilir (Genetik simülasyonun inanılmaz şid-
deti buradan kaynaklanır).

"Bana kalan genetik miras, belli bir sperm belli bir yumurta ile karşı-
laştığında sonsuza dek belirlenmiş oldu. Bu miras beni gerçekleştiren
ve işleyişini sağlayan tüm biyokimyasal süreçlerin reçetesini kapsar.
Bu reçetenin bir kopyası bugün beni oluşturan on milyarlarca hücrenin
her birinde kayıtlıdır. Her biri beni nasıl üreteceğini bilir; o, karaciğ-
erimin ya da kanımın bir hücresi olmadan önce benim bir hücremdir.
Dolayısıyla bu hücrelerin birinden yola çıkarak buna özdeş bir birey
yapmak kuramsal olarak mümkündür."

A. Jacquard

Demek ki klonlama, bedenın oluşum tarihinde, soyut ve genetik
formülüne indirgenmiş bireyin seri bölünmeye mahkûm olduğu son

evredir. Burada Walter Benjamin'ın teknik çoğaltılabilirlik çağında
sanat yapısına ilişkin söylediği şeyin yeniden ele alınması gerekir.
Seri halde çoğaltılmış yapıtta yitirilen şey, yapının *aura'sıdır*, şimdiki
ve burada'nın o özel niteliği, estetik biçimidir ve Benjamin'e göre
de bu, düşünce geçilemez çoğaltılma yargısı içinde *politik* bir biçim
alır. Yitirilen şey, ancak nostaljik ve geçmişe dönük bir tarihin "otant-
tik" olarak yeniden oluşturabileceği orijinaldir. Benjamin'ın çağdaş
sinema, fotoğraf ve kitle iletişim araçlarıyla ilişki içinde betimledi-
ği bu gelişmenin en ileri, en modern biçimi, her şey daha baştan sı-
nırsız çoğaltım uyarınca tasarlandığından, orijinalin bundan böyle
hiç yer almadığı biçimdir.

Yalnızca iletiler düzeyinde değil, klonlama ile bireyler düzeyin-
de de başımıza gelen budur. Gerçekle artık yalnızca bir ileti veya bir
bilgi-işlem maddesi olarak düşünülen bedenın başına gelen budur.
Bu durumda, Benjamin'ın sanayi nesneleri ve kitle iletişim görnüt-
tülleri için kullandığı aynı terimlerle bedenın seri olarak üretilmesi-
ne hiçbir şey karşı durmaz. Çoğaltım (yeniden-üretim) üretimi on-
cuklar, genetik model de tüm olası bedenleri önceden belirler. Bu
tersiyiz olmayı buyuran şey teknolojik patlamadır. Benjamin, daha
o zamandan, kökensel varlıklara geri götürülemeyen özdeş varlıklar-
ın üremesini olanaklı kılan bu teknolojinin çağımızdaki derinleş-
mesi henüz kavranmamışken, henüz endüstri çağında olan bu tek-
nolojiyi en uç sonuçları içinde, mutlak araç -bundan böyle hiçbir
şeyin diğerinden ayırt edilemeyeceği özdeş nesneler ve görüntüler
üretimini buyuran devasa protez- olarak tanımlamıştır. Sanayi ça-
ğının protezleri hâlâ dışsal ve dış-tekniktir, bizim bildiklerimiz ise
dal budak saldı ve içvleştirdi: iç-tekniktir bunlar. Yumuşak tekno-
lojiler, genetik ve zihinsel *software* çağındayız.

Sanayinin eski altın çağındaki protezler mekanik olduklarından
hâlâ görüntüsünü değiştirmek için bedene geri dönüyorlardı; pro-
tezlerin kendileri de tersinir bir biçimde, imgelemde metabolizma-
ya dönüşürüyorlardı ve bu teknolojik metabolizma da bedenın
görüntüsünün bir parçasıydı. Ama simülasyonda geri dönüşsüz bir

noktaya, ölümcul sınıra ulaşıldığında, yani protez, sonraki tüm simgesel devreleri yakarak derinleştiği, içselleştiği, bedeninin anonim ve mikromoleküler bağına işlediği ölçüde ve "kökensel" model olarak bedene içkinleştiğinde, her olası beden bu protezin değişmez tekrardan başka bir şey olmadığının, bu durum, bedeninin, beden tarihinin ve başına gelen olayların sonudur. Kişi artık kendi genetik formülünün kanserli metastazından başka bir şey değildir. X kişisinden klonlama yoluyla meydana gelen tüm bireyler kanserli bir metastazdan -kanserde olduğu gibi aynı hücrenin hızla çoğalmasından- başka bir şey olabilir mi? Genetik kodun ana ilkesiyle kanser patolojisi arasında sıkı bir ilişki vardır. Kanser temel bir hücrenin, bütünü organik yasalarını hiçe sayarak sonsuza değin hızla çoğalmasıdır. Aynı biçimde, klonlamada da hiçbir şey Aynı'nın sürdürülmesine, tek bir ana kalıbın dizginsizce hızla çoğalmasına karşı gelmez. Eskiden eşeyli üreme buna hâlâ karşı çıkıyordu; günümüzde ise özdeşliğin genetik ana kalıbı sonunda saptanabildi ve kişilerin rastlantısal cazibesini oluşturan tüm farkları ortadan kaldırmak da mümkün olacaktır.

Tüm hücreler öncelikle tek ve aynı gen formülünün bulunduğu yer olarak tasarlanmışsa eğer, bu hücreler -yalnızca tüm özdeş bireyler değil, bir bireyin tüm hücreleri de- temeldeki bu formülün kanserli yayılımından başka nedir ki? Sanayi nesneleriyle başlayan metastaz, hücresel örgütlenmede son bulur. Kanser kapitalist çağın bir hastalığı mıdır, diye sormak gereksiz. Gerçekte kanser tüm çağdaş patolojiyi yöneten hastalıktır; çünkü bizzat kodun zehirli biçimidir. Hem aynı sinyallerin şiddetli biçimde tekrarlanmasıdır hem de aynı hücrelerin şiddetli biçimde tekrarlanması.

Beden sahnesi, tersinmez bir teknolojik "ilerleyiş" boyunca değişir. Değişime uğrayan şey, bütünü şemasıdır. Eksik bir organı tamamlanmaya yurayan alışılmış protez bedeninin genel modelinde hiçbir şeyi değiştirmez. Organ nakilleri hâlâ böyledir. Peki, zihnin psikotrop ve uyuşturucularla biçimlendirilmesine ne demeli? Burada değişikliğe uğrayan şey, *beden sahnesi*'dir. Psikotropik beden, temsili, aynanın ve söylemin perspektif alanından geçmeden, "içerden" biçimlenmiş bir bedendir. Sessiz, zihinsel, moleküler (spekü-

ler' olmayan) beden; eylemin ya da bakışın aracılığı olmaksızın doğrudan metabolizmaya dönüşmüş beden; ötekilik taşımayan, salı-nelennmeyen, aşkınlığı olmayan içkin beden; beynin ve iç salgı bezlerinin içpatlamalı metabolizmalarına mahkûm beden; algı nesneleri yerine kendi iç terminallerine bağlı olduğundan duyarlı değil, duyumsal beden (Bedenin "temiz", boş bir duyumsallık içine kapatılabilmesinin nedeni budur, kendisini çevreleyen dünyaya dokunmadan *kendi* duyumsal uçlarıyla bağlanışının koparılması yeterlidir); bu dokunulabilir plastiklik, zihinsel esneklik, çok yönlü psikotropizm evresindeki homojen beden; nükleer ve genetik manipülasyona yani mutlak görüntü yitimine şimdiden yakın beden; ne başkaları için, ne kendileri için temsil olasılığı olmayan bedenler; genetik formüldeki dönüşüm ya da biyo-kimyasal etki alanı yoluyla kendi varlık ve anlamlarından yoksun bırakılmış bedenler; Yeniden dirilmeleri kesin olarak imkânsız bedenler.

Artık ensest yapmıyoruz, ama ensestli tüm ürevleriyle genelleştirdik. Fark şu ki ensestimiz artık cinsel ya da ailevi değil; daha ziyade ikiye bölünerek üreyen ve tekhücreli bir ensest. Yaşadığı böyle deldik: Aynı'nın bölünmesi yoluyla; Öteki'nin aracılığı olmadan Kendi'nin Kendi ile çiftleşmesi yoluyla. Gene ensest bir; ama ensest trajedisi yok. Buna karşın, bu tehlikeli fanteziyi en kaba biçimiyle somutlayarak toplumlarımızdaki bu ensestvari durum ölçüsünde büyüyen kökensel öğrenmeyi, tiksintiyi ve uğursuzluğu da somutlaştırdık. Bu başlangıçtaki değişim olanaksızlığı evresine geri dönmektense, "Öteki cehennemini" daha iyiydi belki.

Kişi artık ötekiyle yüz yüze gelmiyor, ama kendi kendisiyle çatışıyor. Bağışıklık sürecinin saldırgan biçimde tersyüz oluşuyla, bağışıklık kodundaki bir bozuklukla ve kendi savunma sistemlerinin yok olmasıyla birey kendi antikoruna dönüşüyor. Dolayısıyla tüm toplumumuz -mikroplardan arıtılarak akan iletişimde, interaktif akışta, değişim ve temas yanıtılaması içinde- ötekiliği etkisiz kılma-yı, doğal gönderme olarak ötekini yok etmeyi amaçlıyor. İletişim

* Bir aynı gibi izdiği yanıtıtan anlamı, oda, iç n.)

yüzünden bu toplumun kendisine karşı alerjisi artıyor. Kendi genetik, biyolojik ve sibernetik varlığı karşısındaki şeffaflık yüzünden beden, kendi gölgesinden bile alerji kapıyor. Yadsınan tüm gerçeklik hayaletleri kendi kendini yıkan bir süreç olarak dırılıyor. Bu da körlüğün şeffaflığıdır.

Yabancılaşma bitti; Bakış olarak Öteki, ayna olarak Öteki, geçirimsizlik olarak Öteki yok artık. Bundan böyle, mutlak tehdide dönüşen şey, ötekilerin şeffaflığıdır. Artık ayna olarak, yansıyan yüzey olarak Öteki yok, kendinin bilinci boşlukta ışıma tehdidi altında.

Yabancılaşmaya son verme ütopyası da bitti. Özne, dünyanın bütünselleşmesi perspektifi içinde, kendini olduğu gibi yadsımayı başaramadı. Öznenin belirli bir olumsuzlanması yok artık, bundan böyle öznenin ve ötekinin konumunda bir belirsizlik var yalnızca. Belirsizlik içinde özne artık ne biri ne diğeri, bundan böyle yalnızca Aynı'dır. Bölünerek çoğalma karşısında bölünme yok oluyor. Oysa öteki her zaman bir diğerni barındırabilirken Aynı, kendinden başkasını asla barındırmaz. Güncel ideal-konumuz bu: Öteki'nden arıtılmış, bölünmeden arıtılmış ve kendinin metastazına, katıksız yönelenmeye mahkûm özne

Bu artık öteki cehennemini değil, kendi cehennemini.

"İki erkek kardeş bir çatıda yaşıyorlardı. Her birinin bir kızı vardı ve iki çocuk da aynı yaşıydı. Erkek kardeşler kızlarını yatılı okula verir ve on sekiz yaşına gelinceye dek okulda bırakırlar. Kızlar çok güzeldir. Babaları onları şaloya geri getirirler. Bindikleri arabanın içinde iki kuzinden biri aniden kendini kötü hisseder ve ölür. Aynı anda çatıda kızını bekleyen baba da ölür. İki genç kızdan yalnız biri sağ gelir ve babası genç kızı soyar, duğaya karşı gelerek içine girer. Aynı anda her ikisi de gâipken gelen bir güçle odada yükselirler, uçarak bir pencereden dışarı çıkar ve artık somu olmıyan bir ensest kucaklaşmada içinde taş kesmiş olarak kırların üstünde uçarlar. Kanatsız uçan anormal bir çiftleşme içindeki çiftin göklerden geçişi, bu huzurlu kurlarda yazayan herkesin içini uzun uzun olumsuzca titreterek derinlemesine hissedilir. İnsanlar arasında akla aykırı eylemlere, hayvanlarda hastalık ve şiddet-

te, bakkilerde sakınyı yol açarak her yere yozlaştırıcı bir dengesizlik, pank halinde bir şaşkınlık, tanımsız bir korku yayılır; tüm ilişkilerin düzeni bozulmuştur "

Guido Ceronetti

Farklılık melodramı

Peki öyleyse ötekilik nereye gitti? Öteki'ni keşfetme, araştırma ve "icat" orjisi yaşıyoruz. Farklılık orjisi. İki yanlı, arayüzeyli, interaktif pezevenklik. Yabancılaşma aynasının (çocukluğumuzun büyük zevklerini oluşturan ayna evresinin) ötesine bir kez geçildiğinde, yapısal farklılık modada, geleneklerde ve kültürde sınırsız hızla çoğalır. Irkın, deliliğin, sefaletin ve ölümün kaba ve katı ötekiliği bitti. Tüm geri kalanlar gibi ötekilik de pazarın, arz ve talep yasasının boyundaruğuna girdi. Bulunmaz hint kumaşı oldu, Ruhsal değerler ve yapısal değerler horsasındaki olağanüstü kotası buradan kaynaklanıyor. "Öteki kim? Öteki nerede?" gibi anahtar soruları sürekli soran bilimkurgu içindeki kusursuz, yoğunlaştırılmış Öteki simülasyonu buradan kay-

naklanır; ama bilimkurgu ötekiliğe ve farklılığa ilişkin dizginsiz bir spekülasyonun ve neredeyse bir karahorsasının hukum sürdüğü gündelik evrenimize benzer. Öteki sahnedeki ötekini veya bilinçdışındaki ötekini (son simgesel sermayemiz! Ona özen gösterin, fazla zamanımız kalmadı; maden yatağı sonsuz değil) saymazsak, koruma altındaki yerlilerden evcil hayvanlara uzanan gerçek bir ekoloji takıntısı (ötekiliğin sıfır noktası!). Ötekiliğin maden yatakları tükeniyor; hammadde olarak Öteki'ni tükettik (Claude Gilbert'e göre, deprem ve felaket yıkıntıları altında izini aramaya kadar vardırıdık işi).

Birdenbire, öteki, canı çıkarılmak, nefret edilmek, dışlanmak, baştan çıkarılmak için değil; anlamak, kurtarmak, özen göstermek ve saygı görmek için artık. İnsan Hakları'ndan sonra Öteki Hakları'nın ilan edilmesi gerekirdi. Zaten bu yapıldı da: Evrensel Farklılık Hakkı. Ötekini politik ve psikolojik olarak anlama orjisi; hatta ötekinin artık olmadığı yerde onu diriltmek. Eskiden Öteki'nin olduğu yerde, Aynı ortaya çıktı.

Artık hiçbir şeyin olmadığı yerde, Öteki ortaya çıkmalıdır. Dramı değil, ötekiliğin psikodramını yaşıyoruz; tıpkı toplumsallığın ve cinselliğin psikodramı içinde olmamız gibi; tıpkı bedeninin psikodramı içinde ve meta-söylemler arasında, tüm bu melodramı yaşıyor olmamız gibi. Ötekilik psikodramatik, sosyodramatik, semiyodramatik ve melodramatik bir hal aldı.

Temasın, psikolojik testlerin ve arayüzeyin psikodramında tek yaptığımız şey, ustaca simulasyon yapmak ve ötekinin yokluğunu dramatize etmektir. Bu yapay dramaturgi içinde ötekilik her yerde yok oldu; ama tıpkı modern politik hayvanın kendi politik görüşünü umursamaz hale gelmesi gibi kişi de kendi öznelliğini, yabancılaşmasını umursamaz oldu. Özne (Marc Guillaume'un deyisiyle) şeffaf, hayaletsi ve böylelikle de interaktif oluyor. Çünkü interaktif ilişkide kişi kimseinin ötekisi değildir. Kendisi karşısında umursamaz olduğu ölçüde, sanki, canlı olduğu halde, çifti, gölgesi, ötekisi olmayan bir toz haline getirilmiş (*hypostasier*) gibidir. Bu bedel karşılığında, olası tüm balesimler, tüm bağlantılar için kullanılabilir hale gelir.

İnteraktif varlık yeni bir mücadele biçiminden değil de toplum-
sahın ve ötekiliğin kayboluşundan doğmuştur. O, Öteki'nin ölümün-
den sonraki ve artık kesinlikle aynı şey olmayan ötekidir. Öteki'nin
yadsınımasından (*dénégation*) doğan Öteki'dir.

Gerçekte, tek interaktivite, aracının ya da görölmez hale gelmiş
makinenin interaktivitesinden başka bir şey asla değildir. Mekanik
otomalar hâlâ insan ile makine arasındaki farklılıkla ve bu farklı-
lığın bilyüsüyle ilgileniyorlar. İnteraktif otomalarımız, simülasyon
otomalarımız ise bu farklılığı sorgulamıyorlar artık. İnsan ve makine
ne eşbiçimli ve tarksız bir hal aldı; artık hiç biri diğerkinin ötekisi de-
ğil.

Bilgisayar için Öteki yoktur. Bu nedenle akıllı değildir. Çünkü
akıl bize her zaman ötekinden gelir. Bu nedenle bilgisayar böylesi-
ne başarılıdır. Akıldan hesap şampiyonları, aptal hesap makineleri
olanlar yalnızca otistlerdir. Ötekinin var olmadığı ve bunun için de
acayip güçlerle donatılmış zihinlerdir. Entegre devrelerin güçlü de
buradan kaynaklanır (hatta düşünce iletimi de böyle kabul edilme-
lidir). Soyutlamanın gücüdür bu. Makineler daha hızlıdır, çünkü her
tür ötekilikle bağlantıları kesilmiştir. Bilgisayar ağları da akıl ve
ikiz akıl arasındaki dev bir göbek bağı gibi onları birbirine bağlar.
Ancak, aynı olandan aynıya giden bu homeostazın* içinde ötekiliğe
makine tarafından el konulmuştur.

Tüm bu psikodramatik üstyapıdan arıtıldığında geriye hâlâ bir
ötekilik kalır mı?

Öteki'nin yalnızca bir metafiziği değil, bir de fiziği var mıdır?
Ötekiliğin yalnızca diyalektik değil, ikili bir biçimi de var mıdır?
Öteki'nin yalnızca ruhsal ve toplumsal dostluk partneri olarak de-
ğil, yazgı olarak da bir biçimi var mıdır?

Bugün her şey farklılık terimleriyle ifade ediliyor. Ama ötekilik
farklılık değildir. Ötekiliği öldürenin farklılık olduğu bile düşünüle-
bilir. Dil bir farklılıklar sistemi içinde dağıldığında, anlam yalnızca
diferansiyel bir etki olmaya indirgendiğinde, dilin kökten ötekiliği

öldürülür; dilin can damarı olan, kendisi ile anlam arasındaki, dille
bu dış konuşan arasındakiki diyaloya son verilir; dilde aracılığa, ek-
lemlemeye, anlama indirgenemez olan ve köktenliğinde tanı ola-
rak dilin öznenin başka (Öznenin Ötekisi mi?) olmasını sağlayan
şey yok edilir. Dilde yalnız yapısal çözümlemenin nesnesini oluşturu-
ran küçük bir farklılık oyunu değil; bir dil oyunu, makdeselliğinin,
ilmeğlerinin baştan çıkarıcılığı, simgesel bir yaşam ya da ölüm me-
selesi olabilmesinin nedeni budur.

Peki o halde; kadın erkeğin ötekisidir, deli normalin ötekisidir,
vahşi uygarın ötekisidir demenin ne anlamı var? Kim kimin öteki-
sidir, diye sormanın sonu gelmez. Efendi kölenin ötekisi midir? Sı-
nıf ve güç ilişkileri terimleriyle, evet. Ama bu karyülik indirgeyici-
dir. Gerçekte bu hiç de böyle olmaz. Varlıkların ve nesnelerin bir-
birine geçişi yapısal farklılığın geçişi değildir. Simgesel düzen, ben-
le Öteki'nin ayrımına bağlı olmayan ikili ve karmaşık biçimler içe-
rir. Parya, Brahman'ın ötekisi değildir; yazgıları başkadır. Aynı de-
ğer skalası içinde farklılaşmamışlardır; değışmez bir düzen içinde,
günle gece gibi donup duran bir çevrim içinde birbirlerine bağlıdır-
lar. Gece gündüzün ötekisi midir? Peki, erilin dışının ötekisi oldu-
ğunu bize söyleten nedir? Bu ikisi, kuşkusuz, kesintisiz bir baştan
çıkarma içinde, günle gece gibi birbirini izleyen ve değış tokuş olan
tersine çevrilebilir anlardan başka bir şey değildir. Filan cinsiyet as-
la falan cinsiyetin ötekisi değildir; tek istisnası, aslında yalnızca bir
ütopya olan farklılaştırıcı cinsellik kuramıdır. Çünkü *farklılık bir
ütopyadır*. Ögeleri ayırt etme hayali ve onları yeniden bir araya ge-
tirme bir düştür (İyilik ve kötülük ayrımı için de aynı şey geçerlidir;
Bunların birbirinden ayırt edilebilmesi bir düştür, uzlaştırılmak isten-
mesi daha da gerçekdışı bir ütopyadır). Kültürümüze ait olan bu
tek ayrım perspektifinde cinsellik konusunda Öteki'nden söz edile-
bilir. Gerçek cinsellik "egzotik"tir (Segalen'in kullandığı anlamda);
iki cinsiyetin kökten kıyaslanmazlığındadır; yoksa asla baştan çı-
karma olmazdı, yalnızca binnin diğerkini yabancılaştırması olurdu.

Farklılıklar, düzenli değış tokuştur. Peki değış tokuşun düzenini

* Homeostaz: Canlı organizmalarda, çeşitli fizyolojik sabitlerin dengelenmesi. (ç.n.)

bozan nedir? Pazarlık konusu yapılamayacak şey nedir? Sözleşmeye, yapısal farklılıklar oyununa girmeyen nedir?

Değiş tokuşun olanaksızlığına bağlı olan nedir?

Değiş tokuşun olanaksız olduğu her yerde terör söz konusudur. Yani hangisi olursa olsun kökten ötekilik bir terör kaynağıdır. Ötekiliğin normal dünya üzerinde varoluşuyla uyguladığı bir terördür bu. Bu dünya da onu yok ederken uygular bu terörü

Geçen yüzyıllar boyunca, tüm şiddete dayalı ötekilik biçimleri ister istemez kapsamayı ve dışlamayı, kabullenmeyi ve ayrımcılığı eşsüremlili olarak içeren farklılık söylemine dahil edildiler. Çocukluk, delilik, ölüm, yaban toplumlar; tüm bunlar evrensel birliğin içinde yapıya dahil edilmiş, üstlenilmiş ve özümlemişti. Delilik, dışlanma statüsünü kırınca, bu kez, çok daha incelikli psikolojik tuzaklara düştü. Ölüler, ölü kimlikleriyle bir kez tanındıklarında, ölünün yüzü tünden unutuluncaya kadar, mezarlıklara kapatılıp uzakta tutuldular. Yerlilere yaşama hakkı yalnızca belli bölgelerde kalmaları şartıyla tanındı. Bir farklılık mantığının beklenmedik gelişmeleri böyledir.

Öteki öteki olduğu, yabancı yabancı kalılığı sürece ırkçılık yoktur. Öteki farklı hale geldiğinde, yani tehlikeli biçimde yakınlaştığında ırkçılık ortaya çıkmaya başlar. Ötekini uzakta tutma merakı da bu noktada uyanır.

Segalen, "temel farklılıkların dikişsiz ve yamasız gerçek bir dokuya asla varamayacaklarına ve büyüyen kaynaşmanın, engellerin yıkılışının ve mekânların birbirine büyük ölçüde yakınlaşmasının, bir yerlerde yeni bölmeler ve öngörülmemiş boşluklarla kendiliklerinden telafi edileceğine inanabiliriz," demektedir.

İrkçilik, bu "yeni bölmeler"den biridir. Farklılık psikodramı karşısındaki ani tepkidir; öteki olma fantezisi ve takıntısıdır. Ötekini sürekli olarak içeri alma ve dışarı atmanın psikodramıdır. Bu farklılıkları içermenin dayanılmaz olduğu öyle doğru ki öteki ne pahasına olursa olsun farklılıkları somutlaştırarak kendini cinlerden kurtarmak zorundadır. İrkçiliğin biyolojik iddiası temelsizdir, ama ırksal göndermeyi nesnelleştirerek her yapısal sistemin can damarında yer alan mantıklı dürtüyü açığa vurur; Farklılığın fetiş haline geti-

rilmesi. Oysa diferansiyel sistemlerde denge yoktur; farklılık, sonsuz büyükle sonsuz küçük arasında gıdip gelir. Ötekiliği ve farklılıkları sınırlı biçimde yönetebilmek, bir ütopyadır.

Farklılık mantığı bir anlamda ("farklılık hakkı" saçmalığında doruk noktasına varan) evrensel bir simülasyon olduğundan, bu simülasyonun sonu, yavaş yavaş ırkçılığa, farklılığın bu diğer umutsuz sanısına varır. Farklılıklar ve farklılık kulu hızla çoğalırken, eleştirel aklın ulaşamadığı haşka bir alışılmamış ve anormal şiddet daha da hızla büyür. Segalen'in sözünü ettiği "öngörülmemiş boşluklar"tır bu. Burada artık yeni farklılıklar söz konusu değildir; dünyanın toptan homojenleştirilmesini önlemek için açığa çıkan kadavramı ve viral Öteki'nin canavarı metaforu olan, sistemimiz tarafından ölmeye bırakılmış tüm ötekilikleri bir araya getiren Alien'dir bu.

Biyolojik gönderme bulunmadığında, imler düzeyindeki en küçük farklardan beslenen, eylemi viral ve otomatik hale gelen ve genelleşmiş bir göstergebilimin hankaları içinde sürüp giden bu ırkçılıkla hiçbir farklılık hümanizması savaşılamaz; çünkü ırkçılık bizzat farklılık virüsünün kendisidir.

Ötekiliğin korkunç biçimlerine ilişkin sorun, ötekini içeri alma ve farklılıkları içselleştirme üzerine verilen vaazlarla çözümlenmiş olmayacaktır; çünkü bu biçimler tam olarak o saplantılı ben ve öteki diyalektiklerinden, o saplantılı farklılaşmadan doğmuştur. Farklılığın doğru kullanımına güvenmek isteyen "diyalektik" ötekilik düşüncelerinin tüm zayıflığı budur. Viral, içkin, güncel ve kesin biçimiyle ırkçılık, farklılığın doğru kullanımının olmadığını ispatlar.

Tıpkı Marx'ın, "Öz olarak din eleştirisi sona ermiştir," demesi gibi, *öz olarak ırkçılık eleştirisi sona erdi*, denebilmesinin nedeni de budur. Metafizik din varsayımının boşluğu ispatlandığı andan itibaren bu eleştiri daha ileri bir üretim tarzının koşulları içinde yok olmaya mahkumdur. Biyolojik ırklar varsayımının boşluğu ispatlandığı andan itibaren ırkçılık, daha ileri evrensel farklılıklar karma-sı koşulları içinde yok olmaya mahkumdur. Yeter ki, örneğin din, Marx'ın öngörmediği şekilde metafizik ve aşkın bir biçim olmaya son vererek içkinleşip ve dini hafızalardan dahi silmeye dek varın

bir düzenin ilerlemesinden beslenen dinsel *canlanma* uyarınca ideolojik ve pratik sayısız değişkelere bollunmuş olmasın. Bugün her yerde gözlemlediğimiz budur. Irkçılık için de bu böyle; o da içkin, viral ve gündelik hale geliyor. Irkçılık hakkında yapılan "bilimsel" ve akılcı eleştiri, yanılsama olarak biyolojiye değil de yalnızca biyolojik yanılsamaya bağlandığından, tuzaktan kurtulamadan biyolojik uslanlamayı tersyüz eden biçimsel bir eleştiridir. Aynı şekilde, ırkçılığın politik ve ideolojik eleştirisi de yanılsama olarak farklılığa saldırmaksızın yalnızca ırkçı farklılık saplantısına saldırıldığından biçimsel bir eleştiridir. Dolayısıyla o da hiçbir şeye dayanmayan eleştirel bir yanılsamaya dönüşüyor ve sonuçta din kendisine dönük materyalist eleştirden nasıl neşeyle sağ salım çıkmışsa, ırkçılık da akılcı eleştirden öyle sağ çıkmıştır. Tüm bu eleştirilerin öz olarak bitmesinin nedeni budur.

Farklılığın doğru kullanımı yoktur. Yalnızca ırkçılığın değil, farklılığı sürdürmeye ve korumaya yönelik tüm ırkçılık karşıtı ve insancıl çabaların gösterdiği de budur. İnsanlığı birleştirme (*cœumenisme*) amacı, farklılığı birleştirme amacı, her yerde açmazdadır ve bu açmaz, evrensellik kavramının da açmazıdır. Fransa'da bunun en yeni örneği genç Magnpiller'in başörtüsü olayıdır. Ahlâki ya da politik hiçbir farklılık kuramında çözüm olmadığı şeklindeki çok yalın olguyu kesin olarak gösteren bu olayda, tüm akılcı kanıtlamaların ikiye bölünmüşlüğü açığa çıkmıştır. Çünkü tersine çevrilebilir bir yanılsama olan şey, farklılığın kendisidir. Dünyanın dört bir yanına götürdüğümüz bu yanılsama, İslamcı, köktendinci ve ırkçı biçimde, yani tanınmaz bir halde, bize geri geliyor; akıldışı ve indirgenemez ötekilik olarak bize geri geliyor; iyi de oldu.

Bu konudaki vicdan rahatsızlığımız da hanka. Afganlılar'ın kendilerine dağıtılan ilaçları kullanmaktansa el altından yeniden satmayı yeğlediklerini fark eden Sınır Tanımaz Doktorlar örgütünün karşılaştığı olay buna örnektir. Sorumlular yürek paralayıcı bir vicdan muhasebesi içindeler. İlaçların dağıtılmasına son mu verilmeli, yoksa "kültürlerin farklılığı" adına bu ahlâkdışı ve tekil tepkiyi hoş görmek mi gerekiyor? Düşünüp taşındıktan sonra farklılık sunağında Batılı değerlerin kurban edilmesi yeğlenir ve ilaç kara-

borsasını beslemeyi sürdürmeye karar verilir. Humanizm gereği!

Humanist kafa karışıklığına bir başka hoş örnek: "Sudanlı halkların iletişim gereksinimleri"ni incelemek için biri görevli olarak Sudan'a gönderilmiştir. Sudanlılar iletişim yapmayı bilmiyorlar mı? Ama asıl mesele, aç oldukları ve onlara hintdarısı yetiştirmeyi öğretmek gerektiğidir. Sudanlılar'a tarımbilim uzmanlarının gönderilmesi çok pahalıya mal olduğundan, tüm bunlar onlara video kasetleriyle öğretilecektir. Dolayısıyla iletişim çağına girmeleri gerekir: Hintdarısı, teypten ve videodan geçer. Fiş takılı değilse, ağza atılacak hiçbir şey yoktur. Böyle olunca da şehirlerle köylere teypler sokulur. Ne yazık ki yerel mafya, ağı ele geçirir ve eğitim kasetlerinin yerine kazançlı bir porno kaset pazarı yerleştirir. Bu da halkı hintdarısı ekiminden daha fazla memnun eder. Porno, hintdarısı, video; aynı kavga. İletişimin pembe ve siyah kitabına yazılacak bir masal daha!

İkiyüzlü hoşgörü "anlayışsızlık" boy ölçüşebilecek tek şey, bu anlayışın altında yatan derin küçümsemedir: "Farklılığınıza saygı gösteriyoruz"; ortuk biçimde: Sız, az gelişmişler, elinizde bundan başka bir şey kalmadı, sakın bunu da bırakmayın, demektir (Folklor ve sefalet göstergeleri farklılığın en iyi işaretleridir). Bundan daha küçümseyici, bundan daha küçümseyecek bir şey yoktur. Bu, en kökten anlayışsızlık biçimidir. Bu, Segalen'e göre yalnızca "ebedi ezeli anlayışsızlığa" bağlı değil, varlığında kibirlere ısrar eden ve ötekilerin farklılığından beslenen ebedi ezeli aptallığa da iyiden iyiye bağlıdır.

Diğer kültürler hiçbir zaman ne evrensellik ne de farklılık iddiasında bulundular (En azından bir tur kültürel afyon savaşı içinde bu onlara aşılmadı önce böyleydi). Onlar özgünlükleriyle, ayrıksılıklarıyla, ayinlerinin, değerlerinin indirgenemezliğiyle yaşarlar. Tüm bunları uzlaştırmak isteyen öldürücü yanılsamayla, kendilerini yok eden bu yanılsamayla oyalamıyorlar kendilerini.

Evrensel ötekilik ve farklılık simgelerinin efendisi olan kişi, dünyanın efendisidir. Farklılığı düşünen kişi antropolojik açıdan üs-

tündür (Elbette; antropolojiyi icat eden odur çünkü). İcat eden o olduğuna göre o her hakka sahiptir. Farklılığı düşünmeyen kişi, farklılık oyununu oynamayan kişi yok edilmelidir. İspanyollar karaya ayak basığında Amerika kıtasındaki yerliler böyledir. Farktan hiçbir şey anlamazlar, kökten ötekilik içindedirler (İspanyollar farklı değildir, onlar tanrıdır, nokta, hepsi bu). Bu durum, İspanyollar'ın ne dinsel ne ekonomik ne de herhangi bir açıdan haklı çıkan, yerlileri yok etme hırsının nedenidir; bu hırsın tek haklı nedeni şu mutlaka cinayettir: Farkın anlaşılmasızlığı. Artık kökten değil, evrensellik kavramının gölgesinde, pazarlık edilebilir bir ötekiliğe dahil olmaya zorlanan yerliler toplu olarak kendilerini kurban etmeyi yeğlerler. İspanyollar'ın yok etme deliliğinin tamamlayıcısı olan kendini ölmeye bırakma hırsı buradan gelir. Yerlilerin kendilerinin yok edilmesine bu tuhaf suç ortaklıkları, ötekiliğin sırtını korumanın tek yoludur.

Cortez, Cizvitler, misyonerler, daha sonra da antropologlar (Amerika'nın Fethi'nde *La Conquete de L'Amérique*- bizzat Todorov da) pazarlık edilebilir ötekilikten yanadırlar (Yaşamının sonuna doğru, işi yokuşa sürmeden fethi son vermeyi ve yerlileri yazgılarına bırakmayı öneren Las Casas hariç). Hepsi de aydınlanmış zihinler olarak farklılığın doğru kullanımına inanırlar. Kökten Öteki dayanılmazdır; yok edilemez, ama kabul de edilemez: O halde pazarlık edilebilen ötekinin, farklılıktaki ötekinin öne çıkarılması gerekir. Burada modernliğin tüm hümanist erdemlerinin işin içine girdiği daha incelikli bir yok etme biçimi başlar.

Yok etmenin başka bir çeşidi: Yerliler Hristiyan olmadıkları için değil, Hristiyanlardan daha Hristiyan oldukları için yok edilmelidirler. Vahşetleri ve insan kurban etmeleri dayanılmazsa, bu, acıma ve ahlak bakımından değil, bu vahşet onların tanrılarının otoritesine bağlılığına ve inançlarının gücüne tanıklık ettiği içindir. Bu güç, İspanyollar'ı dinlerine yeterince bağlı olmamaktan utanırır, ikiyüzlü imanın ardında yalnızca altın ve ticaret dinini tanıyan bu Batılı kültürü gülünç düşürür. Aşırı dindar yerliler karşısında Batılı akıl, kendi değerlerine saygısızlık ettiği için utanır. Bir kültürü kendi gözünde mahkûm ettiği ve gizemini kaldırdığı için yerlilerin fa-

natizmi dayanılmazdır (Ayrı şey bugün İslam ile ortaya çıkıyor). Böylesi bir suçun kefareti ödenemez ve tek başına bu suç bile soykırımı haklı kılar.

Herkes için bir öteki olduğu kesin değildir. Yabancı için, ilkel için bir öteki var mıdır? Kimi ilişkiler tamamen asimetrik: Biri, ötekinin ötekisi olabilirken, öteki ötekinin ötekisi olmayabilir. Ben, onun ötekisi olabilirim, ama o benim için bir öteki olmayabilir.

Tierra del Fuego'da yaşayan Alakalufiler Beyazlar'ı anlamamanın, onlarla konuşma ya da pazarlık etmenin yollarını hiç aramadan yok edildiler. Kendilerine "insan" diyorlardı ve ötekiler yoktu. Beyazlar farklı bile değillerdi: Anlaşılmazlardı. Şaşırtıcı teknikleri, zenginlikleri Alakalufiler'ı şaşırtmaz bile. Uç yüzyıllık temas süresince beyazların tekniklerinden hiçbir şey benimsemezler, daima sandallar da kürek çekerler. Beyazlar onları kırıp geçirir ve öldürürler, ama sanki Beyazlar hiç yokmuş gibi olur her şey. Ötekiliklerinden hiç ödün vermeden öleceklerdir. Asla özümlemiş olmayacaklar, hatta farklılık evresine bile ulaşamayacaklardır. Beyazlar'a, onları farklı olarak tanıma şerefini bile vermeden ölmüş olacaklardır. İlah edilemezdirler. Buna karşın Beyazlar için onlar "ötekiler"dır; farklı, ama en azından Hristiyan-laştırmak, sömürmek, sonra da ortadan kaldırmak için yeterince insan olan varlıklardır.

Alakalufiler egemenken kendilerine "insan" diyorlardı. Ardından Beyazlar Alakalufiler'ı, onların Beyazlar'ı belirtmek için kullandıkları adla adlandırdılar: Yabancılar. Muhtemelen Alakalufiler de kendi dillerinde kendilerine "yabancı" derler. Nihayet, son zamanlarda adları "Alakalufiler" olacaktır; bu, Beyazlar'ın önünde hâlâ ağızlarından çıkan tek sözdür ve "ver, ver" anlamına gelir; artık yalnızca dilenciliklerinin adıyla adlandırılıyorlar. Önce kendileri, ardından kendilerine yabancı, daha sonra kendilerinde namevcut: İsim biçmesi yok edilmelerini yansıtıyor. Cinayet, evrensel bakış açısını ellerinde tutanların ve ötekiliği kendi yararlarına kullananların işidir tabii ki. Öteki'ni kavramaktan bile uzak, kendi tekilikleri içindeki Alakalufiler kaçınılmaz olarak yenilmişlerdir. Ama bu tekiliğin yok edilmesinin de uzun vadede Beyazlar için bilemeül olmayacağı söylenemez; sömürgeci hümanizmle defedilen, ama Beyazlar'ın kanla-

rında tekrar virüse dönlüşen ve sonunda onları da aynı yok olma biçimine mahkûm eden kökten ötekiliğin intikamı.

Her şey sisteme boyun eğen, aynı anda da her şey sistemden kaçan. Batılı yaşam tarzına özenen dünya halkları hiçbir zaman bu yaşama katılamadıkları gibi gizliden gizliye de küçümserler. Bu değerler sisteminin merkezinin dışında dururlar. Bu halkların birleşme ve –genellikle bağnazca– Batılılar’dan çok Batılı olma tarzları, Aydınlanma ve ilerleme kırıntılarıyla yaptıkları ufak tefek şeyler, maymunu bir parodinin tüm özelliklerine sahiptir. Batı ile pazarlık yaptıkları, anlaşıkaları sırada bile kendi kurallarının esas olduğuna inanmaya sürdürürler. Belki bir gün, Alakaluf’lar gibi Beyazlar’ı hiç ciddiye almadığımız olarak yok olacaklardır (Oysa ki özümlemek ya da yok etmek için de olsa, biz onları çok ciddiye alıyoruz; hatta tüm değer sistemimizin temel, olumsuz gönderme noktasına dönüştürüyoruz).

Belki bir gün beyazların kendileri de, beyazlıklarının, tıpkı beyaz ışığın tüm renklerin karışımı olması gibi tüm ırkların ve tüm kültürlerin bir aradalığı ve karışımı olduğunu anlayamadan yok olacaklardır. İmdi, renkler ancak evrensel bir frekans eşliğine getirildiklerinde kendi aralarında kıyaslanabilirler. Kültürler de ancak bir farklılık eşliğine getirildiklerinde kıyaslanabilir. Ama bu oyun baktımsızdır. Çünkü yalnızca Batı kültürü için ötekiler farklıdır. Ötekiler için Beyazlar farklı bile değiller, yaşamıyorlar, başka bir dünyanın hayaleti onlar. Tıpkı Dogonlar’ın psikanalistlere, sevindirmek için uydurdıkları düşler hediye etmeleri gibi dünya halkları da Batı egemenliğini kıs kıs gülererek benimsiyorlar. Biz onların kültürlerini küçümseyorduk, bugün onlara saygı duyuyoruz. Onlar bizim kültürümüze saygı duymuyorlar, bu kültür için yalnızca sınırsız bir alçakgönüllülük taşıyorlar. Biz onları sömürme ve boyun eğdirme hakkını ele geçirdiysek, onlar da kendilerine bizi aldatma lüksünü sundular.

Bruce Chatwin’ın yerliler üzerine olan *Songlines*’ını okuduktan sonra, şiirsel ve müziksel yol ve güzergâhların, şarkıların, “Dream-time”ın’ gerçekliği üzerine tuhaf bir kuşku duyar insan. Bunlar gerçek mi, değil mi? Bu anlatıların tümünde, gizemleştirici bir ışık gibi söylenceye ilişkin optik bir yanılsama var. Tüm metnin karar verilemezliği, kökene ilişkin eksiksiz kuşku: Her şey sanki yerliler bize hem en derin ve otantik (Güneyli biçimdeki en gizemli söylence) hem de en modern ve sarazi ne varsa onu yutturuyorlarmış gibi gelişir. Bu masalsı şeylere inanabilmemiz için kendilerinin de bunlara inandıkları izlenimini vermeleri gerekirdi. Oysa onlar, bir tür muzip zevkle, giz ve bağından atma oyunu oynuyorlar; birkaç ipucu veriyorlar, ama oyunun kurallarını asla vermiyorlar. Bizim fantezilerimize göre doğaçlama yaptıkları izlenimi edinmiyoruz, söylediklerinin doğruluğu konusunda bizi rahatlatmak için ise hiçbir çaba harcamıyorlar. Bu, onların sırlarını saklama ve aslında bu sırta tek inananlar olan bizimle alay etme biçimleridir.

Sırları, söylemediklerinde değil; tamamen anlatının akışında, anlatının deşifre edilemez yüzeyindedir, göründüğü söylencesinin ironik bir biçimi bu. Ve bu entrika içinde onlar bizden hayli üstün, ilkel olan biziz. Beyazlar aldatılmaktan kurtulamadılar.

Beyaz değerlerin bu simülasyonu, kendi kültürümüzün sınırları aşılır aşılmaz evrenselleşir. Ama aslında biz bir Alakaluf, yerli, Dogon veya Arap olmadığımız halde, biz de kendi değerlerimize güdüp geçmiyoruz? Güç gösterimizden, teknolojik ve ideolojik resmi geçidimizden pek ikna olmayan bizler de bunları aynı yapmacıklıkla, aynı saklı ciddiyetsizlikle kullanmıyor muyuz? Ama, evrensel farklılıklar konusundaki görüşümüzün utopik soyutluğunun bizim gözümüzde de çarpması için uzun zaman gerekecek, oysa tüm diğer kültürler evrensel bir umursamazlıkla yanıt vermişlerdir bu soyutluğa.

Ne yerlilerin ihtarının iade edilmesi ne de onlara İnsan Hakları Sözleşmesi’nde yeni bir yer ayrılması söz konusu; çünkü onlar baş-

* Dağ zamanı (ç n)

Uzlaşmazlık

ka şekilde intikam alıyorlar; Batı İmparatorluğu'nun istikrarını bozarak. Kendi beynimizin kıvrımlarında, kendi füzemizin devrelerinde onların hayaletsi, viral, cinli varlıkları var; Alien. Beyazlar'ın köken, Hintlilik, Yerlilik, Patagonyalı'lık virüsünü kapma biçimleri bu. Tüm bunların günahı amansız bir aktarım yoluyla, sızma yoluyla damarlarımıza geçiyor. Sömürgecilikten alınan intikam, toprakların, ayrıcalıkların, özerkliklerin Hintler ya da yerliler tarafından yeniden ele geçirilmesi değil kesinlikle; bu *bizim* zaferimiz. Onların zaferi Beyazlar'ın gizemli bir şekilde kendi kültürlerinden şaşkınlığa düşmeleri, atalardan gelen bir yavaşlığa ve "Dreamtime"nin etkisine farkında olmadan girmeleridir. Bu alt-üst olma, dünya çapında bir olaydır. Evrensel ilerlemeye doğru karşı konulamaz gidişte, zamanını doldurmuş sarılan şeylerden hiçbirinin olmadığı, her şeyin, finanılmaz müzeleme çalışmalarımıza karşın) arkak ya da nostaljik kalıntılar olarak değil de aşırı-böşeltilmiş ve aşırı-yaralanabilir bir şekilde, sistemlerimizin can damarında, bu sistemleri kan dökmeden donanımsız bırakan tamamen modern bir ateşlilik ve zehirlilikle yeniden yüzeye çıktığını görüyoruz. Kökten ötekiliğin yazgısı budur; ve bu, ne bir uzlaşma vaadiyle ne de farklılığa övgüyle çözümlenecektir.

Bağlantı ve uzlaşma ilkesinin karşıtı kopma ve uzlaşmazlık ilkesidir. Bu çatışmada galip gelen taraf, tamını gereği birinciyi ebediyen mat ettiğinden, her zaman için uzlaşmazlıktır.

Bu, iyilik ve kötülük sorunu ile aynıdır. İyilik, iyilik ve kötülük diyalektiğine dayanır. Kötülük, bu diyalektiğin yadsınmasına, iyilik ile kötülüğün kökten ayrılığına, bunun sonucu olarak da kötülük ilkesinin özerkliğine dayanır. İyilik, kötülüğün diyalektik suç ortaklığını varsayarken, kötülük, bağdaşmazlık içinde, kendi kendisinde temellenir. Dolayısıyla oyunun hâkimi odur ve sonsuz çatışmanın hükümrani olan kötülük ilkesi galip gelir.

Varlıklar, cinsiyetler ve kültürler arasındaki kökten ötekilik sorununda, kötülükle aynı çatışkı, aynı kesin anlayışsızlık mantığı, tu-

haslıktan yana aynı taraf tutmayla karşılaşırız. Peki tuhaf olanın tarafını tutabilir miyiz? Cevap, hayırdır; çünkü gök cisimlerinin hareketi teoremini örnek alarak bedenlerin ve zihinlerin mesafesinin giderek daha fazla arttığı varsayımında bulunabiliriz. Çözumsuz bir ianeti taşıyan bu ebedi ezeli aforoz varsayımı kötülüğün şeffaflığı varsayımdır; bu varsayım evrensel iletişim ütopyasıyla karşıtlık oluşturur. Dolayısıyla bu varsayım her yerde gerçeklik tarafından yalanlanmıştır. Ama yalnızca görünürde; çünkü nesneler evrensel bir anlayış ve homojenleşmeye doğru yöneldikçe, ele geçirilemeyen mevcudiyetini çözümlemekten çok tahmin edebileceğimiz ebedi indirgenemezlik teması da kendini o ölçüde dayatır.

Bu mevcudiyet kendini, yazgısal bir biçimleniş olarak, diyalektik farklılık düşüncesinin olanaksızlığından gelen kaba, karşı konuşamaz, duyularüstü ve doğaüstü bir olgu olarak dayatır. Evrensel çekimin yasa oluşturan gücüne karşı gelen bir tür evrensel tepkime gücüdür bu.

Bu uzlaşmaz güç tüm kültürlerde ve günümüzde Üçüncü Dünya'nın Batı ile, Japonya'nın Batı ile, Avrupa'nın Amerika ile ilişkilerinde, hatta her kültürün kendi içinde sonunda baskın çıkan tekiliklerde bile hâlâ rol almaktadır. Fas, Japonya ve İslam asla Batılı olmayacaklardır. Avrupa kendisini Amerika'dan ayıran modernlik çukurunu asla dolduramayacaktır. Kozmopolit evrimcilik bir yanılsamadır ve her yerde de yanılsama olarak parçalanır.

Tuhaflığın (yabancılığın) çözümü yoktur. Ebedi ve köktendir. Böyle olmasını istemek bile söz konusu değildir. Böyledir.

Kökten egzotizm budur. Bu, dünyanın kuralıdır. Bir yasa değildir. Yasa, tüm olarak evrensel anlayış ilkesi, farklılıkların kurala bağlı oyunu, ahlâksal, politik ve ekonomik akılcılıktır. Bu bir *kuraldır* ve her kural gibi keyfi bir *önceden belirleme* içerir. Birbirlerine indirgenemeyen dillere bakın. Dillerin her biri kendi kuralına, keyfiliğine, acımasız mantığına göre önceden belirlenmiştir. Her biri iletişim ve mübadele ilkesine hoyun eğer, ama eşsüremliler olarak yok edilemez bir iç tutarlılığa da boyun eğerler; dil olarak birbirlerine

tercüme edilemezler ve sonsuza değin böyle kalırlar. Hepsinin de böylesine "güzel" olması bu nedenledir, çünkü birbirlerine yabancıdır.

Bir yasa hiçbir zaman kaçınılmaz değildir. Yasa bir kavramdır ve bir anlaşma üzerine kurulur. Kural ise kaçınılmazdır; çünkü bir kavram değil, oyunu düzenleyen bir biçimdir. Baştan çıkarma için de bu böyledir. Eros aşktır, çekimin, kaynaşmanın, bağlantının gücüdür. Baştan çıkarma, bir hayli daha kökten olan kopma, dağılma, yanılsama ve saptırmanın, öz ve anlam başkalaşmasının, kimliğin ve öznelerin başkalaşmasının figürüdür. Ve sanılanın tersine entropi evrensel kopmanın tarafında değil; bağlantı ve kaynaşmanın tarafında, aşkın ve anlayışın tarafında, farklılıkların doğru kullanımı tarafındadır. Baştan çıkarma ve egzotizm ötekinin ve ötekiliğin fazlalığıdır, farklıdan da farklı olanın verdiği başdönmesidir; yok edilemez olan budur, gerçek enerji kaynağı da budur.

Öteki'nin ön-belirlemesi (*prédestination*) olan bu dünyada, yararlı ya da zararlı olaylar, hastalıklar, düşünceler, her şey başka yerden gelir. Tüm emirler insanlıkdışı olandan, tanrıardan, hayvanlardan, ruhlardan ve büyüden gelir. Psikolojik olana karşı olan kaçınılmazlığın evreni budur. Kristeva'ya göre ötekini içselleştirerek kendimize yabancı hale geliyorsak, kendimize olan bu yabancılığımız başka şeylerin yanı sıra bilinçdışının biçimini de alıyor, o zaman yazgısallığın dünyasında bilinçdışının olmadığı doğrudur. Psikanalizin ileri sürdüğü gibi bilinçdışının evrensel bir biçimi yoktur ve bu anlamda bilinçdışı bastırmanın tek alternatifi yazgısal olandır, her şeyin suçunun tamamen insanlıkdışı, insanın dışında ve bizi bu suçtan kurtaran bir merciye yüklenmesidir.

Bu kaçınılmazlık evreninde öteki sorunu konukseverlik sorunudur.

İkili (dualizmsu), törensel, dramatik boyut. Kimi kabul etmeli, nasıl kabul etmeli, hangi kurallar uyanca? Çünkü yalnızca kabul edilerek ve kabul ederek var olunur (bilinmiş ve tanınmış olmakla değil). Mesajın yalnızca şifresinin çözüldüğü, ancak verilip kabul

edilmediği iletişimde eksik olan şey, bu simgesel boyuttur. Yalnızca mesaj geçer, kişiler alışverişte bulunmaz. İkili boyutu devre dışı bırakan anlamın soyut boyutu aktarılır yalnızca.

Öteki, konuktur. Eşit haklara sahip ama farklı olan biri değil, yabancıdır, *extraneus*'tur. Ve o kendi tuhaflığı içinde cinlerinden kurtarılmalıdır. Ama kuralları öğrenmeye başladığı andan itibaren onun yaşamı benimkinden daha değerli olur. Bu simgesel evrende hiçbir şey farklı ötekilik konumunda değildir. Ne hayvanlar ne tanrılar ne de ölümler ötekiler değildir. Onları aynı döngü içine alır. Bunun dışında var olamazsınız bile.

Tüm diğer kültürler olağandışı konukseverdir, harikulade bir emine olanağına sahiptirler. Biz, av olan öteki ile golge olan öteki arasında, katıksız asalaklık ile ideal minnettarlık arasında gidip gelirken diğer kültürler, kendi oyun kuralları içinde, bizim Batılı evrenimizden gelen de dahil, kendilerine dışarıdan gelen her şeyi yeniden kullanma olanağını koruyorlar. Dışarıdan geleni unuda ya da uzun vadede, kendi kodları ya da temel düzenleri tehdit edilmeden yeniden kullanıyorlar. Elbette, çünkü evrensel bir yasa yanılması içinde yaşamıyorlar; her zaman yasayı içselleştirme, kendimizin ve davranışlarımızın, beğenilerimizin ve zevklerimizimizin odağında olmak zorunda olan bizim kadar kırılğan değiller. Yabancı kültürler bu tür bir kibri başlarına hela etmiyor. Kendi olmanın anlamı yoktur. Her şey Öteki'nden gelir. Hiçbir şey kendi değildir, kendi de olamaz.

Bu açıdan Japonya ile Brezilya arasında ya da bunlarla Jean Rouch'un "Deli Efendiler"indeki batılılaşmış ilkeliler arasında fark yoktur. Hepsi de kendilerinin olmayan ve hiçbir zaman olmayacak değerlere öldürücü bir konukseverlik sunar yamyamlardır.

Japonya'nın gücü, (vaktiyle dine ve yazıya olduğu gibi) tekniğe ve modernliğin tüm biçimlerine gösterilen; ama ruhsal olarak içselleştirilmeyen, derinliksiz ve kudun mesafesini koruyan bu konukseverlik biçiminden gelir. Bu, uzlaşma ve saygı değil; meydan okuma biçiminde bir konukseverliktir. Tamamen bir nüfuz edilemezlik hâ-

kimdir. Bu, bir şeyi (bir gösterge, bir teknik, bir nesneyi) özünden saptırmaya ve başka bir kod içinde işletmeye, ya da dahası yasa alanından (sermaye, değer, ekonomi, anlam) kural alanına (oyun, ayin, tören, döngü, yinleme) geçirmeye dayanan kelimenin tüm anlamıyla bir baştan çıkarma işlemidir.

Japon dinamizmi, ne Batı'nın proje erekliliklerine ne de değerler sistemine boyun eğer. Batı'da sermayenin ve tekniğin tarihine hız vermiş olan ideoloji ve inançlarla kafasını meşgul etmeyen bir tür mesafe ve işlemsel bir bulaymamışlıkla uygulamada bulunur. Japonlar teknolojinin büyük oyuncular olduklarından, teknolojik cikenin (*de leur*) paradoksunu farkında olmadan desteklerler, tıpkı Diderot'nun oyuncunun paradoksunu desteklemesi gibi: En etkili olmak için mesafe gerekir, bir oyun kuralı gerekir; kendi dehanızın size başka yerden, rolden ya da teknik nesneden gelmesi gerekir (Japon sanayiciler her teknik nesnenin içinde ona özerklik ve özgün bir deha veren gizli bir tanrı olduğunu düşünürler). Teknikle, göstergelerle olduğu gibi özneyi tümünden sıtıkarak, anlamı tümünden eksiltirerek. Dolayısıyla tüm bir yapmacıklık içinde oynamak gerekir.

Simgesel ayinler, kapitalizmin organsız bedeni de dahil, her şeyi yutabilir. Yersiz-yurtsuzlaşma yok, tekniğin köken ve varlıkla ilişkileri üzerine Heideggerci spekülasyon yok, ruhsal içselleştirme yok. Bu, Batı'ya Batı'nın mevzileninde meydan okumadır; ama ilerleme ya da diğer akılcı biçimlerle hiç ilgisi olmayan, *kendine tekniğin lüksünü sunan* bir değerler sisteminin, katıksız yapaylık olarak teknik bir pratiğin stratejisi olan son derece daha etkili bir stratejiyle yapılan bir meydan okumadır. Batı'nın bayağı modernliğinden böylesine farklı bu katıksız strateji, bu soğuk ve özenli performans bizim için bilmece ve anlaşılmaz bir tarzıdır. Bu anlamda, Segalen'in söz ettiği kökten egzotizm biçimlerinden budur bu. Ancak ilkel toplulukların bütün ayınsı gücünü kendinde barındırarak, aşırı gelişmiş bir toplumu "etkilediği" ölçüde de şaşırtıcı bir kökten egzotizm.

Bu yamyamca bir biçimdir. Kendine katar, emer, taklit eder, yiyip yutar. Ama Afrika-Brezilya kültürü de yamyamlığın, beyaz ve modern kültürün yenilip yutulmasının ve baştan çıkarıcı biçimin ol-

Kökten egzotizm

duka iyi bir örneğidir. Yamyamlık, aşk da dahil, ötekiyle olan ilişkinin aşırı bir biçiminden, kökten bir konukseverlik biçiminden başka bir şey asla değildir.

Bu, ırk sorununun Brezilya'da başka yerlerde olduğundan daha fazla çözümlenmiş olduğu anlamına gelmez; ama burada ırkların karışması ve melezliğin çoğalmasıyla ideolojik ırkçılık güçleşmiştir. Irk çizgileri el çizgileri gibi birbirine girdikçe ırk ayrımı yok olup gitmiştir. Irkçılığın, nesnesinin dağılmasıyla safdışı edilme biçimi, anlam belirsizliği ile her seferinde nesnesini tekrar diriltten ideolojik mücadeleden çok daha incelikli ve etkilidir. Cepheden, akılcı bir yadsıma yoluyla savaşıldığı sürece ırkçılık hiç bitmeyecektir. Irkçılık ancak ırklarla oynayarak ve ırklar arasındaki ironik farklar ile alt edilebilir. Hukuk göstergesi yoluyla farklılıkların yassallaşmasıyla kesinlikle alt edilemez ırkçılık; ama muhtemelen zorlu bir baştan çıkarma ve yiyip yutma oyunuyla alt edilebilir. Bu, Pernambuco Piskoposu'nun öyküsü olduğu kadar, "Benim küçük Fransızım ne kadar da iyiydi"nin öyküsüdür; Onu çok yakışıklı bulurlar, kutsarlar ve yiyip yutarlar. Ona var olma hakkından fazlası, olme prestiji verilir. Irkçılık, Öteki'nin (farkından çek) çekiciliğine şiddetli ve ani bir tepki ise ancak güçlü bir baştan çıkarma oyunuyla çözümlenebilir.

Birçok başka kültür bizimkinden daha özgün bir durumdadır. Bizim için her şey önceden deşifre edilebilir niteliktedir, olağanüstü çözümlene yollarına sahibiz, ama çözümlenecek durum yok. Kuramsal olarak kendi olaylarımızın hayli ötesinde yaşıyoruz. Bu yüzden, derin bir melankoli içindeyiz. Ötekiler için yazgı parıltısı hâlâ var: Bir şeyler yaşıyorlar, ama kendileri ölü ya da diri olsunlar, bu yazgı onlar için tümüyle çözümlenemez olarak kalıyor. Biz "başka yeri" tükettik. Öteki, daha yabancı kültürler (yıldızların önünde, yazgının önünde) secdeye kapanarak yaşıyorlar, biz (yazgı yokluğundan dolayı) yeris içinde yaşıyoruz. Bize, bizden başka kimseden bir şey gelemmez. Bu da bir anlamda mutlak uğursuzluktur.

Ötekinin kökünü kazımak için girişilmiş olan şeylerin ışığında, ötekinin yok edilemezliği, yani ötekiliğin sürüp giden kaçınılmazlığı aydınlanıyor.

Düşüncenin gücü ve olguların gücü.

Kökten ötekilik her şeye direnir; Fethe, ırkçılığa, soykırıma, farklılık virüsüne, yabancılaşmanın psikodramına. Bir yandan, öteki daima çoktan ölüdür, öte yandansa sapasağlam ayaktadır.

Büyük Oyun budur.

Halklar gibi varlıkların da nihai nüfuz edilemezliği.

"İrkların nüfuz edilemezliği kişilerin nüfuz edilemezliğinin ırklardaki uzantısından başka bir şey değildir." (Segalen)

Egzotizm yalnızca farkların karşılaşma, kaynaşma ve değiş tokuş olanaksızlığıyla varlığını sürdürür. Neyse ki tüm bunlar bir yanılsamadır; özneliliğin yanılsamasıdır.

Geriye yabancıların yabancılığı, nesnenin irredantizmi⁶ kahr yalnızca,

Psikoloji yok; o her zaman en beterdir.

Ötekinin psikolojik, ideolojik ve ahlâki tüm biçimlerinin uzaklaştırılması; öteki metaforunun, metafor olarak ötekinin uzaklaştırılması

Ötekinin "vahşetini", ötekinin anlaşılma- zlığını, saplantısını aramak; onu yabancılığa zorlamak, onu yabancılığında zorlamak.

Metaforun bitkinliği; metaforik tecavüzün yal- ce biçimi.

Etnolojiye, evrenselliğe ve farklılığa kökten karşıtlık

Farklılık pezevenkliğine karşı kökten egzotizm.

Segalen dünyanın ve diğer kültürlerin keşfi konusunda şöyle de- mişti: Dünyanın sınırları, iletişim araçlarının kudretiyle bir kez kü- re olarak, sonlu mekân olarak çizildi mi, geriye, tüm farklar yutula- rak, en bayağı egzotizmle tükenen döngüsel turizmin kaçınılmazlı- ğından başka bir şey kalmaz. Bununla birlikte, tüm kültürlerin aynı düzeye getirilmesinin, böylelikle de yolculuğun olanaksızlığının bu entropik kaçınılmazlığı bir kez saptanmış olsa da Segalen, yine de esas egzotizmin, kökten egzotizmin büyük perspektifini diriltir.

"Egzotizm, ezeli ve ebedi bir anlaşılma- zlığın keskin ve ani algı- lanışıdır."

Baskın olan şey, farklılık ya da farksızlaştırma düzeni değil; kültür- lerin, geleneklerin, yüzlerin ve dillerin indirgenemez yabancılığı, ezeli ve ebedi anlaşılma- zlıktır.

"Tat farklılığa bağlı olarak artıyorsa, birbirine indirgenemeyen şeylerin karşıtlık ilişkisinden, ezeli ve ebedi tezatların şokundan daha tatlı ne olabilir?"

⁶ Irredantizmi: Benzerini kendine kılma özlemi. (ç.n.)

Nesnenin irredantizmi: "Esas egzotizm özne karşısındaki nesne- nin egzotizmidir." Duygulanım yoğunluğunun, hissetme, yanı yaşı- ma coşkusunun temel yasası olarak egzotizm...

"Bütün insanlar egzotizm yasasına boyun eğmiştir..."

Bu bir yasa mıdır? Egzotizm kuramı duygulandırıcı ya da öğre- tisel bir dünya görüşü, bir yaşam sanatı, bir felsefe, etik, estetik mi- dir? Segalen'e göre bu, kaçınılmaz bir varsayım ve bir zevk kay- nağıdır.

Kökten ötekilik hem bulunmaz bir şeydir, hem de yok edilemez. Kendinde-ötekilik olarak bulunmaz bir şeydir (mutlakmelen bir düş- üdür); ama simgesel oyunun kuralı olarak, dünyayı yöneten oyunun kuralı olarak yok edilemezdir. Farklılıkların iç içeliği ve genel ka- rışmışlığı oyunun bu kuralını, oyun kuralı olarak bozamaz. Bu ne akıldır bir yasa ne de ispatlanabilir bir süreçtir; bu yabancılık ve an- laşılma- zlık ilkesinin metafizik ya da bilimsel bir kanıtına asla sahip olamayacağız; bir taraf almayı gerektirir.

En kötüsü de, duygusal ve gereksiz bir işlevden başka bir şey ol- mayan anlayış göstermedir. Hakiki bilgi, hiçbir zaman ötekinde an- layamayacağımız şeyin bilgisidir; bu ötekinin kendisi olmamasına, dolayısıyla da kendinden ayrılamamasına, ne bizim bakışımızla ya- bancılaşmış ne de kendi kimlik ya da farklılığında inşa edilmiş ol- masına yol açan şeyin bilgisidir (Başkalarına asla kendi kimlikleri sorusu sorulmamalı: Örneğin "Amerika" kitabında Amerikan kim- liği sorusu hiçbir zaman sorulmamıştır, söz konusu olan Ameri- ka'nın yabancılığıdır). Yabancı anlamıyorsa, bunun nedeni, onun kendisini anlamamasıyla aynıdır ("Yabancı" sözcüğü bu yabancılı- ğı sonraki bütün örtmecelerin hepsinden daha iyi dile getiriyor).

Bu egzotizm kuralı böylelikle hiç kimsenin ne anlayışa ne cami- miyete ne bükeye ne yolculuğa ne güzel görüntülere ne de kendine aldanmamasını gerektirir. Kökten egzotizm boyutunun, yolculuğun

⁶ Baudrillard, burada "sauvage" sözcüğüne "vahşi" anlamında kullanıyor. Türkçe'de de "yabanıl" sözcüğü "vahşi"ye göre bir örtmece (euphemisme) olarak nitelendirilebilir. Ancak "yabanıl"ın yabancılığına da iyi dile getirdiği yadsınmaz. (ç.n.)

boyutu olması zaten zorunlu değildir: "(Egzotizmin) şokuna uğramak için geçerliliği kalmamış yolculuk olgusuna sarılmak gerekli değildi... Ama yolculuk olgusu ve gerçekleşmesi o hoyrat, hızlı, acımasız göğüs göğüse gelme olanağını tüm diğer fırsatlardan daha iyi verir ve darbelerin her biri daha etkili olur." Yolculuk bir kaçamaktır, ama tüm kaçamakların en uygunudur.

Karşı kutbun gücü, yolculuğun eleştirel gücü. Ötekinin en güzel dönemidir bu: Jean de Lhéry, Montesquieu, Segalen.

Yüce bir hal almış ötekiliğin istila ettiği andır bu. XVIII. yüzyıl. Ötekini yabancılığı içinde tutmak gerekir. Barthes ve Japonya. Amerika. Bunu farklılık olarak anlamaya çabalamamalı. Segalen'in "Exotisme" ilkesidir bu. Doğruluk iddiası yok. Bayağı egzotizmden tiksiniyor. Öteki karşısında kendini yok etme çabası da değil. Isabelle Eberhardt'ın eğilimidir bu: Kaynaşma biçimi, mistik karışma. Isabelle şu soruyu yanıtlar: Araplaşarak, kendi yabancılığını yadsıyarak insan nasıl Arap olabilir? Sonuçta, Isabelle'in ölmesi kaçınılmazdır. Ve bu donekliği yok etmek için onu dalgalara ken bir Arap'ır. Rimbaud ise hiçbir zaman kaynaşmaz. Kendi kültürüne olan yabancılığı aşın büyüktür, mistik oyalanmalara gereksinimi yoktur.

Patagonya, Ortadan kaybolma fantezisi. Yerlilerin, senin, bütün kültürün, bütün manzaranın sislerle buzulların ayrımsızlığı içinde kaybolma fantezisi. Ama temelde tüm bunlar, burada, Avrupa'da da yok oluyor; biz hepimiz Alakaluf'uz. Bu coğrafi oyalamaca niye? Söylenecek son söz, canlı canlı ve görünür biçimde yok olma yolunu seçerek, sürungen biçimde yok olmaya (bizim yok oluş tarzımıza) son vermenin daha iyi olduğudur. Her eyleme geçiş düşsel bir çözümdür. "Patagonya"nın düşsel çözümler bilimi olan "Patafizik" ile böylesine uyaklı olmasının nedeni de budur. Patafizik ve can çekişme (agonistik): Patagonistik.

* 'Egzotizm' kelimesinin kökü, Arcaç. böyle hüya harfle yazıldığında, şişme/siz Teyrat'ın bir halatına, "Çıkış"a (Exode) gönderme yapıyor (ç.n.)

Yolculukta aranan ne keşif ne de alışveriştir; yumuşak bir yersiz-yurtsuzlaşma, yolculuğun, yani yokluğun yükümlülüğüne giriştir. Meridyenleri, okyanusları, kutupları aşan madeni vektörler içinde yokluk tensel bir niteliğe bürünür. Özel yaşama gömülmenin sırrını enlem ve boylamda yok oluş izler. Ama, zihnin bu yokluk karşısında kendine özgü bir nitelikmiş gibi coyarken heden nerede olduğunu bilememekten yorgun düşer sonunda.

Velhasıl, ötekilerde aradığımız şey, belki de yolculuktaki o aynı yumuşak yersiz-yurtsuzlaşmanın aynısıdır. Özgün istek ve keşfetmenin yemini, ötekinin isteğine ve bu isteğin içinden geçmeye sürgün edilme eğilimi alır. Zaten aşk hareketlerinde ve bakışlarında çoğunlukla sürgünün mesafesi vardır; dil, anlamlandırmaktan korkan sözcüklerin içinde yurdundan uzak düşer; bedenler görüş ve dokunuşa dirençsiz, böylelikle de hoşluaktaki bir alan gibi arzu tarafından her yönden belirlenmeye müsait ve uygun bir hologram gibidirler. Eymerkentli çemberlerden oluşan zihinsel bir gezegen üzerinde ihtiyatla yer değiştiriyoruz. Aşırıklarımızdan ve tutkularımızdan, beraberimizde yolculuklarımızdan geri getirdiğimiz şeffaf anıların aynısıyla donuyoruz.

Yolculuk da ötekilerle ilişkimiz gibidir. Yeryüzünün dönüşümü (metamorfözu) ve anamorfözu olarak yolculuk. Enlin değişimi ve anamorfözu' olarak dışı. Kendi cinsiyet ve kültürünüzden kurtuluş olarak aktarımı. Günümüzde keşif yolculuğuna, klasik yolculuğa üstün gelen bu biçim, dışlanma ve kurtuluş biçimidir. Hız aracılığıyla zamanla da oynayan uzamsal, yörüngesel ve vektörel yolculuk. Değişkenlik içinde, mevsimlerin ve kültürlerin geri dönüşlülüğü içinde, Kova burcu çağının yolculuğu. Yakınlık yanılsamasından kurtulmak.

* Larva'nın, yetişkin larva'dan farklı belirtilerle doğduğu metamorföz türü. (ç.n.)

Eskiden merkezi bir etkinliğin çevreye yayılımı ve bağlı olunan yerin çeşitlenmesi hareketi olan yolculuk, bir anda anlam değiştiriyor: Benzersiz bir boyut oluyor; dönüşsüzlüğün boyutu, yeni ilk sahne. Böylece yolculuk gerçekten de egzotik olur, geçmişteki ilkel toplulukların merkezlerini yitirmesinin gelecekteki eşdeğeri. Ayrıca yolculuk, eskiden turistik yansılamayı niteleyen bir tür mazoşizm ile ülkelerin ve kültürlerin artan tekdüzelikliğini, zihniyetlerin gezegen çapındaki erozyonunu doğrulamaktan ibaretken, bugün tersine yolculuktan kaynaklanan şey kökten ötekilik ve tüm kültürlerin bağdaşmazlığıdır.

Eskiden yolculuk yapmak başka bir yerde olmanın ya da hiçbir yerde olmamanın yoluydu. Bugün, herhangi bir yerde olma duygusunu hissetmenin tek yoludur. Kendi evimde, her türlü enformasyonla ve bir yığın ekranla çevrelenmiş olarak, hiçbir yerde değilim artık; ama yine de dünyanın her yerindeyim, evrensel sıradanlığın içindeyim. Burası; bütün ülkelerde aynı yerdir. Yeni bir kente, yabancı bir dile ayak basmak ansızın kendimi başka hiçbir yerde değil, burada bulmamdır. Beden, bakışını yeniden bulur. İmgelerden kurtulmuş beden imgelerine yeniden kavuşur.

Yolculuğa, yolculuğun anamorfosuna fotoğraftan daha yakın ne var? Yolculuğun, kökenine daha yakın olan ne var? Fotoğrafın yabancı ve ilkel olan her şeyle, en temel egzotizmle, nesnenin, ötekinin egzotizmiyle yakınlığı buradan gelir.

En güzel fotoğraflar yabancıların doğal çevrelerinde çekilmiş olanlardır. Çünkü yabancı her zaman ölümle karşı karşıyadır, objektifi de tam olarak ölüm gibi karşılar. O, ne bir gösterişçidir ne de umursamaz biridir. Hep poz verir, yüzleşir. Onun zaferi, teknik bir işlemi ölümle yüz yüze döndürmesidir. Yabancıları böylesine güçlü, böylesine yoğun fotoğraf nesneleri yapan budur. Objektif, bu pozu, ölüm karşısındaki nesnenin bu kışkırtıcı mustahcenliğini artık

yakalayamadığında, özne objektifin suç ortağı olduğunda, bizzat fotoğrafçı da öznelendiğinde, o zaman büyük fotoğrafçılık oyunu sona erer. Egzotizm olmuştur. Bugün objektifin suç ortağı olmayan bir özne, hatta bir nesne bulmak bile çok güçtür.

Çoğunlukla buradaki yegâne sır, insanların nasıl yaşadıklarını bilmemeleridir. Bu sır onları, eğer iyiyse fotoğrafın kaçırmayacağı belli bir gizle, belli bir vahşilikle taçlandırır. Kim olduklarını bilmemelerini, nasıl yaşadıklarını bilmemelerini açığa vuran yüzlerdeki o saflık ve yazgı pırlıtlarını yakalar fotoğraf. Kumaz, her şeyden haberdar, içe dönük, kendisiyle ilgili ve böylelikle de sırtı ulmayan dünyevi ırkımızda tamamen eksik olan bu güçsüzlük ve şaşkınlık pırlıtları. Vahşi halklar için fotoğraf acımasızdır.

Fotoğrafik olan şey, yalnızca tecavüze uğramış, suçüstü yakalanmış, kendi iradesine rağmen açık edilmiş ve ortaya çıkarılmış olan şeydir; ne imgesi ne de kendi hıncı olduğundan hiçbir zaman temsil edilmemiş olan şeydir. Yabancı ya da bizim yabancı yanımız kendini yansıtmaz. Kendisine yabancı biçimde yabancıdır o. En çekici kadınlar kendilerine en yabancı olanlardır (Marilyn). İyi fotoğraf hiçbir şeyi temsil etmez, o temsil edilemezliği, kendine (kendisi bilinci ve isteğine) yabancı olanın ötekiliğini, nesnenin kökten egzotizmini yakalar.

Yabancılar gibi nesneler de bizden daha fotojeniktir: Ruhbiliminden ve içe bakıştan açıkça kurtulmuşlardır. Böylelikle objektifin karşısında tüm çekiciliklerini korurlar.

Fotoğraf bizim yokluğumuzda dünyanın durumunun hesabını verir. Objektif bu yokluğu araştırır. Heyecanlı ve dokunaklı yüzlerde ya da bedenlerde bile araştırdığı şey yine bu yokluktur. Yani en iyi fotoğrafı çekilebilen varlıklar, kendileri için ötekinin var olmadığı ya da artık var olmadığı varlıklardır (yabancılar, sefiller, nesne-

ler). Yalnızca insanlıkdışı olan fotojeniktir. Karşılıklı bir şaşkınlığın, böylelikle de dünyayla bizim aramızdaki karşılıklı suç ortaklığının işleminin bedeli budur.

Fotoğraf, bizim cin çıkarmamızdır. Yabancı toplumun maskeleleri, burjuva toplumunun aynaları vardı, bizimse imgelerimiz var.

Teknik yoluyla dünyayı zorladığımızı sanıyoruz. Oysa teknik yoluyla bize kendini dayatan dünyadır ve bu tersyüz oluşa bağlı sürpriz etkisi de dikkate değer.

Şu ya da bu sahneyi zevk için fotoğrafladığımızı sanıyorsunuz; gerçekte fotoğraflanmak isteyen odur, siz olsa olsa bu sahneye koyuşun figüranısınız. Özne, yalnızca şeylerin ironik görüntüsünü oluşturur. Görüntü, düşlemimizi silinmeye, tutkularımızı dışa döndürmeye zorlayarak, onları yakalamak için zaten ikiyüzlülükle tuttuğumuz aynayı kırarak, dünyanın ve nesnelerin meydana getirdikleri o dev boyutlu reklamın en iyi aracıdır.

Uzun süre gönüllü koleliğe mahkûm edilmiş görüntülerin, kendilerini kovduğumuz teknikle, egemen biçimde, bize doğru ve bize karşı geri geliyor olmaları bugün bir mucizedir. Bugün dışarıdan, kendi özgün mekânlarından, sıradanlıklarının bağrından, nesnelerinin bağrından geliyorlar; neşeyle kendi kendilerine çoğalarak her yandan baskın yapıyorlar (fotoğraf çekme zevinci *nesnel* bir neşedir: sabah vakti bir kentte, bir çölde görüntünün bu *nesnel* esrikliğini hiçbir zaman hissetmemiş olan biri, bu dünyanın patafizik zarafetinden hiçbir şey anlamayacaktır).

Bir şey fotoğraflanmak istiyorsa bu, tam da anlamını vermek istemediğinden, kendini yansıtmak istemediğinden; ama doğrudan ele geçirilmiş, olay yerinde tecavüze uğramış, ayrıntısında, fraktal niteliğinde aydınlatılmış olmayı istediğindendir. Bir şeyin fotoğraflanmış olmayı, görüntüye dönüşmeyi istediği hissedilir; bu istek kalıcı olmak için değil, tersine daha iyi ortadan kaybolmak içindir. Özne de ancak bu oyuna giriyorsa, kendi bakışını ve kendi estetik yargısını kovabiliyorsa, kendi yokluğundan zevk alıyorsa iyi bir fotoğraf aracı olabilir.

Bir resmin bu niteliğe, öznenin geri çekildiği bir evrenin niteliğine sahip olması gerekir. Fotoğraf genliği oluşturan şey, öznenin bu kesintiye uğramasını, dolayısıyla dünyanın da kesintiye uğramasını belirtmesi gereken nesnenin, çizgilerin ve ışığın ayrıntılarındaki örgüdür. Görüntü ile dünya süreksizliğini, parçalanışını, irileşmesini, yapay anlıksallığını dayatır. Bu anlamda, fotoğraf görüntüsü en katıksız görüntüdür; çünkü ne zaman ne de hareketi gizler ve en güçlü gerçektirliğe dayanır. Tüm diğer görüntü biçimleri (sinema vb.) ilerleme olmaktan uzak, belki de katıksız resmin gerçek'ten kopuşunun zayıflamış biçimlerinden ibarettir. Görüntünün yoğunluğu, görüntünün süreksizliği ve azami soyutlanması kadardır, yani gerçeği yadsımadaki tarafsızlığı kadardır. Bir imgenin yaratılması, nesnenin tüm boyutlarının -ağırlık, belirginlik, koku, derinlik, zaman, süreklilik ve tabii ki anlam- birer birer elinden alınmasına dayanır. Görüntü, bu etinden kemiğinden sıyrılma, bu defetme pahasına o büyüleyicilik ve yoğunluk fazlasını kazanır; katıksız nesneliliğin aracı olur, daha incekleli bir baştan çıkarma biçimi için şeffaflık gelir. Daha iyisini, daha gerçeğini, yani daha iyi simulasyonunu yapmak için tüm bu belirginlik, hareket, heyecan, düşünce, tutku, anlam ve arzu boyutlarının birer birer yeniden eklenmesi imgeler söz konusu olduğunda bir anlamıdır. Burada teknik de kendi tuzağına düşmüştür.

Fotoğrafta şeyler sıradanlıklarının birbirine bağlanmasıyla örten teknik bir işlem aracılığıyla birbirine bağlanırlar. Nesnenin sürekli ayrıntılanmasının verdiği baş dönmesi. Ayrıntının büyüğü dış merkezli. Bir resim başka bir resim için, bir fotoğraf başka bir fotoğraf için nedir? Fraktal yan yanalık, diyalektik ilişki yokluğu. "Dünya görüşü" yok, bakış yok; dünyanın eşit ayrıntılar halinde kırılması

Fotografik görüntü dramatiktir. Suskunluğuyla, kıpırtısızlığıyla dramatiktir. Şeylerin düşlediği, bizim düşlediğimiz şey devrimidir. Bu daha yoğun kıpırtısızlıktır. Kıpırtısız resmin glöcü, soyutlenceşel operanın gücü. Sinema bile dramatikliğin en yüksek noktası ola-

Venedik takibi

rak ağır çekim ve görüntüyü dondurma söylencesinin meyvelerini topluyor. Televizyonun paradoksu da görüntünün suskunluğuna tüm çekiciliğini geri vermek olmuştur kuşkusuz

Fotografik görüntü öznenin bir düzen, bir görüş dayatma isteği ile sureksizliği ve apansızlığı içindeki nesnenin kendini dayatma isteği arasındaki savaşım nedeniyle de dramatiktir. En iyi olasılıkta nesne baskın gelir, çünkü düşünce, görüş ya da devinim yoluyla her zaman bir bütünsellik görüntüsü veren sanattan, resimden ve sinemanın kendisinden farklı olarak fotoğraf resmi, hiçbir formülün ve özeti yer almadığı fraktal bir dünyaya ıttır.

Öznenin dünyadan kopuşu değil de nesnelerin kendi aralarında bağlantısızlığı, kısmi nesnelerin ve ayrıntıların rastlantısal art arda gelişi. Taneciklerin devinimi gibi müziksel senkop. Fotoğraf bizi sineğe, sineğin petek gözüne ve kırık çizgi halindeki uçuşuna en yaklaştıran şeydir.

Fotoğraf çekme isteği belki de şu saptamadan kaynaklanır: Bütünsel bir perspektif içinde, anlam açısından bakılan dünya oldukça hayal kırıcıdır. Ayrıntıda ve aniden yakalanarak görüldüğünde ise her zaman kusursuz bir apaçıklık içindedir

Ötekinin gizli biçimi, anamorforda olduğu gibi parçalarından yola çıkarak ve kırık çizgisini, kırılma çizgilerini izleyerek yeniden oluşturulur.

Tuhaf bir gurur bizi yalnızca ötekine sahip olmaya değil, onun sırtını zorla elde etmeye, onun için yalnızca sevgili değil kaçınılmaz biri de olmaya iter. Ötekinin yaşamını perde arkasından yöneten kışkırtıcı rolü oynamak.

Önce, insanların yaşamının şansa kalmış, anlamı olmayan, hiçbir yere gitmeyen ve bu nedenle de büyüleyici olan rastlantısal bir güzergâh olduğu düşüncesiyle insanları rasgele sokakta, kısa, gelişigüzel aralarla izlemek. Ancak onlar farkında olmadan onları izlerken var olursunuz; gerçekte habersiz olmadan kendi izinizi sürersiniz. Yani ne ötekinin yaşamını ne nereye gittiğini bulmak içindir bu; bilinmeyenin peşindeki bir sürüklenme de değildir. Farkında olmayan ötekinin aynasında kendi kendinizi baştan çıkarırsınız. Öte-

ki için bir anlamı olan, ama yinelenildiğinde bu anlamı yitiren güzergâhın ikizi ve ötekinin yazgısı olmakla kendinizi baştan çıkarırsınız. Sanki ötekinin ardında olan biri onun hiçbir yere gitmediğini biliyormuş gibidir. Bu bir anlamda onun umacını elinden almak gibidir; O ve kendisinin arasına muzip bir deha kurnazca sızar. Bu öylesine güçlüdür ki insanlar genellikle takip edildiklerini, kendi alanlarının içine giren bir şeyin, bu alanın eğimini başkalaştırdığını bir tür sezgiyle hissederler.

Sophie Calle'nin *Venedik Takibi* adlı eserinde, bir gün S. bu deneyime başka bir boyut katmak ister. Venedik'teki yoleculuğu boyunca çok az tanıdığı bir adamı izlemeye karar verir. Sonunda adamın gittiği oteli saptar. Gidiş gelişlerini izlemek için otele bakan penceresi olan bir daire kiralar. Her yerde adamın fotoğrafını çeker. Ondan hiçbir şey beklemiyor, onu tanımak istemiyordur. Adam kendisini tanıyabileceğinden kılık değiştirir, sarışın olur. Ne var ki karnaval eğlenceleri onu ilgilendirmemektedir, bu on beş günü bir sürü çaba pahasına sadece onun izini kaybetmemekle geçirir. Adamın girip çıktığı dükkânlarda insanları sorgular, gittiği eğlenceleri bilir. Paris'e dönüş saatini bile bilmektedir ve son bir pozunu çekmek için gelmesini beklemeye gider.

Adamın kendisini öldürmesini mi istiyordu, yoksa (özellikle de hiçbir şey, hele bir seks macerası asla beklemediğinden) bu takibi dayanılmaz bularak kendine bir kötülük yapmasını ya da Orpheus'un Eurydice'e yaptığı gibi geri donerek kendisini yok etmesini mi istiyordu? Beklenmedik bir değişim sonucu adamın kendi yazgısı olmasını mı istiyordu? Her oyun gibi bunun da kendi kuralı vardır: Aralarında bir temas ya da ilişki yaratacak hiçbir şey olmamalıydı. Sır açığa çıkmamalıdır, yoksa sıradan bir haykîye döndürdü.

Takip edilen açısından, izleyen adım adım onun izlerini sildiğinden, öldürücü bir yan vardır. Nasıl gölgesiz yaşanamazsa, hiç kimse de izsiz yaşayamaz. Görünmez el adamın izlerini çalar ve o adam kendini çevreleyen büyüü sezmemezlik edemez. Kadın adamın sürekli fotoğrafını çeker. Burada fotoğrafın işlevi ne röntgencilik ne de arşivlemedir. Kadın sadece "şurada, şu saatte, şu zamanda biri vardı," demek istemektedir. Aynı anda da, "şurada, şu yerde, şu an-

da olmanın hiçbir anlamı yoktu; aslında kimse yoktu, onu izleyen ben size kimsenin olmadığını temin edebilirim," demek istemektedir.

Birinin çifte bir yaşamı olduğunu bilmek ilginç değildir. Çünkü ötekinin çifte yaşamı takibin kendisidir. Herhangi bir sıradan varoluş, bu takipte değişmiş, herhangi bir istisnai varoluş sıradanlaşmış olabilir. Ama gerçek olan şey, yaşamın tuhaf bir çekime teslim olduğudur.

"Öteki var, onunla karşılaştım," dememeli. "Öteki var, onu izledim," demeli. Karşılaşma, yüzleşme; her zaman aşırı gerçek, aşırı doğrudan, aşırı patavatsızdır. Sırrı yoktur. Karşılaşan insanların nasıl kendilerini tanıtmaktan, kimliklerini ortaya sermekten usanmadıklarına bakın (birbirlerini sevenlerin bunu birbirlerine sürekli söylemeleri gibi). Kendilerinden bu kadar eminler mi? Ötekinin varoluşunun bir kanıtı mıdır karşılaşma? Hiçbir şey bundan daha az kesin değildir. Buna karşın ötekini gizlice izliyorsam öteki var olduğundandır; özellikle öteki, kendisini tanımadığım için, ne onu tanımak ne de kendimi tanımak istediğim için vardır. Vardır; çünkü onu seçmediğim halde onun üzerinde kaçınılmaz bir takip hakkı uyguluyorum. Ona yaklaşmadığım halde, onu herhangi birinden daha iyi tanıyorum. Onu terk bile edebilirim; tıpkı S.'nin (*Venedik Takibi*'nde) yaptığı gibi, kaderin yardımıyla ertesi sahadan kentün labirentinde onu tekrar bulacağımdan emin olarak (çünkü kent eğridir, çünkü zaman eğridir, çünkü oyunun kuralı partnerleri ister istemez aynı yörengeye yerleştirir) terk bile edebilirim.

Biriyle karşılaşmanın tek yolu onu izlemektir (birini kaybetmemek için izlemenin gerektiği labirent ilkesinin tersidir bu, burada birini, karşılaşmamak için izlemek gerekir). Bu, izlenenin anı bir esinlenmeyle, aniden izlendiğinin bilineme kapılıp yüz seksen derece dönüş yaptığı dramatik anı da içerir. O zaman oyun tersine döner ve izleyen kovalanana dönüşür, çünkü yan tarafta çıkış yoktur. Tek dramatik değişiklik, bilmek isteyen ve her şeye luneller yağdıran ötekinin aniden arkasına dönüşüdür.

Bu arkaya dönüş Venedik'te oldu da. Adam kadına doğru geldi ve şunu sordu: "Ne istiyorsunuz?" Kadın hiçbir şey istememektedir. Ne polisiye bir macera ne de bir seks macerası. Bu dayanılmaz bir şeydir ve bir cinayet ve ölüm tehlikesi içerir. Kökten ötekilik daima bir ölüm tehlikesi içerir. S.'nin tüm sıkıntısı da bu zorlu farkına varmanın etrafında döner: Maskenin düşürülmesi; hem de bundan kaçmaya çabalarken, "Onu artık izleyemiyorum. Tedirgin olmalı, burada, arkasında olup olmadığını soruyor olmalı; -şimdi beni düşünüyor- ama ben farklı hiçimde onun izinde olacağım."

S. bu adamla karşılaşabilir, onu görebilir, onunla konuşabilirdi. Öteki'nin bu gizli varoluş biçimini hiç yaratmamış olabılırdı. Öteki, fark ve diyalog içinde ahbablık ederek değil de sır gibi, sonsuza dek ayrılmış gibi kuşatarak kaderi haline gelinen kişidir; kendisiyle muhatap olarak, çene çalarak değil, onu gölgesi, çifti, görüntüsü gibi kuşatarak, izlerini silmek için kendisiyle birleşerek, onu kendi gölgesinden soyarak kaderi haline geldiğimiz kişidir. Öteki, asla iletişim içinde olunan kişi değil; izlenen ve sizi izleyen kişidir.

Öteki, asla doğal olarak öteki değildir: Baştan çıkararak, kendine yabancı kılarak, hatta başka yolu yoksa yok ederek öteki kılınması gerekir. Ama bunu başarmak için daha incelikli hileler vardır.

Herkes diğerine kurduğu tuzakla yaşar. Herkes, sonsuz bir yakınlık içinde yaşar, hıktın düşene dek süren bir yakınlık içinde. Herkes kendi ötekisini ister; ve hama, ötekini düze getirmeye yönelik buyurgan gereksinim içinde ve bu düze getirmeyi, tadını çıkarmak için sürdürme sarhoşluğu içinde ister. Yalanın ve doğrunun karşıt mantıkları, ötekinin sonundan alınan katıksız hazdan başka bir şey olmayan bir ölüm dansı içinde birleşir. Çünkü ötekine duyulan istek her zaman ötekine son verme isteğidir de... Belki de olabildiğince geç? Tek sorun, farklılığı içinde kendinden yoksun kalan ötekinin mekânını, sözünü, sessizliğini, hatta içini kaplayarak kimin daha iyi dayanacağını bilmektir. Kimse kimseyi öldüremez: Rakip, kendi simgesel ölümünü arzulamaya, yerine getirmeye itilir... Dünya kutsuz biçimde işleyen bir tuzaktır.

Hasılı, anlaşılmaz bir ötekilik, bir yabancılık; öteki olayının biçiminin ve tekiliğinin sırrı budur.

"Ferdynurke: Bireylerin ortamlarına nasıl bağlı oldukları elbette görülüyor; ama benim için ruhsal açıdan hayli başdondürücü, felsefi açıdan hayli kaygı verici olan şey, kimi zaman insanın -her an olabilecek anılandık bir karşılaşma uyarınca- tek bir insan, diğer bir kendisi tarafından yaratılmış olduğunu bilmekti. Bence belli bir ortamın bana uzlaşımını dayattığı, veya Marx'ın düşündüğü gibi, insanın kendi toplumsal sınıfının ürünü olduğu doğru değildir. Benim istediğim şey, bir insanın benzeriyle temasını ve bu temasın anı, beklenmedik ve vahşi niteliğini göstermektir. Bu şansı bağlı ilişkilerden biçimin, genellikle, kesinlikle beklenmedik ve saçma bir biçimde nasıl doğduğunun görölmesini sağlamaktır. Böyle bir biçimin basit bir toplumsal uzlaşmadan oldukça daha güçlü bir şey olduğunu, hilkmedalimesi olanaksız bir öğenin söz konusu olduğunu görmüyor musunuz?"

(Gombrowicz)

* Ferdynurke. Witold Gombrowicz, çev: Yaşar Ayvaz, Aynolu Yay., 1996. (y.h.n.)

Viral konukseverlik

Herkes ötekimin yazgısıdır ve herkesin gizli yazgısı da kuşkusuz lanetleme ya da herhangi bir başka ölüm itkisiyle değil; kendi yaşantısal yineliği adına, ötekim yıkmaktır (ya da baştan çıkarmaktır).

"İnsan bedeniyle iltihaplı bir hastalığın gelişiminin kokeni, yükselişi ve çöküşü bu mikrop türünün öyküsü gibi göstermek pek saçma olmaz. Mutlaka farklı, ama düşünce açısından özdeş orantılar içinde, insan türünün öyküsüne benzer bir öykü.

Bu mikrop türü kanda, lenfte, insan bireyinin dokularında yaşar. Bizim bakış açımızdan, hastalığa yakalanmış bu adam mikrobun nazarı, dünyasıdır. Bu ufak bireyler için de kendilerine ait olan bu dünyayı bi-

linççisi ve irade dışı olarak yıkmaya çalışmak ve çoğu kez gerçekten yıkmak, varoluşlarının koşulu, gerekliliği ve anlamıdır (Bu mikrop türüne ait farklı bireylerin, upki insan bireyleri gibi çok farklı yetenek ve iradelerle donatılmadıklarını ve onların arasında da sıradan mikroplar ile dehalat olmadığını kim biliyor?)

O halde, insanlığın da bir bütün olarak kavrayamadığımız ve içinde varoluşunun koşulunu, gerekliliğini ve anlamını bulduğu herhangi bir üstün organizma için, bu organizmayı yıkmamanın yollarını arayan ve –tıpkı mikrop türünün bu "hastalığa yakalanmış" insan bireyini yıkmaya can atması gibi– geliştikçe onu yıkmak zorunda olan bir hastalık olduğu düşünülemez mi? Düşüncemizi daha da ileri götürüp belki de mikrop türü için olsun, insanlık türü için olsun, her canlı topluluğunun görevi kendini aşan dünyayı –bu bir insan bireyi ya da bir evren olabilir– yavaş yavaş yıkmak değil midir, diye sormamızda sakınca var mıdır? Bu varsayım hakikate yaklaşıp bile imgelemimiz bununla ne yapacağını bilemez, çünkü zihnimiz yalnızca aşağıya doğru hareketi kavraymaya yeteneklidir, yukarıya doğru hareketi asla. Yalnızca altına olan konusunda görece bir bilgimiz vardır, üstte olan için ise hâlâ onsezi evresindeyiz. Bu anlamda, insanlık tarihinin yavaş yavaş ve gereklilik uyarınca insan tarafından, bütün direnmesine rağmen, yıkılan kutsal karşı sonu gelmez bir savaşın olarak yorumlanmasına izin vardır belki. Bu düşünce şemasını izleyerek, bizi aşan bu şeyin, bize kutsal görüldüğü ya da öyle hissedildiğini, sırası geldiğinde kendisinden üstün bir diğeri tarafından ayrılmış olduğunu ve bunun sonsuza dek böyle sürdüğünü varsayabiliriz."

(Arthur Schützler, *Relations et Solitudes*)

Mikrop türüyle insan türü arasında, hem ortakyaşarlık hem de kökten bağdaşmazlık vardır. İnsanın ötekisinin mikrop olduğu söylenemez –özleri asla karşıt değildir ve yüz yüze gelmezler–; birbirlerine bağlıdır ve bu bağlılık yazgıymış gibidir; ne insan, ne basil, kimse bunu farklı biçimde düşünemez. Bu bağlılığın sonsuza dek sürdüğüne bakılırsa net bir ayrım çizgisi yoktur. Ya da ötekiliğin şurada olduğunu söylemekten yana olmak gerekir: Mutlak öteki, kökten insanlıkdışı olan, hakkında hiçbir şey bilinmeyen ve bizden farklı bile olmayan mikropdur. Her şeyi haşkalaştıran ve kendisiyle ne bir pazarlık ne de uzlaşma olanağı olan gizli biçim. Buna karşın onunla aynı yaşamı yaşıyoruz ve tür olarak da bizimkiyle ay-

nı zamanda ölecektir; yazgısı aynı. Solucan ile yosun hikâyesi gibi: Solucan midesinde beslediği yosun olmadan hiçbir şeyi hazmedemez. Aklına bu yosunu yiyip yutmanın geldiği güne kadar her şey yolunda gider: Yosunu yiyip yutar, ama bu yüzden (yosun artık solucana hazmında yardım edemediğine göre yosunu hazmedemeden) ölür.

İrade sapması

Ötekinin sırrı, kendim olma imkânının bana asla verilmemiş olmasıdır ve ancak dışarıdan gelenin kaçınılmaz saptırmasıyla var olurum. Schnitzler'in kısa öyküsünde insan, yakasını bırakmayan ve kendisini yok edecek olan o mikrop türünün hayatının içinde yaşar: Birbirlerine yabancıdırlar, ama yazgıları aynıdır. *Venedik Talibi*'nde S. kendisinin ne kım olduğunu ne nereye gittiğini bilir: Dolayısıyla, varoluş daima bir anlam ya da anlamsızlık saptırmasıyla, başka şeyin saptırmasıyla biçimlenir. Kendi irademiz yoktur ve öteki, kendi irademiz uyurken yavaş yavaş geldiğimiz şey asla değildir. Öteki, dışarıdan gelenin zorla girişidir, dışarıdan gelenin öncelliğidir, yabancılığın çekiciliği ve yabancılığın aktarımıdır.

Dolayısıyla, felsefenin sırrı, belki de kendini tanımak veya nere-

ye gittiğini bilmek değil, ötekinin gittiği yere gitmektir; kendi kendine düşlemek değil, ötekilerin düşlediğini düşlemektir; kendi başına inanmak değil, inananlara inanmaktır; Dıştan gelen tüm belirlemelere öncelik tanımaktır. Bunlar okunamaz, deşifre edilemez olsalar da fark etmez; önemli olan herhangi bir olayın, herhangi bir nesnenin, herhangi bir beklenmedik varlığın yabancı biçimiyle birleşmektir; çünkü asla kim olduğunuzu bilemezsiniz. İnsanların gölgelelerini yitirdikleri günümüzde, biri tarafından izleniyor olmak son derece gereklidir; her birimizin kendi izlerini yitirdiği günümüzde birinin izlerinizin içine girmesi son derece acıldır, böyle yaparak bu izleri silip sizi yok etse de yok olmayla saç ortağı olan bir yoldur bu; burada simgesel bir zorunluluk biçimi, bağlanmanın ve kopmanın bulmacamsı bir biçimi söz konusudur.

Her birimize kendi yaşam sorumluluğunu üstlendirmeyi amaçlayan bir kültür içinde yaşıyoruz. Hristiyan gelenekten miras alınmış ahlaki sorumluluk, her birimize kendi yaşam koşullarının tümünü üstlendirmek için tüm modern haberleşme ve iletişim aygıtından destek görür. Her şeyin bireysel hücrenin kendine yeterli olmasına katkıda bulunduğuna bakılırsa bu, varoluşun programlı yönetimi içinde tamamen gereksiz hale gelen ötekinin dışlanması anlamına gelir.

Oysa saçmalaktır bu. Kimse kendi yaşamının sorumluluğuna kullanacak diye bir şey yoktur. Hristiyan ve modern bu düşünce, boş ve kibirli bir düşüncedir. Dahası temelsiz bir ütopyadır. Kişinin kendi kimliğinin, iradesinin, sorumluluğunun ve isteğinin kölesi olmasını gerektirir. İnsanın tüm devrelerini; genlerinde, sinirlerinde, düşüncelerinde kesişen dünyanın tüm devrelerini denetlemeye koyulmasını gerektirir. Görülmemiş bir kölelik!

Kişinin kendi baltasını, isteğini, iradesini başka birinin ellerine bırakmak çok daha insandır. Sonuç nedir? Sorumluluk dolaşımı, iradelerin sapması ve biçimlerin sürekli aktarımı.

Yaşamın, başka bir yaşamda etkili olduğu için kendine sır haline gelir. İradem, ötekine aktarıldığı için kendine sır haline gelir. Aldığımız hazzın gerçekliği konusunda, irademizin güçlü konusunda hep kuşku duyarız. Garip bir biçimde, bundan hiçbir zaman emin

değilizdir; diğerinin aldığı haz sanki daha belirgindir. Kendi aldığımız haza daha yakın olduğumuzdan bu haza kuşku duymak için daha uygun bir konumdayızdır. Herkesin kendi görüntülerine daha görüldüğüne güvenmesini isteyen önerme, (karşısındakinin hazzını garanti etmek ve bundan derinleşmiş bir bilgi ve enerji çıkarmak için insanın kendi aldığı hazzın ertelendiği Çin erotizminde olduğu gibi) kendilerine ait bir görüş sahibi olmak için daha uygun bir durumda bulunan diğer kişilerin görüşüne bel bağlama eğilimini güçlendirir. Öteki varsayımı, belki de yalnızca aldığımız haz konusundaki bu kökten kuşkunun sonucudur.

Baştan çıkarma, ötekinin kendisi için ebediyen sır olarak kalan bir şeyin sezgisiyle, asla bilemeyecek olsam da gizliyle beni çeken şeyle ilgilidir; oysa bugün ötekini kendisi için gizli kapaklı bir şeyi kalmadığından baştan çıkarmaya açık pek fazla olan da kalmamıştır. Herkes kendinin ve kendi isteğinin hınzırca farkındadır. Her şey öylesine basit ki maskeli kişi bile galunçlığa sığınmıyor. Baştan çıkarma kumarı nerede o halde? Psikanalizdeki kuramsal yanılsama ile devrimlerdeki politik yanılsama bir yana, arzudaki yanılsama nerede?

Artık inanmıyoruz; ama inanana inanıyoruz. Artık sevmiyoruz, yalnızca seveni seviyoruz. Artık ne istediğimizi bilmiyoruz, ama bir başkasının istediğini isteyebiliyoruz. İstemek, yapabilmek ve bilmek eylemleri terk edilmedi, ama ikinci bir merceye devredilerek, genel olarak ilga edildiler. Zaten her halükârda ekranlar, videolar, röportajlar arasında artık yalnızca başkaları tarafından görülmüş olanı görüyoruz. Artık yalnızca görülmüş olanı görmeye muktediriz. Karar verme sorumluluğunu yakında bilgisayarlara bırakacağımız gibi bizim için görme sorumluluğunu da makinelere devrediyoruz. Organik ve hatta duyumsal işlevlerimiz bile uydular tarafından devralındı. Hazzın zihinsel bölünmesiyle benzerlik kurulabilir: Arzu nasıl gereksinim değilse, haz da doyum değildir. Her

ikisi de gereksinime ve doyuma dayanır; bunlar yukarıda belirtilen ikinci dereceden stratejilerdir.

Her halükârda, insanın kendini denetlemesindense, başka biri tarafından denetleniyor olması daha iyidir. İnsanın kendi tarafından ezilmesi, sömürülmesi, hırpalanması ve kullanılmasıysa başka biri tarafından ezilmesi, sömürülmesi, hırpalanması ve kullanılması daha iyidir.

Bu anlamda, daha büyük bir özerkliği, yani tüm denetim ve baskı biçimlerinin özgürlük ortamında derinleşmiş içselliğini hedefleyen özgürleşme ve bağımsızlık hareketinin tümü bir genileme biçimidir. Bize dışarıdan gelen ne olursa olsun, en beter sömürü de olsa, dışarıdan geliyor olması olumlu bir niteliktir. Bu yüzden, yabancılaşma, kendine ait olamama olarak yakınlık konusu olsa bile yararlıdır; yabancılaşmış yanımızı elinde bulundurduğu için öteki katımsal bir düşman haline gelmiş olsa da yabancılaşma yararlıdır. Öznenin kendi irade ve isteğini yeniden ele geçirmesi olarak buradan türetilecek bir yabancılaşmanın giderilmesi kuramı da basite indirgeyicidir. Bu perspektifte, özneye kendisinden ve kendisi aracılığıyla gelen her şey, özgün olduğundan iyidir; dışarıdan gelen her şeyin adı ise sahteye çıkmıştır, çünkü öznenin özgürlük alanına ait değildir.

Tamamen tersi olan durumda ısrar etmek ve paradoksu genişletmek gerekir. Nasıl ki başka biri tarafından denetleniyor olmak daha iyiye, kendinden başka biri tarafından mutlu ya da mutsuz edilmek de her zaman daha iyidir. Yaşamımızda bize bağlı olmayan bir şeye bağlı olmak her zaman daha iyidir. Bu varsayım beni her tür kölelikten kurtarır. Kendi varoluşum da dahil, bana bağlı olmayan bir şeye boyun eğmek zorunda değilim. Doğduğum andan itibaren bağımsızım, aynı anlamda, ölümümde de bağımsız olabilirim. Bundan daha gerçek hiçbir özgürlük asla olmamıştır. Tüm oyun, tüm koz, tüm tutku, tüm çekicilik buradan doğar. Bize tamamen yabancı olmakla birlikte üstümüzde gücü olan şeyden; ötekisi olup da baştan çıkarmamız gereken kimseden doğar.

Yabancılık aktarımına dayalı ahlâk, bir kurnazlık felsefesi içerir. Kurnazlık temel yapaylıktır; kendi enerjimizle, kendi irademizle değil de başkalarından, dünyadan, sevdiklerimizden, nefret ettiklerimizden *azırdığımız* enerji ile, irade ile yaşıyor olmamızdır. Kaçamak bir enerjiyle, çalıntı bir enerjiyle, baştan çıkarılmış bir enerjiyle yaşıyoruz. Ve öteki, yalnızca bu dolaylı ve kurnaz kapma, baştan çıkarma ve aktarma edimiyle var olur. İstemenin, inanmanın, sevmenin ve karar vermenin bir başkasına devredilmesi; bu bir vazgeçme değil, bir stratejidir. Ötekini kendi yazgınız yaparak ondan en incelikli enerjiyi çekip alırsınız. Yaşamınızın sorumluluğunu bir olay ya da göstergeye aktararak yaşamınızın biçimini aşırırsınız.

Bu strateji masum değildir. Çocukların benimsediği stratejidir. Yetişkinler çocukları kendilerinin yetişkin olduklarına inandırıyorlarsa, çocuklar da büyüklerin, kendilerinin çocuk olduklarına inanmalarına *izin verirler*. Bu iki stratejiden ikincisi en incelikli olanıdır; çünkü yetişkinler yetişkin olduklarına inansalar da çocuklar, çocuk olduklarına inanmıyorlar. Çocukturlar, ama buna inanmıyorlar. Çocukluk bayrağı altında, bir gönül alır gibi dolaşıp dururlar. Kurnazlıkları (ve çekicilikleri) eksiksizdir. Schnitzler'in tarif ettiği mikrop türüne uzak da değiller zaten; canlılık ve gelişimlerinin, onları çevreleyen üst dünyanın (yetişkinler dünyasının) yıkımına bağlı olduğu farklı bir cins gibiler. Çocukluk, yetişkin evrenin içinde incelikli ve cance bir var olma halı gibi hareket eder. Çocuk bu anlamda yetişkinin ötekisidir. Onun yazgısıdır, doğuştan gelen en kurnaz halidir ve hiçbir özel iradesi olmayanlara özgü hoşlukla hareket ederken yetişkini acımasız biçimde yadsıyan biçimdir.

Kitleler de böyledir. Kitle adlandırması altında onlar da bir gönülsüzce hoşnut etme yazgısı altındaymış gibi dolaşıp dururlar. Onlar da politikanın karanlığı içinde garip, düşman, anlaşılmasız bir cins, umi zehirliliği her tür politik düzenin yıkıcısı olan, neredeyse biyolojik bir cins gibi büyüdüler. Onlar da iktidarın ötekisidir; politika labirentine dadanmış, iktidarın tanıyamadığı, adlandıramadığı, gösteremediği kör bir taraftır. Bu incelikli bozma gücünü uyguluyorlarsa, bu aynı bilinçdışı "bırakın istesinler, bırakın inansınlar" stratejisini kullandıklarındandır. Kendi kitle niteliklerine inanma

tehlikesine düşmezler: Öznellik ve söz onlara yasak olduğundan, politik ayna evresinden hiçbir zaman geçmemişlerdir. Bu onları, kendi yüceliklerine inanan ya da inandığını beliren tüm politikacıları ayırır. Politikacıların kinizmi, kitlelerin (var olmayan) özerli konusundaki nesnel kinizme asla erişemez.

Bu, kitleye yarıya iyi bir avantaj; çünkü ötekiler onun yabancılaşmış olduğuna inanırlar, kitle de ötekilerin buna inanmasına izin verir. Dişilik de bu "şehvetli" ironiye katılır. Kadınlar erkeklerin kendilerini erkek sanmasına izin verirler, oysa kadınlar, gizliden gizliye, kendilerinin kadın olduklarına inanmazlar (Çocukların, çocuk olduklarına inanmamaları gibi). İnanmaya izin veren, inanan- dan ve inandırandan her zaman üstündür. Kadının cinsel ve politik özgürleşmesindeki tuzak, tam da kadınları kadın olduklarına inandırmak oldu: O zaman da kadınlık ideolojisi baskın geldi ve kadın hakları, mevki, düşünce gibi şeyler kadınların kendi özelelerine olan inançla birlikte baskın geldi. Bundan böyle "özgürleşen" kadınlar kendilerinin kadın olduğunu öne sürüyorlar, artık cemaatin üst perdeden alaycılığı da kayboldu. Herkesin payına düşeni aldığı bir tahsisizliktir bu; böylelikle kendilerini özgür insanlar olarak gören erkekler de gönüllü kölelik içine düştüler.

"...Önerdiğim insan dışarıdan yaratılmıştır, hiçbir zaman kendi olmayıp insanlar arasında doğan bir biçim tarafından tanımlanmış olduğundan kendi özünde bile sahtedir. Ebedi ve ezeli oyuncudur kuşkusuz, ama doğal oyuncudur; çünkü yapaylığı doğustandır, hatta bu onun insanlık durumunun özelliklerinden biridir... İnsan olmak oyuncu olmak demektir, insan olmak insan taklidi yapmaktır, özünde insan olunmadığı halde bir insan gibi davranmaktır, insanlığı papağan gibi tekrarlarmaktır... İnsana maskesini çıkarmasını öğütlemiyorum (bu maskenin ardında yüz yok), ondan istenebilecek şey, durumundaki yapaylığın bilincine varması ve bunu itiraf etmesidir.

Yapaylığa mahkûmsam,...

Eğer kendim olmama hiç izin verilmediyse..."

Gombrowicz

İnsan olma taklidinde, insanın kendisi olmamasında büyük bir yapmacıklık vardır. Tüm doğruluk ve dürüstlük köllürümüz insanın

kendi yazgısını incelikli dış göstergelerle, yapmacık ve "özgün olmayan" göstergelerle düzenleme biçimini mahkûm eder. Yapmacıklık, Gombrowicz'in dediği gibi insanın kendi durumundaki yapaylığının bilincine tam olarak vardığı ve kendine bir tür yapay ikiz yaratmak, ikizinin yapay gölgesinin altına girmek, kendi özünden yapay bir robot üretmek, yani göstergelerin yardımı sayesinde kendini öteki olarak dışsallaştırmak anlamına gelen o şaşırtıcı ruh halidir. Tüm robotlarımız, yapay makinelerimiz ve tekniklerimiz aslında büyük bir yapmacık değil mi?

Andy Warhol, "Bir makine olmak istiyorum," dediğinde zirvedeki züppeliğin formülünü açıklar. Kendi tekil makinesini, birazcık daha fazla simülasyon ve sunilik ile, makineler ve hileli nesneler sistemine ekleyerek makineleşmenin hilelerini ortaya serer. Sıradan makinenin nesne ürettiği yerde Warhol, nesnenin çoğaltılması anlamına gelen gizli erekliliğini üretir. Aşırı-erekliliği içinde, nesnelik sürecinden doğan gizli anlamsızlık içinde nesneyi yeniden üretir (çoğaltır). Diğerlerinin ilave bir ruh aradıkları yerde o ilave bir makine arar; ilave bir anlam aradıkları yerde o ilave bir yapaylık arar. Giderek daha az kendi ve giderek daha yapmacık olarak, dünyanın sıradan keskinliğinin yeniden üretilmesi yoluyla makinenin büyücülüğüne erişir. Giderek daha az arzu öznesi olarak, nesnenin hiçliğine daha da yakınlaşır.

Tuhaf cazibe olarak nesne

Sonuç olarak ötekilik figürleri tek bir şeyde özetlenir: Nesne. Geriye kalan tek şey, nesnenin acımasızlığı, nesnenin irredantizmidir.

Bilimin ufkunda bile nesne giderek daha ele avuca sığmaz, bölünmez, böylelikle de çözümlenmeye gelmez gözükmemektedir; ebediyen değişken, tersine çevrilebilir, ironik, hayal kırıcı ve manipülasyonlarla alay eder gözükmemektedir. Özne, bilimin postulatlarının fedaş pahasına nesneyi umutsuzca izlemeye çalışır; ama nesne bilimsel aklın feda edilmesinin bile ötesindedir. Çözülmez bir bilmecedir bu; çünkü nesne kendi değildir ve kendini tanımaz. Chesterton'un yabancı gibidir. Onu anlamıyorsak, bunun nedeni, onun kendisini anlamaması ile aynıdır. Böylece her anlayış karşısında engel oluş-

turur. Kendine yabancı olmak; yabancıların bizimkinin tamamen tersi olan güçl ve egemenliği buradan kaynaklanır. Uygarlığın ilk hareketi ona bir ayna uzatmak olacaktır; ama o, aynaya kendini yalnızca görünürde yansıtır, gerçekte ayna kendisidir, burada özne kendi yansımalarına kapılır.

O halde bilimin ötekisi nerededir? Nesnesi mi? Bilim muhatabını yitirdi, "yabancı" gibi o da diyaloga karşılık vermiyor. Öyle görülüyor ki bu iyi bir nesne değil, "fark"lılığa saygı göstermiyor, bilimsel yola getirme (akılcı nesnelleştirme) girişimlerinden gizlice kaçıyor ve sıra kendisine geldiğinde, bilimsel yapının temellerini el altından yıkarak, "anlaşılmış" olmanın intikamını alıyor. Nesne ile bilim öznesinin cehennemi süre avı, izlenecek bir olay!

Tuhaf cazibe olarak tek nesne kalıyor geriye. Özne tuhaf bir cazibe değil artık. Hakkında çok şey biliniyor, kendini çok iyi biliyor. Heyecan verici olan şey nesne; çünkü o, benim yok oluşumun ufku. Kuram gerçek için neyse, o da bir yansı değil ama bir meydan okuma ve tuhaf bir cazibe. Ötekilik arayışının potansiyel yoludur bu.

Yabancılaşmanın ötesine geçmenin iki yolu vardır: Ya -bıktırıcı ve günümüzde pek umut vaat etmeyen- yabancılaşmanın giderilmesi ve kendini yeniden ele geçirme. Ya da diğer kutup; mutlak öteki, mutlak egzotizm. Seçenek, sanal olarak tam bir dışmerkezlilikle tanımlanmış, "katsayılı başka yer"dedir. Artık yabancılaşmayla yetinilmiyor; ötekiden daha öteki olana, kökten ötekiliğe gitmek gerekiyor.

Ötekiliğin ikili biçimi kesin bir dönüşümlü, görünüş ve biçim dönüşümlerinin kesin başatlığını varsayar. Ben, yabancılaşmış değilim. Kesinlikle ötekiyim. Bundan böyle arzusun yasasına değil, kuralın tümden yapaylığına boyun eğiyorum. Kendime özgü arzusun bütün izini kaybettim. İnsanlıkdışı bir şeye boyun eğiyorum yalnızca ve bu şey, içsellığe değil, dünyanın göstergelerinin sadece nesnel ve keyfi rastlantısallığına kayıtlıdır. Nasıl ki felaketlerde kaçınılmaz olarak gösterilen şey, dünyanın bize karşı hükümler umursamazlığıysa, baştan çıkarmada kaçınılmaz olarak işaret edilen şey de

ötekinin bize karşı hükümran olan ötekiliğidir. Ötekilik, apaçık ortada olan bir jest, bir yüz, bir biçim, bir sözcük, kehânetli bir rüya, bir zekâ belirtisi, bir nesne, bir kadın, bir çöl biçiminde yaşamımıza baskın yapar.

Bu öteki, ortaya çıktığında, asla bilemeyeceğimiz her şeyi birdenbire ele geçirir. Öteki: sırtımızın, hızda artık hakikat düzeyinde olmayan her şeyin yeri odur. Yani ne aşkıta olduğu gibi benzeşim yerimiz, ne yabancılaşmada olduğu gibi farklılık yerimiz, ne mevcut halimizin ideal tipi, ne de yoksunluğunu çektiğimiz şeyin gizli idealidir; bizden kaçan şeyin bulunduğu yerdir ve biz de ötekinde kendimizden kaçırırız. Bu öteki, arzunun ya da yabancılaşmanın değil; baş dönmesinin, silinmenin, ortaya çıkmanın ve yok olmanın, deyim yerindeyse (ama bunu söylememek gerekiyor) varlığın parıldadığı alandır. Çünkü baştan çıkarmanın kuralı tam olarak sırdır, sır da temel kuralın sırtıdır.

Baştan çıkarma, ötekinin asla arzunun hedefi olmadığını, sevdiğine göz dikerken öznenin kendini aldattığını, söylediği şeyi amaçlayan her önermenin aldandığını bilir. Sır her zaman yapaylığın sırtıdır. Her zaman öteyi amaçlamak, ötekini asla diyalogun ürkünç yanılsamasında aramamak; ama onu, gölgesiymiş gibi izlemek, çember içine almak bir zorunluluktur. Asla kendi olmamak, ama asla yabancılaşmış da olmamak: Ötekinin figürüne; dışarıdan gelmiş o tuhaf biçime, olaylarla ilgili süreçleri olduğu kadar tekil varoluşları da düzenleyen o gizli figüre dışarıdan dahil olmak.

Öteki, kendini sonsuza dek yinelenemi engelleyendir.

Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı* adlı bu eserinde, Batı'yı var eden temel kavramlardan olan gelişme, ilerleme ve kendini koruma ilkesinin, her yerde, yok oluşun ve ölme halinin sürekliliğine dönüştüğünü gösterir. 1960'ların "cinsel devrim"i, cinsel özgürlüğe değil travestiliğin hükümlerine, kadın ve erkek kategorilerinin birbirine karışmasına yol açmıştır. "Sanatta devrim" ile iyi ve kötü gibi estetik düzeye dair kategoriler terk edilerek "kötünün de kötüsü" türünden trans-estetik kopyalar hayatlanmızı doldurmuştur. Sıbernetik devrim, makine ile insan arasındaki ayrımı makine lehine ortadan kaldırmış; politikanın sonuna yol açan "politik devrim" ise eskî politik biçimlerin simülasyonu olan "trans-politika"nın egemenliğini kurmuştur...

Batı'nın politik bağışıklık sistemi, kendi bünyesindeki virüsler nedeniyle tehdit altındadır. Sömürgecilikten bu yana, farklı olanı ve "öteki"ni yok etmiş olan Batı, artık "ayrı"nın aynasında, kendi kendinden üreyen ve türeyen cinsiyet ve zihniyetleriyle birbirinin kopyası olan bireylerin dünyasıdır. Artık "öteki cehennemi"nde değil, kendi cehenneminde yaşayan bu insanın bir diğerinde keşfedebileceği hiçbir şey kalmamıştır; çekici tek şey nesnelerdir...

Geçmişte Batı'nın sayısız kötülük tohumu gönderdiği "öteki dünya" olan Üçüncü Dünya da bugün, yıllarca benimsemiş gibi gözüktüğü modern değerleri reddedişiyle Batı'dan rövanşı almanın peşindedir...

Kendisini "kuramsal terörist ve nihilist" olarak tanımlayan Baudrillard'ın bu eseri, insanın ve insanlar arası ilişkilerin yok oluşuna bir ağıt, bir çığaktır. Seçimi insandan yana olan ve bu çığlığı güçlendirip bir karşı çıkış manifestosuna dönüştürmek isteyen herkesin okuyarak, düşünerek ve tavrı alarak katılabileceği bir eser...

AYRINTI+LACIVERT
ISBN 978-975-538-572-2

9 789755 395722

12 TL